

4640010220201

№ 4

НАНАА
ЗОБООМО
АСУУДАЛ

ШЭНЭЛЭГДЭНЭН
БАЙШАНДАА
ШЭНЭ
УЛЬНАТАЙГААР...

№ 13

1921 оной
декаорин
21-нээ тарана

Буряад ҮНЭН

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

Дүхэриг

2012 оной
январин 19
Четверг

№ 2 (21850)
№ 2 (765)

Үбэлэй дунда
сагаан хулгана
харын 26
гарагай 5
www.ynep.ru

ХУБИЛАЙН БААТАРНУУДАЙ хуби заяан

№ 14

ТАБАДАХИ НУУРИ - ЕХЭ НАЙН ДҮН

ВЫБОРЫ

Анха түрүүшынхией үнгэргэгдэжэ байһан эдиршүүлэй дунда үбэлэй Олимпиин наадануудта манай нютагай басаган Алиса Жамбалова январин 17-до болоһон санаар урилдаанда зохид 5-дахи нуури эзэлбэ.

Австриин Инсбрук хотодо боложо байһан наадануудта санашад уржадэр түрүүшынхией медальнуудые хубаалгада хабаадаа. Эндэ 40 басагад түрүү нуури эзэлхын тула эрмэлзээ. Жээрэб таталганай ёһоор Алиса Жамбалова хүүлшын бүлэгтэ урилдаагаа эхилхэ байшоо. Мэргэжэлтэдэй хэлэхээр, хүүлшын бүлэгтэ оролсоходо, санын зүргэнүүд муу шанартай болохо аргатай. Тиймэхэ найн дүн харуулжа шадахагүйш. Хэдэ тиигэбэшье Алиса Жамбалова табан эрхимүүдэй тоодо оролсожо шадаа. Түрүү нуури эзэлһэн Нижний Новгород хотын Анастасия Седоваһаа оройдоол 57,8 секундэ гээгдэбэ. Харин шангай гурбадахи нуурида гарахын тула тэрээндэ 14 секундэ дутаба. Россиин түлөөлэгшөө гадна Алиса Жамбалогай урда хоёр Словениин, Норвегийн басагад гараа.

- Уласхоорондын шатын мүрысөөнүүдтэ түрүүшынхией хабаадаа. Тиймэхэ табатахи нуури ехэ найн дүн гээшэ, - гэжэ Алиса Жамбалова абаһаар лэ хэлэхэн байна.

Манай сурбалжалагшатай Алисын аба ба хоригшо Саян Жамбалов телефоноор хөөрэлдэхдөө, мүнөөдэр басагамни найн дүн харуулаа гэжэ тэмдэглэбэ. «Урилдаанай урда яһала найн түсэб абаабди. Эхилхэдэ Алиса нэгэ бага ааляар гүйхэ, саашадаа түргэлхэ гэжэ хэлсээбди. Теэд хүүлшын шатада Алиса эсэнхэйгээр харагдаа. Угаа үни урилдаануудта хабаадаагүйнь гаража ерээ», - гээд Саян Владимирович мэдээсэһэн байна.

Мүнөөдэр, январин 19-дэ, Алиса Жамбалова үшөө дахин санын зүргэдэ гараха. Спринт урилдаанда Алиса хүүлэй үедэ тон найн дүнгүүдые харуулдаг гэшэ гээд хэлэхэ хэрэгтэй.

Борис БАЛДАНОВ.

АЛИСА ТУХАЙ
ЭНЭ ДУГААРТА УНШАГТЫ

Избирательная комиссия Республики Бурятия информирует о проведении семинара с руководителями республиканских и районных организаций средств массовой информации по теме «Участие СМИ в информационном обеспечении выборов Президента Российской Федерации в Республике Бурятия». Семинар состоится 23 января 2012 года в Доме Правительства РБ. Начало в 10.00 часов.

Заместитель председателя
Избирательной комиссии
Республики Бурятия
В.М. ДОНДУБОН.

№ 5

МЯХАНАЙ, ХИЛЭЭМЭНЭЙ СЭН БОДОҮОН ЗАНДАА

Зоной эгээл ехээр хэрэглэдэг эдэе хоолой сэнгүүд жэлһээ жэлдэ бодожол, үнэтэй боложол байдаг. Мүнөөшье жэл тус үйлэдбэринүүдтэ сэнгүүд гансата бодошоо. Улаан-Удын захир-гаанай экономическа хүгжэлтын комитедэй дэргэдэхи тарифуудай талаар управлениин дарга Дарима Дашиевагай хэлһээр, мүнөөдэр хилээмэнэй зүйлнүүд гурба дахин үнэтэй болоо. Жэлэй болзор соо хилээмэн дүрбэ дахин үнэтэй болоо. ОАО «Бурятхлебпром» гэжэ предпри-ятиин үйлэдбэридөө гаргашань ехэ боложо, хилээмэнэй сэн ехээр бодошоо.

Мяханшье үнэтэй болоно. Аяар 36 түхэригөөр. Тиин огородой эдэе хоолой, саахар, хүрпээ, шэ-ниисын талхан гэхэн үйлэдбэрийн сэнгүүд 11 түхэригөөр бодобо.

Хүршэ хотонуудта хилээмэнэй сэн баһал

бодоо: Эрхүүдэ – 3,5 түхэригөөр, Шэтэдэ – 1 түхэриг 30 мүнгөөр.

Баһал мяханай сэн бодоо: Эрхүүдэ – 35 түхэригөөр, Шэтэдэ – 22 түхэригөөр. Хилээмэ-нэй сэн Улаан-Үдэдэ - 15-16 түхэриг, Эрхүүдэ – 19 түхэриг, Шэтэдэ – 22 түхэриг, Новосибирскдэ – 22,50 түхэриг.

Үхэрэй мяханай килограммынь Улаан-Үдэдэ 203 түхэригтэ, Шэтэдэ – 217 түхэригтэ, Новосибирскдэ – 221 түхэригтэ, Томскдо – 235 түхэригтэ, Эрхүүдэ – 257 түхэригтэ.

Тоологдоһон хотонуудтай зэргэсүүлхэдэ, Улаан-Үдэдэ хилээмэн ба мяхан хямда сэнтэй. Тиигэбэшье хотын ажаһуугшадай хармаанаар бодоһон сэнгүүд яһала сохино.

Сэсэг ДАША-ДОРЖЫН.

БЕНЗИН ҮНЭТЭЙ БОЛОО

Улаан-Үдэдэ жэлэй болзор соо 2 түхэриг 20 мүнгөөр бензин үнэтэй болоо, дизельнэ түлишэ – 72 мүнгөөр бодоо.

Шэтэдэ бензинэй сэн 5. түхэригөөр бодоо, дизель-нэ түлишэ – 4,87 түхэригөөр.

Эрхүүдэ – 2,43 түхэригөөр бензин үнэтэй болоо, дизельнэ түлишэ – 3,9 түхэригөөр.

Сибирин федеральна тойрог соохи хотонуудай дунда Улаан-Үдэдэ бензин эгээл үнэтэй. Кемеро-во, Новосибирск хотонуудта

бензин тон үнэгүй. АИ-92 гэжэ маркын бензин тус хотонуудта 22 түхэригтэ, манай эндэхи сэнгүүд 5 түхэригөөр дээшэ.

Сэсэг ДАША-ДОРЖЫН.

ИЮЛЬ НАРАНАА ЭХИЛЖЭ...

Байгша оной июль нараһаа коммунальна ажахын бүхы халбаринуудта түлбэрийн тарифууд дээшэлхэнь гэжэ федеральна засаг соносхобо.

Бурядай Госкомстадай мэдээсэлээр, 2008 онһоо 2011 он түгэсэтэр тарифууд, мүн лэ олон удаа дээшлэгдэжэл байһан юм байна. Жэшээлхэдэ, энэ хугасаа соо хүйтэн болон халуун уһа хэрэглэһэнэй түлөө 1,8 дахин ехэ мүнгэ түлэдэг болоһон байнабди. Илангаяа ехээр түлбэрийн хэмжээн 2009, 2010 онуудта ехэ болоо. Харин үнгэрһэн жэлдэ тариф 10,8 процентээр дээшэлээ.

2012 оной июль нараһаа эхилжэ, халуун уһа хэрэглэһэнэй түлөө хоёр дахин ехэ мүнгэ түлэдэг болохон-най. Тэрэшлэн хүйтэн уһанай түлөө, гэр байраа дулаасуулхын түлөө, мүн электроэнерги хэрэглэһэнэй түлөө ехээн мүнгэ түлэдэг болоходоо сошордохомнай ха.

ЗАРИМ ТЭДЫ АМЖАЛТАТАЙ

Гэбэшье республикын экономико үнгэрһэн жэлдэ зарим тэды амжалта туйлаа гэжэ статистика гэр-шэлнэ. 17 млрд. түхэригэй барилга эрхилэгдэһэн байна.

Бурядай Россиин гүрэнэй мэдэлдэ хайн дураараа ороһон 350 жэлэй ойдо дашарамдуулан, олон то-ото хургуулинууд, хүүгэдэй саад болон медицинын пункт, поликлиникэнүүд ашаглалгада тушаагдаа. Улаан-Үдэдэ мантан стадион баригдаа.

Республикын валова продукт 3 процентээр дээшэлээ. Хүдөө ажахын хараалагдаһан түсэб 3,5 про-центээр үлүүсэ дүүргэгдээ.

БИЗНЕСМЕНҮҮД ОЛОШОРНО

Хубийн хэрэг эрхилэгшэдэй тоо жэл бүри олошорно. Хэрбээ 2006 ондо 23 мянга гаран хүн өөрын бизнестэй байгаа һаа, харин мүнөөдэрэй мэдээсээр гэдэнэрэй тоо 8 мянга гаранаар олон болоо.

Хүдөөгэй аймагуудай дунда Кабанскын райондо эгээн олон бизнесменүүд тоологдоно. Тэдэнэрэй тоо мүн Загарайн, Ивалгын, Хяагтын аймагуудта олошорно.

Энэ үзэгдэл кадаа республикын экономикын зохид байдалы гэршэлнэ ха юм.

Николай НАМСАРАЕВ.

БОЛГООМЖОГҮЙ ХҮНҮҮДЫЕ

ГАЛ ХАЙРЛАДАГГҮЙ

Пүүлэй табан жэлэй туршада ре-спубликадаманай таба мянган шахуу гэр байра түймэртэ шатаһан байна. Галай аюулда дайралдаһан зоной гарза хэдэн миллион түхэригөөр тоологдоно, зүгөөр хүнүүдэйл ами наһан хайратай. Жэл бүхэндэ зуугаад хүн түймэрһөө хохидодог, ехэнхинь хүдөө ажаһуугшад. Тоо, баримтану-удай гэршэлһээр, түймэрнүүдэй 60 процентнь хүдөө нютагуудта тохё-олдодог.

Тиин январин 13-да Барга-жан хууринда канцелярска мага-зин шатаһан байна. Уридшалан багсаамжалһан гарзань – 1 мил-лион түхэриг. Удаадахи үдэртэнь Северобайкальскда, Сотниководо түймэрнүүд болоо. Январин 15-да Хоридо, январин 17-до Багдаринда болон Выдриндэ иимэ ушарнууд тохёолдоо.

Паядаа уларилай бүри хүйтэрхэдэ, түймэрнүүд олошоржо болохо. Тиимэһээ ажаһуугшадай болгоом-жотой байхые урялалбади.

Сэрэгма ДОНДОКОВА. Авторай фото.

Түймэр сарагшад хээээдэшье тухалхаар бэлэн

ТАКСИНУУД ЭГСЭ ҮСӨӨЛЭГДЭХЭНЬ

Үнгэрэгшэ жэлэй хабар баталагдаһан федеральна хуулиин ёһоор, таксиннууд зоние шэрэхэ тусхай зүбшөөлгэтэй һаа, ажа-лаа ябуулха эрхэтэй юм. Мүнөө 604 зүбшөөлгэ үгтэнхэй, гэдэнэйн хахаднь - Улаан-Үдэдэ, тийхэдэ үшөө 200 мэдүүлгэ оронхой.

Зүбшөөһэн дансагүйгөөр зоние шэрэһэн жолоошодто 5 мянган түхэригэй яла тохогодо. Гэбэшье, РБ-дэхи МВД-гэй ГИБДД-гэй управлениин РИАЗ-ай ДПС-эй таһагай начальнигай орлогшо Ка-зан Федоровой онсолһоор, Харгыда ябалгын дүримүүдтэ (ПДД) болон Транспортна хэрэгсэлнүүдые ашаглалгада зүбшөөлгын юрэнхы дүримдэ зохисотой хубилалтануудые оруулһанай удаа тус хэһээлтэ хүсэндөө орохо юм. Даб дээрэе Транспортны министр-ство Гүрэнэй авто-харгын хиналгын болон ГИБДД-гэй РБ-дэхи управленинүүдтэй суг хамта гурбан талаһаа хэлсэ баталаа. Тиин январь нараһаа эхилжэ, таксиннуудай жолоошодые шалгалгын-һэргылэлгын хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэнэ. Харгыда ябалгын дүримүүд мэнэ-мэнэ хубилгагдахаар хүлээгдэнэ, харин яланууд февраль нараһаа тохогодо эхилхэ хаш.

Транспортны министрствын багсаамжалһаар, хүн зоние шэрэдэг 2,5 мянган машинануудай 1,5 мянганиинь лэ бүридхэлдэ абтаха.

С.ДОНДОКОВАГАЙ фото.

АВТОБУС БҮХЭНДЭ - ГЛОНАСС

Автобусуудташье шэнэ эрилтэнүүд табигданхай. Мүнөө жэлһээ 8 хүнһөө ехэ багтаамжатай автобусууд ГЛОНАСС гү, али ГЛО-НАСС/GPS түхэлэй спутникова навигациатай байгаал һаа, зоние шэрэхэ зүбшөөлгэ абажа шадаха болоно.

Июлиин 1 болотор иимэ тодхолго табяагүй маршруткануудай эзэд ялада унаха: жолоошод адагынь 2,5 мянган түхэриг түлэхэ, мүн компанинуудай ялын эгээл ехэ хэмжээн 30 мянган түхэриг гэжэ тогтоогдонхой. Харин июлиин 1-һээ хойшо зүбшөөлгынь болжуулаха хэһээлтэ хүсэндөө орохо юм.

Авто-харгын хиналгын РБ-дэхи управлениин начальнигай орлогшо Константин Кочергинэй хэлһээр, мүнөө ойлгууламжын ажал ябуулагдажа байна. Буряадта 4,5 мянган автобус бүридхэлдэ абтанхай, тэдэнэй мянганиинь лэ ГЛОНАСС-тай.

Тус хэрэгсэлэй дунда зэргын үнэ сэн гэхэдэ, микрогтэ – 15-17 мянган түхэриг, ехэ автобусуудта – 100 мянган шахуу. Тийхэ-лээрэе гаргашынь зоние шэрэхэ зүбшөөл абанан олзын хэрэг эрхилэгшэ даажа абаха ёһотой.

Январин 13-да РФ-гэй Президентын захиргаанай хүтэлбэрилэгшэ Сергей Ивановой онсолһоор, ГЛОНАСС хэ-рэгсэл нэбтэрүүлгын дүнгүүд хараада абтажа, регионуудай тол-гойлогшодой ажал ябуулга сэгнэгдэхэ.

Людмила ОЧИРОВА. С.ДОНДОКОВАГАЙ фото.

УРДАНАЙ БУРЯАДУУДАЙ АЖАБАЙДАЛ ЗУРАГЛАҺАН НОМ

Мэдээжэ эрдэмтэн Лодон Линховоинной түрэхөөр 110 жэл нё-дондо гүйсөө һэн. Тиин һаяхана «Буряад-монгол ном» хэблэлээр «Лодон багшын дэбгэрһээ» гэжэ ном гараба.

Урданай буряадуудай ажабайдал зураглаһан энэ ном соо гэгээрүүлэгшэ болон хизаар ороноо шэнжэлэгшын хүдэлмэринүүд, тэрэ тоодо анхан хаанашье толилогдоогүй зохёолнуудынь орон-хой. Жэшэнь, «Агын буряадуудай хубисхалай урда тээхи нуудал байдал тухай тэмдэглэлнүүд» гэхэн хоморой бүтээлын эрдэмтын архивһаа нэмээгдэжэ, гүйсэд болгогдоһон байна. Гадна ном соо хүүгэдтэ зориулагдаһан һонин хөөрөөнүүд, ёһо заншала сахиһаа болинтоһон мүнөөнэй буряадууд тухай статьянууд бии.

Тус номой презентаци Сагаалганай үеэр Ивалгын аймагай Оронго нютагта үнгэргэгдэхэ юм.

УСТЬ-ОРДАДА БУРЯАД ЁНО ЗАРШАМТАЙ ТАНИЛСАНА

Эрхүү можын парламентда Усть-Ордын Бурядай тойрогой зургаан аймагуудай түлөөлэгшэд буряад арадай гуримуудай пре-зентаци үнгэргэхэ тухай хэлсээ.

Тийгэжэ буряад ёһо заншал мэдээжэ болгохо, арадуудай соёл болон ёһо заншалуудые хүндэлжэ хургаха гэхэн зорилгонуудые эмхидхэгшэд хараална.

Сэрэгма ДОНДОКОВА.

Тоо, баримтануудай толи

РЕСПУБЛИКЫН ЭКОНОМИКЫН ХҮГЖЭЛТЭДЭ АЙМАГУУДАЙ ОРУУЛДАГ ХУБИТА

Буряад орондо 6 хото город болон хорин нэгэн аймаг тоологдоно. Тэднэй бүридэлдэ хотын түхэлэй 29 хуурин, тийхэдэ 314 тосхонууд ороно. Ондо ондоо байгаалитай, газарай гүн баялигуудтай, тийхэдэ социально-экономическа байдалаараа илгардаг эдэ аймагуудай ажалтай бүтээсэ, хүгжэлтэнь баһал хоорондоо илгаатай. Байгал далайе тойроод байһан онсо хамгаалагдадаг түбэй зонодо ородог республикын Хойто-Байгалай, Баргажанай, Прибайкалийн, Кабанскийн, Түхэнэй, Захааминай хүдөөгэй муниципальна байгуулгануудай ехэнхи газар дайдаа ажахын ажал ябуулга эрхилхэ гэшшэ хизаарлагданхай юм. Тийхэдэ республикын дэбисхэрэй зарим хубинь заха холын хойто зүгэй аймагууд гэжэ тоологдоно. Эдэмнай хадаа Баргажанай, Баунтын, Хурамхаанай, Муяын, Ахын, Хойто-Байгалай аймагууд, тийхэдэ Северобайкальск хото болоно.

2010 ондо үнгэргэгдэһэн Бүхэроссийн хүн зоной тоо барихдэлэй уридшалан тоолон гаргаһан дүнгүүдээр 2011 оной январин 1-нэй байдалаар манай республикада 972,2 мянган хүн тоологдоно. Тэрэ тоодо 568,4 мянган хүн - хотодо, 403,8 мянган хүн хүдөө нутагуудаар ажаһууна.

Республикын аймагуудта промышленна үйлдбэрийн 35 процент шахуу ябуулагдана. Ехэ газар дайда эзэлдэг Баунтын аймагта промышленностиин болон хүдөө ажахын халбариниин продукция 1,5 процент шахуу үйлдбэрилэгдэнэ.

РЕСПУБЛИКЫН дэбисхэртэ промышленностиин үйлдбэри хадаа Северобайкальск, Улаан-Үдэ хотодо эгээл ехээр ябуулагдана. Харин хүдөөгэй аймагууднаа Сэлэнгын, Мухар-Шэбэрэй, Кабанскийн, Загарайн аймагуудта промышленна предприятинууд олон байна. Заха холын Ахын аймагта үйлдбэрийн нөөсөнүүд эгээл бага байна гэжэ тоо баримтанууд харуулна.

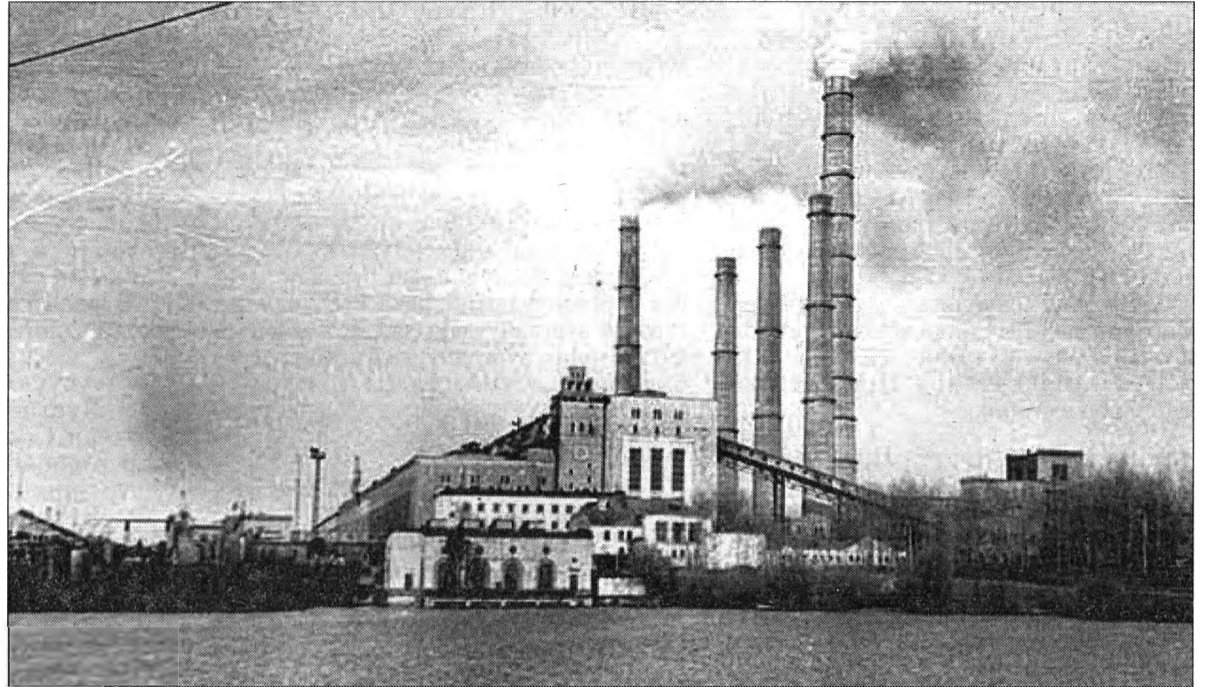
Газар дайда ехэтэй аймагуудай тоодо Баунтын, Муяын, Хойто-Байгалай аймаг ороно. Зүбөөр нэрлэгдэгшэ аймагуудта республикада ажаһуугшадай оройдоол 7,6 процентнь ажаһууна.

Улаан-Үдэ хотодо 62,7 процент хэмжээндэ промышленна продукция үйлдбэрилэгдэнэ. Харин Сэлэнгын аймагта - 10,8, Кабанскийн - 9, Мухар-Шэбэрэй - 6,1 процент үйлдбэрилэгдэнэ.

Энэнь хадаа аймагуудай эзэлжэ байһан газарай гүн баялигууднаа дулдыдана.

Муяын, Ахын, Баунтын аймагуудта алта олзборилно. Российн алта майдтадаг эгээл томо арбан предприятинуудай тоодо ородог акционернэ «Бурятзолото» бүлгэмэй руднигуудта алтанай 80 процентнь шахуу малтагдана. Энээнһээ гадна шулуун нүүрһэн ехэ эршэтэйгээр олзборилогдоно. Тийхэдэ Баунтын аймагта акционернэ «Хиагда» гэхэн бүлгэмэйхид ураан олзборилжо туршажа байнхай.

СЭЛЭНГЫН аймагта Соршодог Гусиноозерскийн ГРЭС хадаа 2010 ондо 4550 млн. квт. час элшэ хүсэ үйлдбэрилһэн байна. Тийхэдэ эндэ шулуун нүүрһэ малтадаг предприятинууд хамта дээрэ 496 мянган тонно шулуун нүүрһэ малтажа, аймагтай промышленностиин хүгжэлтэдэ горитой хубитаяа оруулаа. Түлишэ болохо ашагта малтамалнууд эндэ малтагдажа, Буряад ороной промышленна үйлдбэрийн гурбанай хоёр хубиень хангана. Тийхэдэ акционернэ «Сибирский цемент» холдингово компани» бүлгэмэй бүридэлдэ ородог хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэм Загарайн аймагта урагштай ажал ябуулжа, харадаа 1,5 - 2,0 млн. түхэриг налогой түлбэринүүдые хан жасада оруулна. Энэ бүлгэм хадаа аймагтай бюджеттэ олзо оршо оруулжа байдаг предприятинуудай нэгэн болоно.

Энээнһээ гадна «Агро-В» гэхэн хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэм овошой, үрэ жэмсэй консервнүүдые үйлдбэрилдэг, ашагтайгаар хүдэлжэ байдаг предприятия энэ аймагта бии.

ПРОМЫШЛЕННОСТИ- ПИН үйлдбэридэ модо болбосоруулха ажал ехэ хуури эзэлнэ. Манай республикада модо болбосоруулдаг бага предприятинууд олошонхой. Тэдэнэй дунда акционернэ «Байгалай ой модоной компани» бүлгэм эгээл томо предприятия болоно. Республика дотор бэлдэгдэһэн, болбосоруулагдаһан модоной 50 процентнь энэ предприятиин хүсэн юм. Тэрэ Прибайкалийн аймагтай дэбисхэртэ хүдэлнэ.

Пүүлэй жэлнүүдтэ хүдөө ажахын продукция үйлдбэрилгэ яһала дээшэлнэ. 2010 ондо абажа харахада, бүхы түхэлэй ажахынуудаар 99,4 процент хэмжээндэ хүдөө ажахын продукция үйлдбэрилэгдөө. Тэрэ тоодо таряашан, фермерэй ажахынуудта, хубиин олзын хэрэг эрхилэгшэдэй багахан пред-

приятинуудта 113,6 процент хүртээр хүдөө ажахын продукция үйлдбэрилэгдөө. Тийхэдэ хубиин хамхабарин ажахынуудай эзэд мал, адууна барижа, хүдөө ажахын үйлдбэрилгэдэ ехэ хубитаяа оруулна. Хаана эгээл ехээр хүдөө ажахын продукция үйлдбэрилэгдэнэб гэхэдэ, эдэмнай хадаа Зэдын, Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй, Захааминай, Кабанскийн, Хяатын, Түхэнэй аймагууд болоно.

2010 ондо үйлдбэрийн объектнүүдые нэлбэн шэнэлхэ, техникескэ талаар зэбсэгжүүлхэ, байра байдалынь үргэдхэхэ, шэнэ барилга эмхидхэхэ хэрэгтэ Баунтын Эвенкийскэ аймагта эгээл ехэ хэмжээндэ инвестициин гуримаар мүнгэн номологдоһон байна. Тэрэ жэлдэ энэ аймагта 2836,5 млн. түхэриг номологдоо. Баунтын аймагта ураан промышленна аргаар үйлдбэрилгэдэ инвестициин мүнгэн үгтөө. Тэрэшэлэн «Хиагда» гэхэн руднигай объектнүүдые түхээрлэгдэ энэ мүнгэн гаргашалагдаа. Тэрэнэй

удаа Мухар-Шэбэрэй аймагта инвестициин мүнгэн ехээр номологдоһон байна. Түгнын шулуун нүүрһэнэй уурхай хүсэдөөр ашаглалгада 2276,7 млн. түхэриг гаргашалагдаа.

СЭЛЭНГЫН аймагта Гусиноозерскийн ГРЭС-эй элшэ хүсөөр хангадаг оньһон хэрэгсэлнүүдые шэнэлэгдэ 1134 млн. түхэриг ашаглагдаа. Тийхэдэ энэл аймагта оршодог «Загустай» гэхэн хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэмэй һу наалин фермые ашаглалгада тушаалгада 157,2 млн. түхэриг номологдоо. Эндэ һайн үүлтэрэй 200 толгой үхэр хараха юм. Кабанскийн аймагта Селенгинскийн целлюлозно-картон үйлдбэрилдэг комбинадые оньһоборуулгада 999 млн. түхэриг үгтөө. Харин Загарайн, Захааминай, Тарбагатайн, Түхэнэй, Ивалын, Хэжэнгын аймагуудта инвестициин гуримаар эгээл бага мүнгэн ашаглагдаа гэжэ Бурядай гүрэнэй статистикийн хороонһоо абтаһан тоо, баримтанууд гэршэлнэ.

ОЮУТАД АЖАЛТАЙ БОЛОХО АРГАТАЙ ГҮ?

Республикада 2011 - 2012 онуудай хуралсалай жэлэй эхиндэ гүрэнэй дээдэ эрдэмэй дүрбэн эмхи зургаан хэшээлээ эхилээ. Эдэмнай академи, университетүүд болоно. Тийхэдэ бээ даһан дээдэ эрдэмэй хургуулинуудай 9 филиал, гүрэнэй дунда тусхай мэргэжлэй хуралсалай 26 эмхи бии. Эдэ эрдэмэй хургуулинуудта 59 мянган гаран оюутад хурана. Тэрэ тоодо 40,3 мянган оюутад дээдэ эрдэмэй эмхи зургаануудта хуража байнхай. Харин дунда тусхай мэргэжлэй хургуулинуудта 19,1 мянган оюутад хурана.

Энээнһээ гадна республикада гүрэнэй бэшэ дээдэ эрдэмэй 1 эмхи зургаанда, тийхэдэ гүрэнэй бэшэ дунда мэргэжлэй 2 эмхи зургаанда, гүрэнэй бэшэ дээдэ хургуулинуудай 4 филиалда 6,9 мянган оюутад хуража байнхай. Шэнэ хуралсалай жэлдэ дээдэ эрдэмэй хургуулинуудта хурадаг бүхы оюутадай 27,3 мянган хүниинь эхэнэрнүүд болоно. Харин дунда тусхай мэргэжлэй хургуулинуудта хурагшадай 48,3 процентнь эхэнэрнүүд юм.

Гүрэнэй дээдэ эрдэмэй хургуулинуудта бакалавриат болон магистратурын программаар 2011 ондо 100 хуурида 219 хүн хураха дуратай байһана мэдүүлэ. Гэхэтэй хамта «бизнес-информатика» гэхэн мэргэжлэдэ хураха дуратайшуул ехэ олон байгаа. Нэгэ хуурида 8 хүн тэмсэһэн байна. Энээнһээ гадна «прикладная математика» - 5,5, «сервис» - 5, «управление персоналом» - 4,6, «металлургия» - 4,3, «торговое дело» - 4,2 хүн

нэгэ хуури буяалдаһан байна. Тийхэдэ дунда тусхай эрдэмэй мэргэжлэй хургуулинуудта хуража, «лечебное дело», «программирование в компьютерных системах», «право и организация социального обеспечения» гэхэн мэргэжлнүүдтэй болохо дуратайшуул олон байна гэжэ тоо баримтанууд харуулна.

Хэнэйшье мэдэхээр, хүүлэй жэлнүүдтэ гүрэнэй хуралсалай эмхи зургаануудта хуралсал хадаа ехэнхи түлбэритэй боложо байнхай. Бүхы дээдэ болон дунда тусхай мэргэжлэй хургуулинуудаар абажа харахада, оюутадай 50,3 процентнь хэлсээнэй гуримаар эдэ хургуулинуудта оронхой, хуралсалынь түлбэритэ юм.

2011 ондо республикын гүрэнэй дээдэ хургуули 7,4 мянган хүн дүүргэе. Харин дунда тусхай эрдэмэй мэргэжлэй хургуулинуудые 4,2 мянган хүн дүүргэе.

Ажалай дэлгүүртэ дээдэ эрдэмтэй болоһон залуушуул хадаа дунда тусхай мэргэжлэй

хургуулинуудые дүүргэгшэдтэ орходоо бэлээр ажал хүдэлмэритэй болоно. Үнгэрһэн жэлдэ бюджетэй тэдхэмжэтэйгээр, түлөөлэгүйгөөр хураһан 2122 оюутад дүүргэмсээрэе, ажалтай болоһон байна. Харин дунда тусхай мэргэжлэй хургуули дүүргэгшэдэй 552-ын гансата ажалтай болоо. Тийхэдэ дээдэ эрдэм олоһон оюутад ажалай дэлгүүртэ эрилтэ ехэтэй байна гэжэ бодото байдал харуулна.

Гүрэнэй дээдэ эрдэмэй хургуулинуудта хамта дээрэ 2076 хүдэлмэрилэгшэд тоологдоно. Тэдэнэй 224-ниинь - эрдэмэй докторнууд, 1167-ниинь - эрдэмэй кандидатууд. Харин дунда тусхай мэргэжлэй эрдэмэй гуламтануудта 1077 хүдэлмэрилэгшэд мүнөө үедэ хүдэлнэ. Тэдэнэй дунда 1 доктор, 35 эрдэмэй кандидат тоологдоно.

Бурядай Статистикийн хорооной мэдээнүүдээр Эльвира ДАМБАЕВА хэблэлдэ бэлдэб.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2012 оной январин 16 - 20

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЗҮБЛЭЛЭЙ ЗҮБЛӨӨН

1. Буряад Республикын Арадай Хуралай хуули түлэблэлгын хүдэлмэрийн 2011 оной болон саашанхи үеын программа бэлүүлгэ тухай.

2. «Буряад Республикын Арадай Хуралай 2011 оной хүдэлмэрийн түсэб тухай» Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоол бэлүүлгэ тухай.

3. Буряад Республикын Арадай Хуралай Зүблэлэй 2011 ондо абанан тогтоолнуудай бэлүүлгэ тухай.

19.01 10.00 РБ-гэй Президентын зүблөөнүүдэй танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН УЯЛГАНУУДЫЕ ДҮҮРГЭГШЭ Ц.Б.БАТУЕВАЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

16.01 9.00 РБ-гэй Президентын зүблөөнүүдэй танхим

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

16.01 13.30 Ехэ танхим БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.-Д.Э.Доржиев)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хорин зургаадахи сесси дээрэ хэлсэгдэхэ асуудалнууд тухай.

18.01 14.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)

«Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалтанууд тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

17.01 10.00 каб.323

«Буряад Республикын Хэжэнгын аймагай сүүдые болуулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

18.01 10.00 каб.323

«Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай, Буряад Республикын гүрэнэй зургаануудай, нютагай өөһэдн хүтэлбэрийн зургаануудай коммерческэ бэшэ эмхинүүдтэй харилсаа холбоонууд тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

20.01 14.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

«Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ гэр бүлын (угай) хүдөөлүүлгын газарнууд тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

16.01 14.00 каб.119

«Гүрэнэй гү, али муниципальна зөөрийн газарай участогууд дээрэ оршодог байшангуудай, барилгануудай эзэдтэ тус газарай участогуудые худалдахадаа, газарай сэн гаргалгын дүрим тогтоохо тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

17.01 10.00 каб.119

«Хүдөө ажахын газарнууд дээрэхи хамгаалгын ой модо нэргээхэ тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

18.01 10.00 каб.119

«Газар тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

19.01 14.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, нийтын болон шажан мүргэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

«Соёлой баялигай объектүүд (түүхэ болон соёлой памятникүүд) тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

17.01 14.00 каб.212

«Буряад Республикада залуу гэр бүлэнүүдые гүрэнэй талаһаа дэмжэлгэ тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

18.01 14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. «Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хорооной 2011 ондо бэлүүлгын хүдэлмэрийн тоосоон тухай.

2. «Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хорооной 2012 ондо бэлүүлгэ хүдэлмэрийн түсэб тухай.

3. «Зарим хуули ёһоной актуудта хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

16.01 14.00, 14.30, 16.00 каб.218

«Буряад Республикада эрэмдэг бэетэй зоние социальна талаар дэмжэлгэ тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

17.01 10.30 каб.218

1. «Буряад Республикада врачай тобшололгоор хээлитэй эхэнэрнүүдые, нарай хүүгэдтэй эхэнүүдые болон гурбатай болоогүй үхибүүдые хайн эдэе хоолоор хангалгын дүрим тухай» Буряад Республикын Хуулин 1-дэхи статьяда хубилалта оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

2. «Шуһа болон тэрэнэй бүридэлэй зүйлнүүдые үгэлгэ тухай» Буряад Республикын Хуулин 1-дэхи статьяда хубилалта оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай.

18.01 10.00, 10.30 каб.218

Һанаа зобоомо асуудал

БУРЯАД ХЭЛЭЭ БҮ ДОРМЖОЛОЕ

«Уран шүлэгэй урасхал хайшааб?» гэнэн Б.Гармажаповай статья тухай ханамжаараа урданай багшанар хубаалдана.

Батожаргал Гармажапов 2010 оной «Толон» һонинной 44-хи дугаарта мүнөөнэй буряад поэзийн манай нютагта ямархан хэмжээндэ байһан тухайн тухай мэргэжэлтэнэй нюдөөр хаража, «Толгой холбоһон үгэнүүд ёһотой поэзи бэшэ» гэжэ олондо

ойлгуулһанинь зүбтэй. Бодото шүлэг хадаа өөрын жама ёһо, заршамтай ба эрилтэтэй байдаг гэжэ эрдэмтэн тэмдэглэнэ. Пүүлэй арбаад жэлэй хугасаа соо Агын округой захиргаанай ном хэблэлгэдэ мүнгэ һомолдог болоходо һамбаашалжа, олон «хэмэл шүлэгшэд» хэндэшые

хэрэггүй номуудые хэблүүдэн гаргуулаа гэжэ бэшэнэ. «Хэндэшые хэрэггүй» гэгшэнь хайшаа юм, зүгөөр зариманинь хэрэгсээгдэжэшые болоо.

Мүнөө болошоһон хойно 70-80% буряад хэлээ мэдэдэггүй залуушууддаа хандана гүбди, шүлэг бэшыт буряад хэлэн дээрээ гэжэ, теэд буряадаараа хөөрэлдэдэггүй, тал-мүл дуугараа болодог тэдэмнай шүлэгһөө байтагай уншажа шадхаа юм гү? Арба-хорин жэлэй саана хэлэмнай хосорхон гэжэ хэлэһэн хүн агууехэ гэмтэн, арадай дайсан мэтэ доромжолуудлаг байһан юм.

Энэн тухай түүхын эрдэмэй доктор, профессор Ш.Б.Чимитдоржиев иигэжэ бэшэнэ: «Арадһаа бүхы юумыень абагты, бултыень бусаажа шадхаа, харин түрэл хэлыень абабалтнай, һөөргөнб бусаажа шадхаагүй. Һанын сагта буряад хэлээ огтолон мэдэхгүй залуу зоной «Мы - суперсовременные буряты!» гэжэ үбсүүгээ тоношохо сагта бү хүржэ ерэнһэйбди... Энэ эрдэмтэнэй холье хаража хэлһэниинь бодото дээрээ мүнөө бэлүүлэгдэжэ байна бэшэ аал?»

Буряадай арадай поэт Арсалан Жамбалон уулзалгануудта олондо хандан хэлэдэг һэн: «Арад зонтоёо, залуушуултаяа уулзалгануудые, семинарнуудые үргэнөөр ябуулха хэрэгтэй, тиигээгүй һаа, хэрэг

бүтэхгүй, залуу зоноо хургаха хэрэгтэй юм». Энэ хэлэһэн сэнтэй заабариень мийн лэ агаарта дэгдэжэрхөөд, хашалгүйхэн алхалалдадаг зон али олон даа. Гансал имагтал буряад хэлэнэй багшанар дээрэ энэ ажал хаягданхай гэхэдэ, ехэ алдуу болохогүй, теэд тэдэнэртэ тон багахан саг үгтэнэ. Агын тойрогой һуурин ба хургуули бүхэндэ шүлэг зохёожо туршадаг зон байха, теэд энэн дээрэ дамайгаар хүдэлдэг зон үсөөн.

Ном бэшээд, тэрэнээ уран зохёолой ёһото эрилтэдэ хүргэхэ гэгшэ тиимэшые бэлэн бэшэ хэрэг ха юм. Жэшэнь, Уласхоорондын «Алтаргана» нааданай конкурсно хүрэтэр бэшэхэ гэгшэ нилээд ехэ харюусалгатай ажал байһанинь мэдээжэ. Иимэ дээдэ хэмжээнэй нааданда хаба хүсээе дэлхэйн буряадуудаар туршалсажа, өөрыгөө тэдэнэй дунда хэн байһанаа мэдэдэг, мүн дүй дүршэл олодог ха юм. Уран найруулгын урасхал урдахуулхаяа һанаа һаа, үхибүүдһээ эхилхэ ёһотой. Юундэб гэхэдэ, үхибүүн һанаандаа хүнэй сэдхэл бурханай оронойхидол арюун сэрбэр байна, энэл үедэ тэдэнтэй уран шүлэг, найруулга дээрэ хүдэлхэдэ үрэ дүнтэй ха юм. Мүнөө олонхи зон буряад хэлэмнай мартагдан мартагдаа, дахин бусахаяа болёо гэжэ һанадаг. Тиимэһээ гүнзэгы ажал энэ талаар хэншые хэхээе болиной, энэ ажал буряад хэлэнэй багшанар хэг лэ, тэдэ мүнгэ абадаг

ха юм гэхэ мэтээр хоорондоо хэлсээд лэ дүүршээдэг.

Жэлэй нэгэ болодог буряад шүлэгэй конкурсно нэгэ хэды хүүгэдые аба сэргээрэ арай гэжэ бэлдээд, саашан ажал хэгдэдэггүй. Харин округой номдо мүнгэ һомолходонь, «Һамбаашалдаг» зонинь һаһатай зон болошодог. Теэд залуушуулые хэн баряа юм, ном бэшэжэ байхыень? Энэ гайхалтай хэрэг бэшэ ха юм, залуушуул хэлээ мэдэнгүй, тиимэһээл һаһатайшуул аха шадалаараа бага сага «хэндээш хэрэггүй» номуудые бэшэнэл даа. Үндэр һаһатанайнгаа (эдэнэй дунда Агууехэ Эсгын дайшые гаталжа ерэнэн зон бии) оролдолгые энэ мэтээр һэшхэлгүйгөөр зүрхэ сэдхэлыень дайраагүйл һаа болохо байгаа.

Иигэжэ бэшэжэ байһаар залуушуулаараа ажал хэхэл байгаа. Энэ мэтээр үндэр арюун буряад хэлэн доромжолуулан, арай ёохон «амидарха» баатай болонхой.

Дэлхэйн ямаршые бага яһатан түрэл хэлээ доро дараад, мартаабди гэжэ хэлэдэггүй, гансал буряад арад өөрыгөө нимэ байдалда орууланхай. Буряад хэлэнэй булаг заяандаашые шэргэхгүй! Манай элинесг хулинсагууд ямарханшые сагта эхэ хэлээ доромжолоогүй, харин нангинаар үргэн яба! Бодожо үзэгты даа.

Урданай багшанар.

САНАШАН БОЛОХО ТАБИСУУРТАЙ

Алиса тухай иигэжэ хэлэбэл, алдуу болохогүй. Ушар гэхэдэ, тэрэнэй түрэлхид Саян Владимирович болон Елена Викторовна залуунаа хойшо санаар урилдаанда хабаадажа, спортын мастернууд юм.

- Оройдоол хоёр наһатай байгаад, сана дээрэ зогсоош гэжэ хүнүүд хэлсэдэг. Харин санаар бэээ хоригшо гурбадахи классай нурагша ябахдаа эхилээ нэм. Тэрэ үедэ минии гэжэ хоригшо бэлэй, - гээд Алиса хөөрэнэ.

Манай урдаа хараха тамиршан, Буряадаймнай спортын ерээдүй Алиса Жамбалова эгээл түрүүн модон санатай байгаа бшуу. «Тиихэдэ санымни

гутал хайн түхэлэй Solomon фирмын байгаа. Бага санашанай гутал дулаан зохид байха ёһотой гэжэ ходо минии аба хэлэдэг», - гэжэ Алиса хөөрөөгөө үргэлжлүүлнэ.

ТҮРҮҮШЫН ЕХЭ АМЖАЛТА ДҮРБЭН ЖЭЛЭЙ СААДА ТЭЭ

Амжалтанууд тиимшье түргөөр үзэгдөөгүй. Алиса Жамбаловагай ханамжаар, эгээл түрүүшын мурьсөөндэ тэрэ хоёрдохин хуури эзэлээ. Тиигээд лэ байтараа түрүүшын хууринуудта гаража шатаа.

Багашуулай бүлэгһөө бүри аха наһанай бүлэгтэ ороходонь, Алисын аба Саян

Эдэ үдэрнүүдтэ Австри гүрэнэй Инсбрук хотодо анха түрүүшынхид эдиришүүлэй дунда үбэлэй Олимпиин нааданууд үнгэргэгдэнэ. Манай нютагай басаган Мухар-Шэбэрэй аймагай Сагаан-Нуур нууринай 11-дэхи классай нурагша Алиса Жамбалова Росииин суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, Олимпиадада хабаадаха эрхэдэ хүртэбэ. Январин 17-ной, 19-нэй, 21-нэй үдэрнүүдтэ Алиса санаар урилдаха гээд абаһаар лэ хэлэхэ хэрэгтэй.

ШАМДАА НАЙДАНАБДИ, АЛИСА!

Жамбалов басагаяа хорилго хэжэ эхилээ. Түрүүшээр абадаа хорилго гарахадмни, хүндэшг байгаа. Хэдэн саг соо энээндэ нурааб», - гээд Алиса хөөрэнэ. Эдир санашанай хэлэхээр, Саян Жамбалов даруу зантай хоригшо юм.

Дүрбэн жэлэй саада тээ Алиса Жамбалова түрүүшынгээ ехэ амжалта гуйлаба. «Росииин найдалнууд» гэнэн бүхэросииин мурьсөөндэ түрүүлжэ гараа бэлэй. Тэрэ гэнээр Алиса Жамбалова жэл бүри түргөөр гүйжэ, угаа хайн дүн харуулна. Ганса Буряадаа бэшэ, мүн Росии дотороо өөрын наһанай бүлэгтэ түрүү санашадай тоодо орожо шатаа.

«ЗААЛ НАА ОЛИМПИАДАДА ОШОХОБ»

Саян Жамбалов басаганайнгаа иигэжэ хэлэһые мүнөөшье хайнаар ханаад ябана. «2010 оной хуул багаар эдиришүүлэй дунда түрүүшын үбэлэй Олимпиин наадан болохо тухай мэдээсэл абаа нэмди. Тэрэ үедэ наадан Австриин Инсбрук хотодо үнгэргэгдэхэ гэжэ мэдэгдээ. Энээниие дуулаһан Алиса басаганни абаһаар лэ, би Ав-

стрида болохо тэрэ Олимпиадада ошохоб гээ бэлэй. Тэндэ ошоһын тула унтан хэбтэнгүй, эсэхээ мэдэнгүй ажаллаха хэрэгтэй гэхэдэмни, хорилгоёо бүри шангадхаха тухай шиидээ нэн», - гээд Саян Владимирович хөөрэнэ.

Тэрэ гэнээр Алиса ханаандаа хүрэхын тула хамсыгаа шуун хүдэлжэ эхилээ нэн.

РОССИИН БҮРИДЭМЭЛ КОМАНДЫН ГЭШҮҮН

Пайн хорилгын ашаар Алиса түрүү хууринуудые эзэлхэнэ гадна, санаар гүйдэлөө хурдан болгожо шатаа. Өөрын наһанай бүлэгтэ хайн саг харуулхадань, Росииин суглуулагдамал командын хоригшод Алисын хойноһоо анхаралтайгаар адаглажа эхилээ. Тиигэжэ 2010-2011 онуудай үбэлэй халаанай удаа манай нютагай басагые командын бүридэлдэ абаба.

- Росииин суглуулагдамал командын бүридэлдэ орохо гэшэ ехэ хүшэр. Харин тиишэ оробол, аргагүй хүндэтэй, - гээд Саян Владимирович Жамбалов хөөрэнэ. - 2010-2011 онуудай халаанай дүнгөөр Алиса өөрын наһанай эрхим дүрбэн эдиришүүлэй тоодо оролсоо. Энээни үдаа Росии-

ин түрүү хоригшод Алисын дүнгүүдээр һонирхожо эхилээ. Нэн түрүүн тэндэ ямар хоригшод хүдэлнэб гэжэ һонирхооб. Минии танил бэрхэ хоригшо байна гээд ханаагаа заһааб. Үнгэржэ байгаа үбэлэй халаанда санашад аяар май һара сооһоо бэлдэжэ эхилээ. Сочи, Эстони гүрэнэй Оттене хотонуудта түрүүшын хорилгонууд болоо.

Үнгэрэгшэ жэлэй декабрь соо эдиришүүлэй дунда Олимпиадада хабаадахын тула Сыктывкар хотодо бүхэросииин шэлэлгын шата эмхидхэгдээ. Эндэ Алиса Жамбалова хадаа түрүүлжэ гараад, Росииин суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдаа.

Алиса Жамбалова Росииин командатай хүүлшынгээ бэлэдхэл Австрида хээ. Январин 10-най үдэр Австрида тус нааданай гал хүржэ ерээ. Тэрээниие баряад гүйлдөөндэ Алисашье хабаадалсаа.

Австриин санын зүргэнүүд дээрэ нютагайнгаа басаганда амжалта хүсэе.

Борис БАЛДАНОВ.

Фото-зураг Алиса Жамбаловагай гэр бүлын альбомһоо.

Үдэрэй үзэгдэл

«СЕВЕРНЫЙ» ВОКЗАЛААР БҮ ТҮГЭНШЭЛЫТ!

Ниислэл хотын түбтэ Советскэ үйлсын эхиндэ Сэлэнгын эрьедэ оршодог автовокзал хэн мэдэхгүйб даа. Улаан-Үдэ хотые хүдөө аймагуудтай холбодог энэ газарһаа ниислэлэй байдалтай танилсажа эхилдэг байһан гэшэбди гээ наа, алдуу болохогүй. Мүнөөнэй байдалаар хуушан вокзалһаа хойшоо шэнэ байра байдал түхээрэгдэжэ, «Южный» гэжэ нэрлэгдэнэ автостанци нээгдэнхэй. Ойронь «Народный» гэжэ нэрэтэй олоной ябадаг дэлгүүр бни.

Пүүлэй байдалаар гэхэ гү, али туулай жэлэй гарахаһаа эхилээд, луу жэлэй гаратар хотын автовокзалай байдалда ехэ хубилалта болоо. Үнгэрһэн жэлэй Сагалганай үдэрнүүдтэ хотын Автомобилистнуудэй гудамжаар «Северный» автовокзал нээгдээ. Баргажан, Хори, Баунта, Загарай, Хэжэнгэ ошохо хүнүүд эндэхэ транспортда хуудаг болохо гэжэ баяр ёһололой оршондо тэрэнэй нээгдэхэдэ, «Северный» гэнэн хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэмэй түлөөлэгшэ

Юрий Ткачев мэдүүлээ нэн.

Хүн зоной ябагалхаар бэшэ, трамвай болон бусад автобусуудай ябадаг ехэ харгын ойро болбосон түхэлтэй автостанци нээгдэбэ гэжэ суу гараа бэлэй. Хотын түбэй автовокзал дээрэхи хүн зоной хүл хүлгөөн, урагша хойшоо хүндэлөөн нээгдэнэ саһаань хойшо эндэ үзэгдөөгүй гээбэл, алдуу болохогүй.

Юундэб гэхэдэ, Хори нютаг хүрэхэ автобусууд эндэ хомор байгаа. Зүгөөр Баунтын аймагай ажаһуугшад үглөөгүүр эртэ эндэхэ хуужа ябадаг нэн. Баргажан руу харгылдаг транспортын зүйлнүүд үглөөнэй долоон саһаа үнэхөөрөө хайн ябадаг бэлэй. Зунай сагта Байгалай эрьедэ амарха дуратайшуул «Улаан-Үдэ-Баргажан» гэнэн маршрудаар Максимиха хүртээр таһалгаряагүй ябадаг байгаа. Хэжэнгын аймаг ошодог автобусууд баһал эндэхэ үглөөнөө үдэшэ болотор часай нэлгээтэй ябадаг байһан гэшэ.

Тиигэжэ байтараа 2011 оной хуушаар, үбэлэй хүй-

тэнэй сагта энэ автостанци хаагдажа, харгыда ябагшадые мэдэхээгээ. Хүүгэдтэй эжинэрэй амарха таһалгатай, харгыда аяншархан хүндэ амаржа хуухада таатай энэ автостанциин хаагдашахада, наһатай хүнүүдхэ эхилээд лэ, замда ябагшад һара үлүүтэй саг соо ядалдаһан байха. Юуб гэхэдэ, автостанциин оршон тойронхи болбосон түхэлтэй болгогдохо байһанаа, үнгэрэгшэ жэлдэ юуншье хэгдээгүй.

Мүнөө үень баргажанайхид, хэжэнгынхид, баунтынхид түбэй «Южный» автовокзалһаа нютагаа харидаг болонхой. Пассажируудые хойто болон зүүн хойто зүг руу зөөдэг маршрудуудай автобусуудай жолоошодтой урид баталагдаһан хэлсээнүүд сагай дабшасаар жэлэй дүүрэтэр бэлүүлэгдэбэгүй гэшэ ааб даа. Эндэхи автовокзалһаа транспортын зүйлнүүдэй үсөөн ябахдаа, гаргашаншье харюулагдаагүй гээл даа. Нэрлэгдэнэ зүг шэлгэлүүдээр «Северный» вокзалһаа олон жолоошодой ябаха дурагүй байһаниинь

баһал өөрын шалтагаантай байгаа бээ.

Хори, Загарайн харгыгаар ябадаг жолоошод, пассажирнууд нэгэ талаараа Улаан-Үдын зүүн захһааа холын харгыда гарахада, хотын үйлсэнүүдээр олоороо сугларжа, бэе бэсынгээ харгы хаһан транспортын хүдэлөөндэ тогтон торонгүй, аянай сэхэ харгыда гараха аргатай байгаа. Мүнөө түбэй автовокзалһаа хото соогуур яһала удаан алжижа, жолоошод сэхээн харгыдаа гарана гэшэ.

Мүнөө оюутадай амарал-

тын хаһа оронхой. Паянай харгыда ябаагүй хүнүүд «Северный» автовокзал хаагданхай гэжэ мэдэхгүй байжа болохо. Тиимэхэ хуушан байһан автовокзалай хойно нээгдэнэ «Южный» автостанциһаа республикын Баргажан, Хэжэнгэ, Баунта нютагууд руу автобусууд ябадаг болоо гэжэ мэдээсэнбди.

«Северный» гэнэн автостанци дахин нээгдэхэ гү, саг харуулна бээ.

Эльвира ДАМБАЕВА, манай корп.

ЧЕЧЕН РЕСПУБЛИКА БУРЯАД СЭРЭГШЫН НЮДӨӨР

- Роман Васильевич, та 1995 ондо түрүүшынхиз тийшээ ошоот. Сэдьхэлдэнай ямар мэдэрэл түрөө хэн бэ?

- Алуулхаяал айгаа. Зарим зоной үхэлхөө айнагүй гэжэ найрхахада этигэдэггүйб: хүн бүхэн амиды мэндэ ябаха дуратай байдаг. Новогрозный хотодо бүхэлэлгэдэ ороод, үхэлье нюдөөрөө харахадаа, ами наһаяа эзлүүдгүй сэгнэдэг болооб. Дайнһаа муухай юмэн үгы, тиймэһээ амгалан байдалые юунһээше үлүүгээр ханажа, хамгаалжа ябаха хэрэгтэй. Илангаяа үндэнэ яһатануудай хоорондохи хөмороонһоо нэргылхэ шухала.

- Мүнөө тэндэхи байдал номгодонхой...
- 1995 онойхитой сасуулбал, хураггүй дээрэ болоо ааб даа. Хаа-хаанагүй барилга эрхилэгдэжэ, республика нэргээгдэжэ байна. Кавказ руу нилээд ехэ мүнгэн шэглүүлэгдэнэ гэжэ зон дэмы хэлсэдэггүй ха юм. Ехэ-ехэ мечетьнүүд, гостиницанууд, спорткомплекснууд болдоогдоно, тийхэдэ үйлсэ гудамжанууд сэбэр, хүн зон булта ажалтай, ногтуу галзуушуул гэжэ үгы.

- Теэд лалын шажантан архида харша хандасатай бэшэ аал?

- Тиймэ, зүгөөр Президент Рамзан Кадыровой шанга хүтэлбэри баһал нүлөөлөө гэжэ ханагдана. Лалын шажантан хадаа, архи ууха ёһогүйбди гэжэ арадаа уржалаад, архи болон пивэ мэтын удануудые худалдахыень хорёо хамнай. Тийн мүнөө 3-4 жэлэй үргэлжэдэ тэндэ архиин наймаан гэжэ огто үгы. Үшөө нэгэ хайшаалтай юу-

мэн гэхэдэ, Чечен Республикын дэбисхэр хэмжээгээрээ Түнхэнэй аймагһаа балай ехэ бэшэ аад, тэндэ миллион гурбан зуугаад шахуу хүн ажаһууна. Байлдаатай газар гэжэ ханахадаш, зонийн тоо жэлһээ жэлдэ уржажал байдаг. Залуу (25 наһатай) гэр бүлэнүүд дунда ээргээр 4-5 хүүгэдтэй. Эндэ баһал Кадыровой габьяа харагдана. «Бидэ олондоол хүсэтэйбди. Олон болохо бүримнай, Росси гүрэн бидэндэ шагнаархаха». - гэжэ тэрэ зондоо ойлгуулдаг юм.

- Роман Васильевич, чечен зон эсэгынгээ үгы хуули шэнгээр дүүргэдэг гэжэ мэдээжэ. Анхан буряадуудынь нимэ ёһо заншалтай байһан аад, тэрэнэ алданхай.
- Кавказда эсэгэ хүн тон хүндэтэй. Хэнэйдэб даа айлшалжа оробол, столый саана гансал гэрэй эзэнтэй хуухат. Удаань ехэ хүбүүнэйн ээлжээн эрэхэ, одхон хүбүүнэйн эгээл хүүлдэ столдо хууха. Харин эхэнэрнүүдын хүүдэр шэнги. Эдэ хоол табяад лэ, саашадаа харагдахашьегүй.

Үнэхөөрөөше, эсэгын үгэ юунһээше сэнтэйдэ тоологдодог. Жэһээнэ, тээрмэнай эбдэрээ, үглөөгүүр хэрэгтэй болохо гэжэ абынгаа хэлэхэдэ, хүбүүдын бэшэ ажал хэрэгүүдэ орхёод, һүнишы байг, тэрэнэ заабол заһаахиха. Чечен хүндэ эгээл аймшагтай хэнэлтэ – эсэгын арсалга. Хэншы тэрэнтэй харилсахагүй. «Ши түрэл гарбалгүйш, эсэгэшни шамһаа арсаа», - гэжэ зон шоо үзэхэ. Хожомоо тэрэнэй наһа барабалшы, эсэгэнь дүтэлдэггүй. Энэ наһандаа хайн юмэ хэнэн хаань, хари

хүнүүд хүдөө габидаг юм. Ехэл хатуу зон.

- Роман Васильевич, чечен арадые шажан мүргэлын, ёһо заншалын, Президентны муу юмэнһээ зайсуулна гэе. Харин Буряадай ажаһуугшадые яагаад архиһаа холодуулхаб? Танай ханамажа.

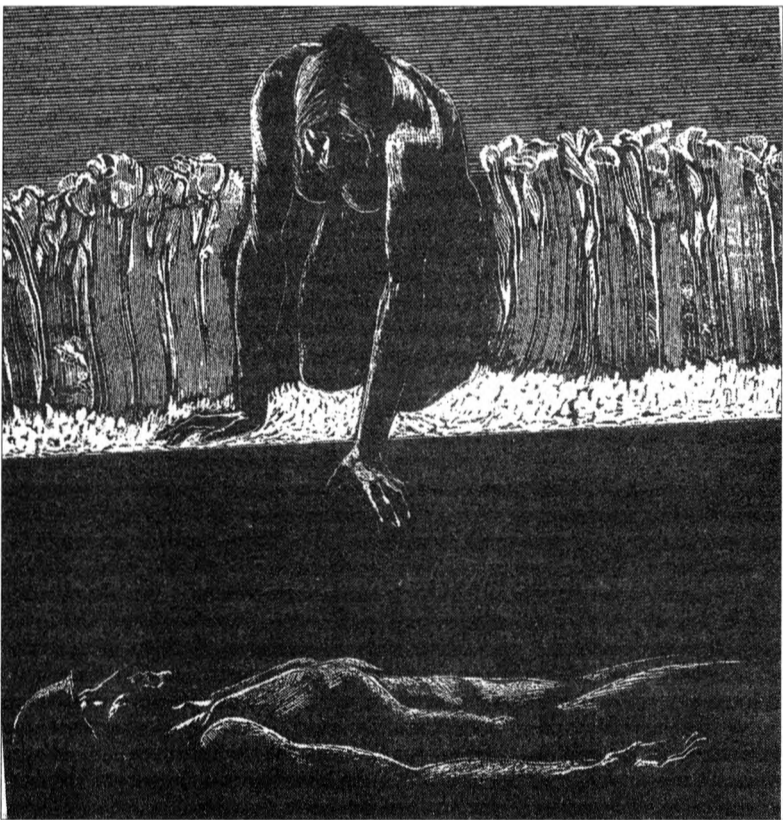
- Арадаа хойноо дахуулха санаартан хэрэгтэй гэжэ хананаб. Мүнөө буян дээрэ архи уухые ламанарай хоридог болоһониинь хайн. Дасанда архаар сэржэмшы үргэхээ болижо байнхай. Тийхэдэ ажалгүйдэлгэ хадаа архида оролгын эхин гэхэн ханамажые би буруушаанаб. Илангаяа хүдөө нотагуудта үхэр малаа олоор барилга, ямар нэгэн хэрэг эрхилбэл, ядамаггүй ажаһуухаар. Хүн бүхэнэй хуби заяан өөрын лэ гарга гэжэ дэмы хэлсэдэггүй ха юм даа. Мүн зоной ажабайдал хайжаруулгын шухала эрилтэнүүдэй нэгэн гэхэдэ, эмхи гурим тогтоожо шадаха «шанга гартай» хүн хэрэгтэй.

- Роман Васильевич, мүнөө Чечен Республика ошоһоё байһан залуу хүбүүдтэ юун гэжэ захилтайб?

- Үнэхөөрөөше, залуушуул олоор хабадуулагдадаг болонхой. Намтай суг албаяа хаһан нүхэдэйм хүбүүдые бии. Олонхын – анханай тамиршад: барилдаашад, самбистнар, боксернууд... Булта сэрэгтэй хайн бэлдэхэлтэйнүүд, зүгөөр болгоомжотойл байхыень хүсэнэб. Тад ондоо ёһо заншалтай болон шажан мүргэлтэй зон гэжэ ходо ханажа ябаха шухала.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

Буряадай полициин хамтаруулһан Ботряд дахинаа Чечен Республика ошоһон. Тэндэ мүнөө дайн дажарай болжо байгаагүйше наа, амгалан байдал тогтонхой гэжэ хэлэхэнэ бэрхэтэй. Полициин полковник, Буряадтахи МВД-гэй «Кречет» гэхэн тусхай томилогото отрядтай командирай орлогшо Роман Васильевич ГАРМАЕВ түрүүшын кампаниин эхилхээ хойшо Хойто Кавказ руу оло дахин ошоһон юм. Тийн сэрэгшэдэ эсэгэ шэнгээр хамгаалжа, бултыень амиды мэндэ гэр бүлэнүүдтэнь бусаажа шадаһан командиртай хөөрэлдөөн танай анхаралда.

«ЗАПОЗДАЛЫЕ ПИСЬМА».

Афганистан. Заха хизааргүй гүрлөө хада уулануудай орон. Шатама наранһаа шарлан гандаһан газар. Пуштунуудай, хазарнуудай, белуджи яһатанай орон. Манай ухаан бодолһоо Афганда болоһон хабиралдаан мүнөөше хүрэтэр туан мартагданагүй. Энэ газар дээрэ ушарһан хөмороондо идеологическа, политическэ, национальна удха шанараар социалист болон империалист байгуулганууд тэмсэһэн байна гэжэ тоолоходо, алдуу болохогүй. Тэрэ үсын СССР гүрэндэхи союзна болон автономно республикануудай хэды эдир залуу хүбүүд тэрэ хэрэггүй бурма дайнда эльгээгдэн наһа барааб? Эсэгын дайнда манай эсэгэнэр, үбгэн абанар Эхэ ороноо фашист булимтаргшадһаа хамгаалжа, Баруун Европын олон арадуудта эрхэ сүлөө олгоһон түүхэтэй. Тэрэ дайн эрхэ сүлөөгөө хамгаалгын дайн гэжэ тоологдохоороо то-

ологдоно. Харин афган дайнда манай эдир залуу хүбүүд юунэй, хэнэй түлөө ами наһаяа үгөөб?

Манай сэрэгшэдые тийшэнэ эльгээхэдэ, Афганистанай арадай хубисхалы хамгаалхаар ябуулһан байха юм. Политическэ тэмсэлэй талмай дээрэ хоёр томо гүрэнүүдэй шатар наадаһаншуу юмэн боложо, эдир залуу эрхэтэнэй ами наһан түлбэри болоо бшуу.

Афганистанай арадуудай эрхэ сүлөөгэй түлөө тэмсэлдэ манай оронһоо элдэб мэргэжэлтэд тийшэ эльгээгдэ бэлэй. Тэдэнэй дунда сэрэгтэй советнигүүд, оршуулагшад, хүдөөгэй болон бусад дүй дүршэлтэй мэргэжэлтэд, эмшэд – үсөөн бэшэ. Манай Түнхэнэй аймагһаа Афганистанда туһын интернациональна уялга дүүргэхээ 19 сэрэгшэд эльгээгдэнэ юм. Тэдэнэй тоодо Түнхэнэй аймагай Шулуута нотагай Александр Халудоров оролсоно.

«ГЭРТЭЭ БУСАХАМНИ ХҮШЭРШЭГ ДАА»

*Хүндэтэ эжымни, ханана гүш, яагаад хүбүүгээ үдэшөө нэмши,
Яагаад нюусаар хорьмоһоной нулимса аришаа нэмши?
Бидэ, шини дураарини база амархадаа бээе хушаад,
Үдэшэдэ бэлэйбди шам тээшэ үүлэн соохи шубууды хараад.*

*Хай даа, минии гэртээ бусахамни хүшэршэг даа,
Би мүнөөдэр душмануудтай һүүлшын ошоһом байлдаанда.
Нүхэдэ хүбүүдэй үнөө абахам, тэдэ амидаар агаарта үй болоо,
Эндэ харшин эхэнүүдые тэдэ бээрээ халхалан, далдалан унаа.*

Нина АРУТЮНОВА.
Ж.ЮБУХАЕВ оршуулба.

Саша хүбүүн 1960 ондо түрэнэн юм. Тэрэнэй намтар хүдөө нотагай хүбүүдэй намтарһаа оройдооше илгаагүй. Бага наһанһаань хүбүүн хүдөөгэй ажалда хүдэржэнэн, барбагар хошонхой гарнуудтай. Долоо наһатайдаа 1-дэхи класста ороһон Саша Шулуута нотагайингаа дүрбэн жэлэй хургуули дүүргэжэ, табадахи класста Торын дунда хургуулида оробо. Дунда хургуулиа түгэхэхөөр 1975 ондо Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой халбари байһан түрэл Шулуутадаа малшанар ажаллажа эхилээ. Сашын эжынь Валентина Дармаевна хүбүүгээ ажалда яһала хайнаар багаһаань хурганан. Гансашы ажалда бэшэ, ажабайдалда, хүн зоноор харилсаанда, Эхэ нотаг, орондоо дуратайгаар ябахыень хүмүүжүүлһэн байгаа. Харин эдирхэн хүбүүнэйн эхынгээ үгэнэн заабари, захяануудые анхаран, зүрхэ сэдьхэлдээ нөөжэ абаад, энэ охорхон наһанайнгаа хугасаа соо эршэ зоригтойгоор элдэжэ ябаа гэхэн шухала.

- Хүнэй наһан ганса баяр жаргалаар бадардаггүй, мүн энэ наһанда хүшэр хүндэнүүд

тохёолдохо, тиймэһээ тэдэниэ эрын шэдээр гаталжа гараха хэрэгтэй. Нүхэдээр олон ябаха, ахатан хүнэй үгэ хүүр дуулаад ябаха, - гэхэ мэтэ олон захяануудые эжынь хүбүүндээ хэлэдэг, заабарилдаг байгаа. Хүүр дууламгай хүбүүн хайрата эхынгээ үгэ хадуунгүй яахаб. Наһанай үргэн минитэ бэшэ харгыда гарахадань, тэдэ захяа заабаринууд хэрэгтэй ха юм.

Зай, хүбүүнэй эхэтээ, үетэн нүхэдтээ, нотагай хүнүүдээр хахасан, сэрэгтэй албанда мордохо сагынь хүржэ ербэ. Эрэ хүн боложо түрэнэн хадаа Эсэгэ орондоо сэрэгтэй алба гаража, нангин уялгаяа дүүргэхэ болоно. Тийгэжэ 1978 ондо Александр Халудоров СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй жагсаалда сэрэгшэн боложо мордохынгоо урда эжыдээ: «Хоёр жэл мэдэгдэнгүй түргэн үнгэрхэ, нотагаа бусахаб, тийгээд саашаа хуражашы болохо гүб, али үгы наа, шамдаа бэрээхэй асархаб», - гэжэ үглөөд, мордоо хэн. 1978 оной май харын хөхэр тэрэ сэрэгтэй албанда абтаад, 1980 оной февраль болотор сэрэгтэй инженернэ частьда Находко хотодо алба

гаража байтарынь, тэрэнэй частиие аяр Ташкент ябуулжа хургаад, сэрэгшэн-интернационалист болгожо, Афганистан эльгээһэн байха юм. Харин тэндэ дайн дажар – алалсаан, худалсаан... Аюул үхэлгүй дайн байдаггүй гэжэ мэдээжэ.

- Би, энэ хөөрөө найруулан бэшэгшэ, афганда алба гараһан сэрэгшэд тухай олон материалуудые уншаһан, телевиденээр хараһаншые, тэндэ алба гараһан хүнүүдэйше хөөрөөе шгнаһан байхаб. Афганда алба гараһан хүбүүдэй шэмэрүүн, шэн зоригтой шарайнуудышые хараһанби. Тэдэ хүбүүдэй баатарлиг габьяань мэдээжэ.

Урдманни фото-зураг, тэрэн дээрэ залуухан узбек хүбүүн сагаан шүдэнүүдэ ялалзуулан энэжэ хууна. Энэ хүбүүн афган дайнда хабадалсахадаа, найман душмануудта бүхэлэгдэхэдэ, өөрыгөө гэдэнтэй хамта гранатаар тэлһэн байна. Энэ хүбүүн Ю.Исламовта Советскэ Союзай Геройн нэрэ зэргэ олгогдоо хэн. Хайран наһаяа харамнангүй, дайсанай гарта оронгүй, баатарай үхлөөр унаа бшуу.

Александр Халудоров журам хайтай сэрэгшэн, Совет Армиин отличник, сэрэгшын уялгые, интернационалист даабарияа дүүргэжэ, афган арад зоной түлөө эдир залуу наһаяа үгөө. Тэрэ эжыдээ үгэнэн үгээ дүүргэгүй, түрэл гэртээ бусажа ерэнгүй, далдалан унаа. Энэ уйдхартай аюул 1980 оной хабарай эхиндэ – апрелин 23-да тохёолдоо бэлэй.

Дайшалхы даабарияа эрхмээр бэлдүүлһэн сэрэгшын эжыдэнэ хожомын Улаан Одоной орден барюулагдаа хэн.

*Зай, иигээд эдир наһан халиба,
Урда зүгтэ бүдэрэн унаба.*

*Угааш хожомдоһон бэшэ
ербэ.*

*Уйдхар гашуудалай бэшэ
эжынь уншаба.*

Жорж ЮБУХАЕВ.

Түнхэнэй аймаг.

МОНГОЛ ТУУРГАТАНАЙ ШЭДИТЭ ТЭМДЭГ

НАЙМААНАЙ БЭШЭЭШЭ ТАТАТУНГА ХУУШАН МОНГОЛ БЭШЭГ ЗОХЁОГОО

Россиин эрдэмэй академиин Сибириин таһагай монгол шудлалай, буддологин, тибетологин Институдай хэлэ бэшэгэй талаар таһагыг даагшын уялгыг гүйсэдхэгшэ, доцент, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Любовь Дашанимаевна Бадмаева хуушан монгол бэшэгэй түүхэ хайн мэдэхэ.

Тэрэнэй хөөрһөөр, Чингисхаанай Монголой гүрэн түрэг тогтоожо эхилхэн 13-дахи зуун жэлдэ хуушан монгол бэшэг байгуулагдаа.

- Тататунга уйгур хэлэ бэшэгтэй байгаа, - гээд Любовь Бадмаева хөөрэнэ. - Хуушан монгол бэшэг уйгур бэшэгхээ үндэһэтэй. Уйгур бэшэг согдийска бэшэгхээ үндэһэлжэ гаранхай. Иигэжэ монгол туургата арад өөрын бэшэгтэй болоо юм. Хитадай Дотор Монгодо «уйгуржин бичиг», Монгодо «монгол бичиг» хэрэглэдэг. Европын хэлэнүүдтэй зэргэсүүлэн харахада, монгол бэшэг дээрһээ доошонь, зүүн талаһаа баруулжаа бэшэгдэнэ. Хуушан монгол бэшэг олон зүйлтэй бэшэ. Тэрэ дээрһээ доошонь зурлаа, гэдэс, шүдэн гэгшгэдһээ дулдыдана. Тиин

ХIII зуун жэлдэ, Чингис Богдын хаан түрын үедэ Эхэ монгол бэшэг мүнделөө

ЮУНДЭ ХУУШАН МОНГОЛ БЭШЭГ МЭДЭХЭ ХЭРЭГТЭЙБ?

1992 онһоо эхилээд, «Буряад Республикын арадуудай хэлэнүүд тухай» Хуули бэлүүлэгдэнэ. Тэрэнэй хүсөөр буряад хэлэн дээрэ хуралсалаа ябуулдаг хургуулинуудта, дунда болон дээдэ хуралсалай эмхи зургаануудта хуушан монгол бэшэг заагдаха ёһотой. Энээн тушаа хуулин 7-дохи хувиин 25-дахи статья соо бэшээтэй юм.

Харин мүнөө хуушан монгол бэшэг хургуулинуудта үзэгдэнэгүй. Хаа-яа факультатив нээгдээд, монгол бэшэг удаан заагдангүй, урагшаа ханаатай зоной үүсхэл бэлүүлэгдэнгүй, тогтооно. Тиин хуушан монгол бэшэг мүнөө үе сагта буряад зондо хэр зэргээр хэрэгтэй байһыень элирүүлэе.

соо арадуудай зүрхэ сэдхэлдэньшье дүтэ болоһон байна. Мүнөөдөр бэшэг дэлгэрэнгүйгээр Хитадай Дотор Монгодо хэрэглэгдэнэ, тийхэлээрэ хэлэ бэшэгтэй дүрим онсо шэнэлхэн байна.

- Дотор монголшууд бэшэгтэй дүрим нилээд шэнэлээ, - гээд Любовь Бадмаева хэлэнэ. - Хитадта эмхи зургаануудай нэрэнүүд юань, хуушан монгол бэшэг дээрэ дабтагдажа бэшэгдэнэ. Буряадай хуралсалай эмхи зургаануудта хуушан монголой заншалта хэлбэри заагдана. Буряадай эрдэмэй түбтэ Түбэдэй булдын шажанай «Ганжур», мэдээжэ гэгээрэлэй олон ботитой номууд, лама санаартанай оршуулганууд, дидактическа зохёолнууд, мүн бүхы литература блогуудаар хубаагданхай.

Любовь Бадмаевагай хэлэхээр, хальмаг, монгол, буряад зон хуушан монгол бэшэг хэрэглээд, бэе бэе ойлголсожо шадаха болоно. Ушарын гэхэдэ, ойлгомжотой харилсаа хөөрлөөндэ диалектүүд хаад татана. Тиймэһээ хуушан монгол бэшэг эхэ туһа хүргэнэ гээшэ.

УРАГШАА ХАРААТАЙГААР

Совет засагай тогтоогдохолоор, Росси Монгол орон хоёр аха дүү шэнги, багань ехэһээ жэшээ абан, хани халуун харилсаатайгаар ажаһуугаа хэн. Мүн тийхэ сагта Монгодо кириллицэ нэбтэрүүлэгдэнэ. Демократин тогтоогдохолоор монголнууд дахинаа хуушан монгол бэшэгтээ орохо гэжэ шийдээ. Тиин тэрэ үедэ олон монгол эрхэтэд монгол бэшэг мэдэхгүй байгаа. Тийгэжэ 1990 онуудта Монголой университеттэ монгол бэшэгтэй хэшээлүүдтэ саг үгтэбэ. Түрүүшээр факультативууд нээгдээ, саашадаа кафедра, специалитетүүд эмхидхэгдээ.

90-ээд онуудаар Буряадташье хуушан монгол бэшэгтэ дахинаа үзэжэ эхилээ. Буряадай үндэһэтэнэй номой санда кружок нээгдээ. Түрүүшын хэшээлүүдэ Буряадай эрдэмэй түбэй мэргэжэлтэн Галина Сономовна Дугарова зааһан юм. Ударидагша

багшые Любовь Дашанимаевна Бадмаева хэлгэбэ. Тэрэнэй удаа Новосибирскэ гүрэнэй университеттэ буряад таһагта зүүн зүгэй хэлэнүүдтэй факультеттэ хуушан монгол бэшэг заагдадаг болоо. БГУ-гай үндэһэтэнэй гуманитарна институттай байгуулагдахалаар, хуушан монгол бэшэгтэ оюутад үзэжэ эхилээ.

Мүнөө хуушан монгол бэшэгтэ үхибүүн бүхэн үзэхэ аргагүй. 1990-ээд онуудта буряадай үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернатта хүүлшынхиеэ заагдажа байгаа, 6-7 жэлэй саата тээ заншалта хуушан монгол бэшэгтэ Улаан-Үдын 29-дэхи гимназида, буряадай багшанарай колледждо үзэдэг байгаа.

Буряадай Пуралсалай болон эрдэм ухаанай талаар министерствэдэ хуушан монгол бэшэгтэ хуралсалай түсэб руу республикын хургуулинуудай директорнууд оруулха ёһотой гээд ойлгуулаа. Тиймэһээ хуушан монгол бэшэгтэ хүүгэдтэй хуралсалда хэр зэргээр хэрэгтэй байһан тухай хургуулин хүтэлбэрилэгшэд шийдхэхэ. Хэрбээ тус шухала асуудалда республикын засаг зургаануудай анхаралаа хандуулаагүй хаань, хуушан монгол бэшэгтэ хураха дуратай хүүгэдтэл муу байха.

Зүүнэй хэлэнүүдтэй мэргэжэлтэд хитад, япон, солонгос хэлэнүүдтэ хайн мэдэхэ. Тиин заримашуулын хуушан монгол бэшэгтэ буряад хэлэнтэй суг хамта мэдэжэ ябаха хэрэгтэй гэжэ ойлгоногүй. Тиймэһээ үндэһээ мэдэнэгүй, ойлгоногүй гэшэ ааб даа.

Мүнөө үедэ хүршэ Монгодо гүрэнэй хэрэг ябуулгын дансанууд шэнэлэгдэн хуушан монгол бэшэг дээрэ ябуулагдана. Ерээдүйдэ Монгол гүрэн түрэнхид монгол бэшэг дээрэ хуули ёһонуудаа хэблэхэ. Тиймэһээ монгол бэшэг республикын болон Россиин зэргын гүрэнэй алба сахигшадта тон хэрэгтэй болохо.

ХУУШАН МОНГОЛ БЭШЭГ ДЭЭРЭ ЖЮЛЬ ВЕРН ОРШУУЛАГДАНХАЙ

1931 он хүрэтэр СССР-эй хизар талмай дээрэ хуушан монгол бэшэг дээрэ номууд хэблэгдэн байгаа. «Буряад үнэн» газетэ энэл бэшэг дээрэ хэблэгдэгшэ хэн.

1931 онһоо эхилээд, 1935 он хүрэтэр хуушан монгол болон лата бэшэг хэрэглэгдэдэг болоо. 1939 ондо латаһаа кириллическэ графикада орообди.

Мүнөөдэр Буряадай үндэһэтэнэй номой сангай жасада хуушан монгол хэлэн дээрэ 200 ном суглуулагданхай. Тиин эндэ-

Мүнөө үедэ хүршэ Монгодо гүрэнэй хэрэг ябуулгын дансанууд шэнэлэгдэн хуушан монгол бэшэг дээрэ ябуулагдана.

хи архив соо 1931 оной хүүлээр хэблэгдэн номууде олохоор.

Роза Жаргалова, таһагыг даагша, номууде харуулна. Тэдэнэй дунда тэрэ сагта олоной ноирхол татахаар Жюль Вернын «13 -тай капитан» болоно. Хуушан монгол бэшэг дээрхи литература ехэнхидэ 1930 онуудта хэблэгдэн байна.

СЭСЭГ ДАША-ДОРЖЫН.

Фото-зурагууд «Үхэж үл болно Чингис хаан» гэжэ номһоо абтагдаа.

Хуушан монгол бэшэг хэдэн зуун жэлэй хугасаа соо арадуудай зүрхэ сэдхэлдэньшье дүтэ болоһон байна.

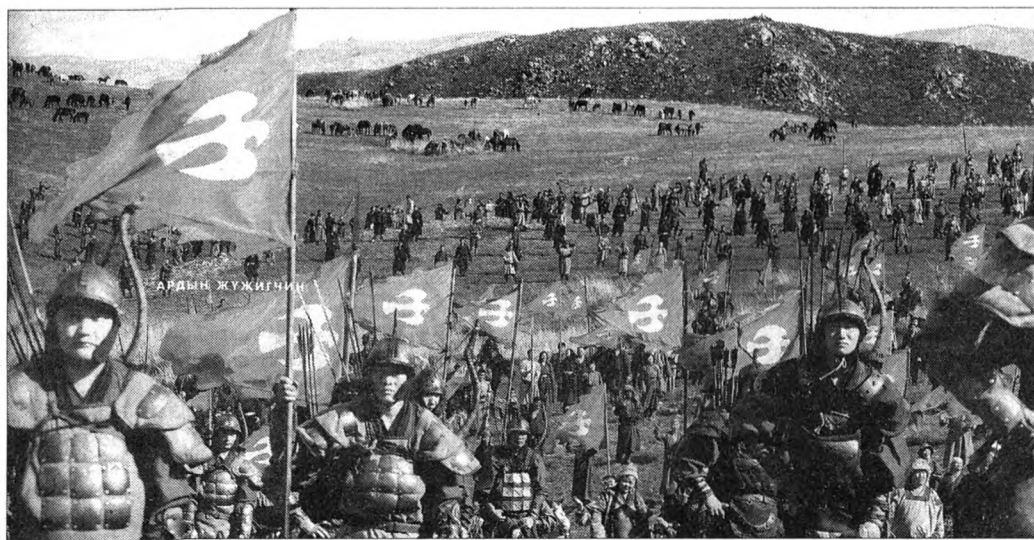
монгол бэшэг уншагдахадаашье өөрын онсо аялгатай: үгын эхиндэ, дунда, һүүл багта.

Хуушан монгол бэшэгтэ буряад зон хэдэн зуун жэл соо нягта хадагалжа, мүнөө хүрэтэр үзэжэ ябана. Хуушан монгол бэшэг бүхы монгол туургата арадуудта ойлгосотой. Хэдэн зуун жэлэй хугасаа

ушан монголой заншалта хэлбэри заагдана. Буряадай эрдэмэй түбтэ Түбэдэй булдын шажанай «Ганжур», мэдээжэ гэгээрэлэй олон ботитой номууд, лама санаартанай оршуулганууд, дидактическа зохёолнууд, мүн бүхы литература блогуудаар хубаагданхай.

Хуушан монгол бэшэг бүхы монгол туургата арадуудта хэрэглэгдэдэг хэн.

ИЙГЭЖЭ БЭШЭДЭГ БАЙГАА

БАЯНГОЛОЙХИДОЙ НАНГИН ҮҮСХЭЛЭЭР

Немецүүднээ сүлөөлэгдэнэн районуудта туһаламжа үзүүлжэ зорилгоор тусхай Сталинска фонд байгуулха тухай нангин үүсхэл гаргажа, эдэ районуудтахи колхозуудта малай фермэнүүдые бии болгохо хэрэгтэ гүрэнэй түсэбнөө гадуур томо эбэртэ мал, хони ямаадые үргэхэ гэжэ республикын бүхы колхознигуудта хандаһан Баргажанай аймагай Баянголой сомоной Карл Марксын нэрэмжэтэ артелиин членүүдэй хандалга бэшгые Кяхтын, Кабанскын, Заиграйн, Баргажанай ба бусад аймагуудай колхознигууд зүбшэн хэлсэжэ, баясхалан түгэлдэрээр хүлээн абаба.

80 ҮХЭР, 150 ХОНИ ҮРГЭБЭ

Баянголойхидай Хандалга бэшгые үсэгэлдэр Ивалгын аймагай Оронгын сомоной «Улаан Оронго» колхозой членүүд зүбшэн найшаагаад, колхозойнгоо хамтын малһаа 150 хони, 80 эбэртэ мал нэгэн дуугара үргэбэ. Тэрээнһээ гадна советскэ сэрэгшэдэй элүүр энхын түлөө байгуулагдаха фонддо 120 центнер мяха, 100 центнер һү үгэхэ гэжэ шийдхэбэ.

(Апрелин 13).

БУРЯД-МОНГОЛОЙ АРТИСТНАР ФРОНТ ОШОХОНЬ

Буряад-Монголой гүрэнэй Лениней орденото хүгжэмтэ-драмын театрай артистнууд Эхэ ороноо эрэлхэ зоригтойгоор хамгаалжа байгаа сэрэгшүүдтэ буряад зүжэг наада харуулхаар фронт ошохоёо бэлдэхэл хэжэ байна.

Тэдэнэй тоодо ССР Союзай арадай артист Г.Ц.Цыдынжапов, БМАССР-эй габьяата артистнууд: орденото Б.Балдаков, орденото Н.Петрова ба баледэй артистнууд М.Шалтыкова, Б.Бадмаев, концертмейстер Леуман, баянист Дворников гэгшэд ошохоно.

ТАНКОВА КОЛОННО БАЙГУУЛАГДАБА

«Кабанска комсомолец» гэжэ танкова колонно байгуулхын тулада тус аймагай

комсомолецууд ба залуушуул богонихон саг соо 700 мянган түхэриг суглуулба.

Мүн эдэ комсомолецууд хадаа фронтовигуудай бүлэнэртэ 130 кубометр түлээ отолжо үгэһэн ба 78 центнер заһаһа обороннын фонддо оруулһан байна.

(Декабрин 18).

1944 он

18 ЯМААНИИНЫ ЭХИРЛЭБЭ

Хориин сомоной Сталиной нэрэмжэтэ колхозой адууһа малайн хото хорёонууд залуу малаар дүүрэбэ. Эндэ гүрэл бүрийн малнууд түрээжэ захалаа. МТФ үбэлэй харанууд соо абаһан 77 толгой тугалаа бараниинь түллүүлжэ байна. Нүхэр Батуриной хүтэлбэрилдэг отара 180 толгой хурьга эшгэгдээ мүн лэ хоролтогүйгөөр харууһална.

Ямаашан нүхэр Дарима Цыремпиловада 280 толгой, энээнһээ 132-ын түрээжэ ямаад бэхилэгдэн үгтэһэн байгаа. Мүнөө 80 ямаан түрээжэ, энээнһээ 18-ниинь эхирлэбэ. Тиэхэдэ үшөө нэгэ ямааниинь 3 эшгэ гаргаһан байна. Абаһан түлнүүдэ хоролтогүйгөөр түлжүүлжэ, малайнгаа хүрэгые олошоруулха шухала удхатай гэжэ нүхэр Цыремпилова хайса ойлгоно. Иимэһээ нарай эшгэгэдые нарай хүүгэд шэнгээр харууһалдаг заншалтай юм.

Ц.ГАРМАЕВ,

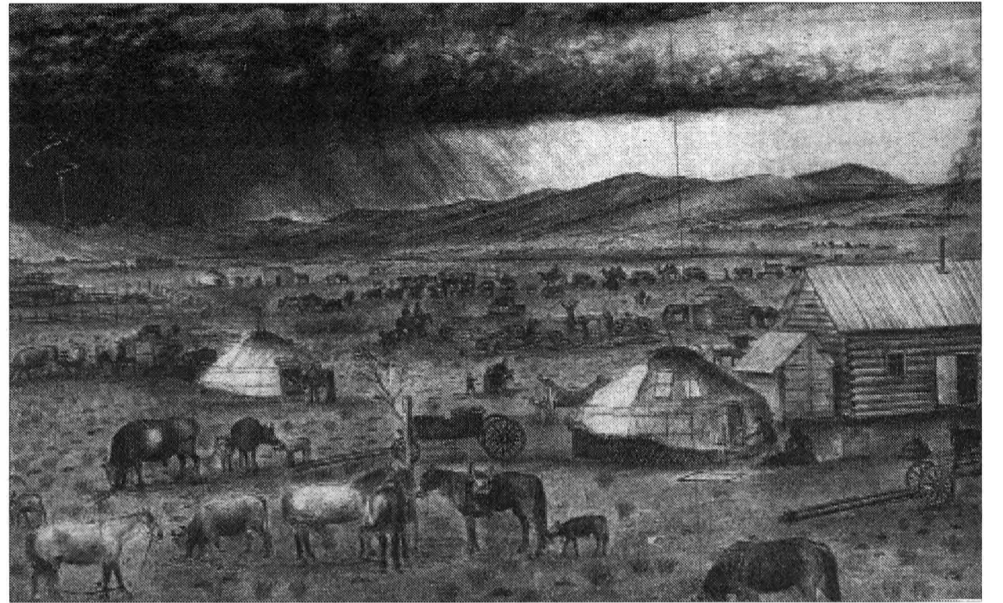
Хориин аймагай манай корр.

9 ЭХЭ ГАХАЙ ҺАА 88 ПОРШООНХО

Яруунын аймагай Эгэтын сомоной Сталиной нэрэмжэтэ колхозой эрхим гахайн нүхэр Дари Очирова энэ жэлдэ 14 гахай түрүүлжэ байна.

Мүнөө нүхэр Очирова 9 гахай түрүүлжэ, 88 поршоонхо абаад, тобир тарганаар харууһалжа байна. Эрхим гахайн нүхэр Очировагай ажалдаа тон анхаралтайгаар хандадаг дээрэһэнь гахайнуудынь ходолоо тобир тарган ба тон олоор түрэдэг байна.

(июлиин 18).

1923 он. Г.Эрдэнийн. Зуһаландаа

1945 он

СҮЛӨӨТЭ БУРЯТ-МОНГОЛ ГЭ ҺЭН ТАНК БАЙГУУЛГАДА

Алдарта Улаан Армидаа дайшалхы танкнуудые байгуулха үүсхэл Хэжэнгын аймагта эдэбхитэйгээр ябуулагдана. Мүнөө бүхы дээрээ 400 000 түхэриг бэшүүлэгдэбэ. «Зургаанай зам» колхозой колхознигууд 35.000 түхэригтэ бээлүүлбэ, Хэжэнгын МТС-эй коллективэйхид 65.000 түхэригтэ бээлүүлжэ, тэрэнээ сэбэр мүнгөөр оруулба.

Кяхтын аймагай Осоавиахимай организацинууд мүн эдэбхитэйгээр дайшалхы танк байгуулгада хабаадалсажа, 10.000 түхэриг оруулба.

(феврелин 20).

УЛААН-ҮДЭ ГОРОДТО ИЛАЛТЫН ҺАЙНДЭРЛЭЛГЭ

Энэ агууехэ үдэрье бүхы наһан соогоо мартахагүйбди гэжэ хүн бүхэн хөөрөлдэнэ. Радиоог репродукторнуудһаа илалта тухай омогорхолтой үгэнүүд ород ба бурят хэлэнүүд дээрэ таһалгарягүй дамжуулагдана.

Городой Ленинскэ үйлсөөр улаан тугууд намилзажа, илалтын һайндэрье тэмдэглэхын тулада зорюулагдаһан митингнүүдтэ ошожо ябаһан хүнүүд олоор харагдана. Тэдэнэр гоё хайхан дуунуудые дуулаха зуураа элдэб янзаар танцевалда.

Хахад үдэр. Соведүүдэй байшангай балкон дээрэ Бурят-Монголой хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилгэшэд, офицернууд, республикын суута хүнүүд сугларжа, городской митинг эхилбэ. Тус митингые партиин городской комитетэй секретарь нүхэр Брауда нээхэ зуураа агууехэ түхэгтэ илалтын үдэрөөр амаршалхадань, тэндэ байгшад бүгдөөрөө нэрбемэ альга ташалгаар угтана.

Городой ажайлгэдэриин предприятинуудай стахановецуудай үмэнэһөө ЛВРЗ-гэй түмэршэ дархан нүхэр Конобеев, мүн БМАССР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша уран зурааша нүхэр Мердыгеев, городской залуушуулай үмэнэһөө НКГБ-гэй комсомольско организациин секретарь нүхэр Мунхоева гэгшэд дүлэтэмэ үгэнүүдые хэлээ.

А.ТОЛСТИХИН

(Майн 10).

Н.БАДМАРИНЧИНОВ,
Д.МАРХАДАЕВА бэлдэбэ.
«Буряад-Монголой үнэн» газетһээ.

ЯМАРШЬЕ ЗАСАГТА ЗОХЁОЛШОД ХЭРЭГТЭЙ!

Ажабайдалнай абьяастай ехэ алхамуудаар урагшаа шуумайн зорижо ябадаг гэшэ. Халта тогтоод, халуун амьа даруулха забда байдаггүй. Аяар тэрэ саана холо дэлхэйн бүхы арадуудые алта мүнгөөр элбэг баян агуула үндэр уула хада бүтүү манан сооһоо хүрөөтэйгөөр тобойн угтажа байна гү? Үгы. Урданнай гансал унжагай уга аян замай эсэс! Бүхы арадуудай бодото түүхэ нигээд дууһаха...

Энэхэн наһаяа эдлэжэ ябаһан арад бүхэнэй эрмэлзэл зориг тийхэдэ алта мүнгэнтэй аргагүй нягта холбоотой болоно. Ондогоор аргатай бэшэ. Тиимэһээ хүн бүхэн хоолойгоо тэжээхээ мүнгэ зөөри нөөсэлдэг. Ажабайдалаймнай жама ёһо иимэ. Уран зохёолшодто мүнгэн баһа хэрэгтэй. Нэн түрүүндэ бэшэһэн зохёолнуудаа хэблүүлхын тулада мүнөө горитой мүнгэн хэрэгтэй байна. Хаанаһаа тэрэ мүнгэн олдохо болоно? Эндэ бэшээшэд элдэб арга бэдэрдэг.

Түрүүшынгээ ном 1993 ондо хэблүүлээ нэм. Тиэхэдэ Хориин аймагай байгуулагдаһаар 70 жэлэй ой үргэнээр тэмдэглэгдэн юм. Тийн энэ һайндэрэй программа оролсожо, би шүлэгүүдэй ном гаргуулха аргатай байгаа. Тэрэ сагта Хориин райсоведэй

түрүүлэгшын орлогшоор хүдэлжэ байһан Н.Т.Дашиева намда ехэ туһалһан байна. Энэ нүхэрэй эдэбхи үүсхэлээр номни хэблэгдэхэ болоо нэн. Тиэхэдэ 2000 ондо Хориин аймагай Булам нютагай хамтын ажахын байгуулагдаһаар 70 жэл тэмдэглэгдэн юм. Энэ һайндэртэ зорюулагдажа, «Буряад үнэн» хэблэгдэ минии хоёрдох ном гараа нэн. Энээнһээ гадна Булам нютагай 3 шүлэгшэдэй зохёолнуудай хамтын согсолбори ном хэблэгдэн юм. Эндэ Буламай хамтын ажахын түрүүлэгшэ байһан Д.С.Ринчиновада сэдхэлэй һайн хайхан үгэнүүдые хэлэхэ ёһотойбди.

Тиэхэдэ 2007 ондо ород хэлэн дээрэ бэшэһэн номыемни республикымнай Арадай Хуралай депутат тийхэдэ байһан В.Э.Матханов мүнгөөр туһалжа хэблүүлэн юм. Буряад ороной Россиин бүридэлдэ ороһоор 350 жэлэй ойн мүнөө жэлдэ тэмдэглэгдэхэ үеэр үшөө нэгэ номни хэблэгдэхэ аргатай байгаа. Эндэ манай Хориин аймагай гулваа Б.В.Жамбалов, райсоведэй түрүүлэгшэ А.К.Фролов гэгшэдтэ һайниие хүргэнб.

Уран зохёолшон бүхэн ехэ нэтэрүүгээр, арга шадалаараа бэшээ болоһон зөөриез хэблүүлжэ, арад зоной үмэнэ

харуулха гээд оролдодог. Хажуу тээһээ адаглажа байһан улад сооһоо зариманиинь толгойгоо һэжэрээд лэ саашалдаг ха. Юунэй түлөө нимэ хүлгөөнэй гараһы ойлгодоггүй ха. Нээрээшье, нимэ зон олон ушарта зүб байха жэшээтэй. Илангаяа мүнөө сагта. Мүнөөмнэй ном уншадаг зоной тоо яаха аргагүй үсөөрөө гэлсэнбди. Энэ тон зүб. Хүлгөөтэй түргэн сагай оршондо ямар нэгэн ном иража һууха сүлөөтэй хүнүүд үсөөн болонхой. Тиэгээшье саарһан номууд энэ бээрээ хойшоо түригдөөд, хэрэггүй болохонь ха. Онһон техникын аргагүй түргөөр хүгжэжэ байһан мүнөө сагта урданай юумэн ула болоод лэ халаха үйлэтэй байна гү?

Хүн түрэлтэнэй гаталжа гараһан наһанай харгы зам хэдэн зуугаад мянган жэлүүдээр тоологдодог. Хаана нэгэ газарта хүнүүдэй урдын сагта ажаһууһан тухай шулуун хадада тэдэнэй орхижо ошоһон янза бүрийн зурагуудай туһаар мүнөө мэдэнбди. Хожом болохонь, ургамал болоод амитадай арһануудые хэрэглэжэ бэшгэдэн номууд, дансанууд мүнөөнэй арадуудта олон һонин түүхэтэ үйлэ хэрэгүүд тухай хөөрөжэ үгэдэг гэшэ. Саарһанай бии болоһон саһаа хойшо бүхы

дэлхэйн арадууд жаргаһан юм гэхэ ёһотойбди. Хүн бүхэн үзэг бэшгэтэ һураад, ханажа ябаһан бодолоо саарһан дээрэ бэшээд, бүхы хүнүүдтэ дуулгаха аргатай болоо нэн. Тиэхэдэ уран гоёор бэшээдэг бэлиг ехэтэй улад үе саг бүхэндэ тодортоод, иматгал өөрынгөө бэшэ, харин түрэл зонойнгоо, бүгэдэ арадайнгаа ханаа бодолнуудые дэлхэйдэ дамжуулан дуулгажа эхилээ нэн. Тиимэһээ саарһан дээрэхи үзэг бэшэг хадаа хүн түрэлтэнэй хүгжэһэн алишье үе сагта үгы хэгдэхээр бэшэ үнэтэй сэнтэй хэрэгсэл багажа болоно ха юм.

Тэрэшэлэн уран зохёолшод алишье, ямаршье сагуудай саашадаа ерэхэдэ, шухала хэрэгтэй хүнүүд зандаа үлэхэ жэшээтэй.

Ганса хүн гансаардадаг гэхэ. Тиимэһээ улад зон али нэгэн тала хаража, нэгэдэхэ гээд оролдодог, хүсэдэг байна. Энэ ябадал ойлгосотойшье, хэрэгтэйшье аабдаа. Хамтаараа хэлсэхэдэ өөгүй, хамтадаа ажаллахада, үрэдүн ехэтэй байдаг. Уран зохёолшодто энэ баһа сэхэ хабаатай. Илангаяа бэшэһэн номуудаа хэблүүлжэ талаар хамтын хүсэн, туһаламжа аргагүй хэрэгтэй. Совет засагай үе сагта Уран зохёолшодой холбоон хадаа бусадтай хамта түрүүшын ээлжэндэ һургаал суртаалай, коммунист идеологийн хараа зорилгонуудые баримталдаг,

даабари түсэбүүдые дүүргэдэг байһан гэшэ. Тиэхэдэ мүнөө сагай засаг түрэдэ уран зохёолшодой талаһаа туһаламжа хэрэггүй болонхой. Ямаршье уда шанартай номуудай хэблэгдэжэ байхада, засаг баригшадта хамаагүй. Демократи дэлгэрһэн оршон байдалда ажаһуунабди. Иигээд байхадань, «саарһа эрэлһэнэй» дэмы, хэрэгтэй бэшэ болоо гэхэ мэтээр хашхарагдаха дуратайшуул олдожыше магадгүй. Зүгөөр тиимэ бэшэ. Алишье үе сагай үлээжэ ошоһон эгээл сэнтэй гэршэ баримта гэбэл, саарһан дээрэ орхигдоһон янза бүрийн зохёол бэшгүүд ха юм даа. Тиимэһээ уран зохёолшод мэнэ гэрээр хэндэшье хэрэггүй болоод, ажалгүй үлэхээ байнагүй. Харин хүсэ шадалаа, эрмэлзэл зоригтоо, оюун ухаагаа нэгдүүлжэ, мүнөө ушарһан хүшэр сагые сугтаа ядамаггүй дабажа гаража жэшээтэй. Буряадай Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ Матвей Рабданович Чойонов гүрэн турынгөө үмэнэ аша габьяатай, нилээн «хүндэ шэгнүүртэй, ута гартай» хүн гэшэ.

Доржо ДАМБАЕВ,
Буряадай Уран зохёолшодой
холбооной гэшүүн.

(Үргэлжэлэһын хожом гараха).

«Самая трепетная струна в бурятской поэзии»

Новый год с Дондоком Улзытуевым

(Продолжение. Начало в номерах за 29.12.2011 г., 12.01.2012 г.)

В конце ушедшего года вспоминали известного поэта Дондока Улзытуева. Ему было бы 75 лет, а ушел из жизни в роковом для поэтов возрасте, в возрасте ухода из жизни Байрона, Пушкина, Маяковского, не достигнув и сорока лет.

Вспоминается один из декабрьских дней после его рождения.

Только отъехал Станислав Куняев, гостивший у него и вознамерившийся перевести на русский язык окинский и закаменский циклы Дондока Улзытуева. Когда провозжали, я удивлялся, почему 31 декабря, под Новый год, уезжает Куняев? Сам он объяснил, что предпочитает встречать Новый год по-православному, в Рождество. После проводов Улзытуев позвал нас в гости к себе домой. Пришли к нему, на Геологическую, в районе бани. Я удивился, как это так, поэт всесоюзной известности, автор сборника «Пятнадцать песен», оцененного всеми литературоведами как замечательное явление советской поэзии, тем самым прославивший Бурятию, живет в двухкомнатной хрущевке, а

не на проспекте Победы. Тогда у меня было такое наивное представление о мере признания лучших наших деятелей и о месте, что должно было бы соответствовать его заслугам.

Так вот, приглашает нас в двухкомнатную квартиру, в маленькую гостиную, показывает рабочий кабинет, предназначенный для темнушки в квартире такого типа. Там, без окон и дверей, в комнатке метр на два, была «лаборатория» поэта. Два метра оставшейся площади были забиты книгами. В этой «тещиной» комнатке, как ни странно, были написаны лучшие стихи Улзытуева. Как он умудрялся писать за этим письменным столом, где, как я заметил, гостям было тесно, а грузноватому ему - тем более. Как сам он признавался, здесь он долго не засиживался, а сочинял на ходу. Кабинетных стихов у него мало, это можно заметить по складу его творчества. Его стихи - в большинстве своем импровизация, характерная для рапсодов, бурятских сказителей, свободное проявление чувств и мыслей, созвучных современникам. Не усмотришь кабинетной вымученности строк. Он больше ходил и вынашивал строки, а

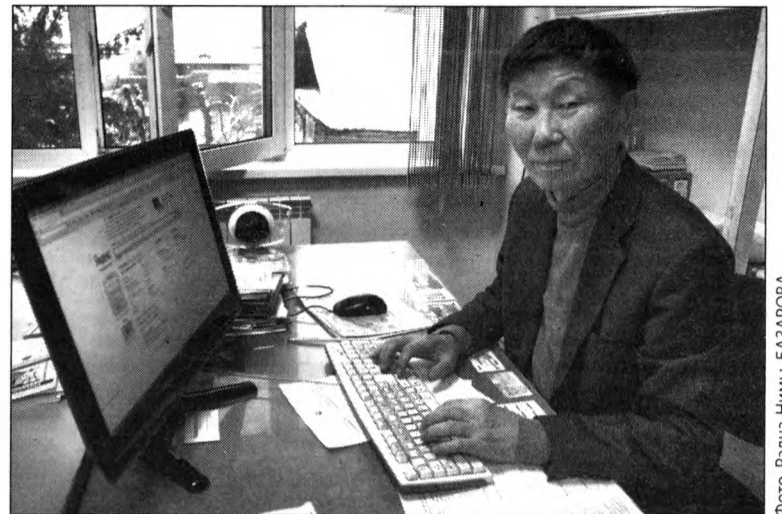
потом переносил на бумагу.

Так вот, в этой тесной квартирке мне посчастливилось встретить Новый год с большим поэтом, кого я искренне уважал и ценил за великолепный талант. Из того круга, с кем чокались бокалами в тот новогодний вечер, "иных уж нет, а те далече". Цырен-Дондок Хамаев, друг детства Улзытуева, и Борис Сыренов, очень талантливый и оригинальный поэт, оба безвременно ушли из жизни. Остались несколько человек из сидевших тогда за нешироким столом. Перед сдачей этого материала в газету поэтесса Дулгар Доржиева уточнила, что был еще поэт Георгий Дашабылов, свояк Дондока, с женой Зиной. Зина с Валей, как водится, суетились, накрывали стол.

Дондок всегда был душой компании, а в тот раз был особенно в ударе. Очень удачно складывались его издательские дела в перспективе на наступающий год - намечался выход его книг в Москве и Улан-Удэ. В общем, хозяин дома устроил нам хороший праздник!

Запомнились и другие застолья в его доме.

Чаще всего собирал молодых,

Николай Намсараев: «Мы смотрели на мэтра с пиететом и влюбленно»

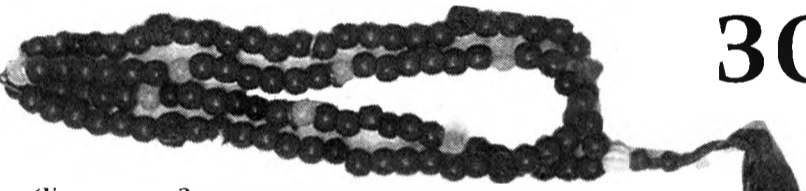
Фото Радне-Нимы БАЗАРОВА

начинающих поэтов и писателей, и с неподдельным интересом вникал в ход их мыслей, взглядов. И всегда помогал, водил по редакциям, пристраивал их вирши. С его легкой руки несколько моих стихов было опубликовано в журнале «Байгал», где он в то время работал заместителем главного редактора. В его маленькой квартире общались, спорили. Валя, жена Дондока, всегда была гостеприимной и, заноса с балкона подтаявший круг

замороженной арсы из Закамны, щедро угощала, приговаривая, что нигде ныне не найдете арсы.

О чем говорили за новогодним столом с Дондоком Улзытуевым? О Шиллере, о славе, о любви? Да, конечно, и об этом, и о многом другом... Веселый его нрав, оптимизм заряжал нас. Мы смотрели на мэтра с пиететом и влюбленно.

Николай НАМСАРАЕВ.

ЗОЛОТЫЕ ЧЕТКИ

Словарь с комментариями

(Ургэлжлэл. Эхинийн августын 11-эй, 18-ай, 25-ай, сентябрийн 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-ой, 29-эй, октябрийн 6-ай, 13-ай, 20-ой, 27-ой, ноябрийн 3-ай, 10-ай, 17-ой, декабрийн 1-эй, 8-ай, 15-ай, 29-эй, январийн 12-ой дуаарнуудта).

Наншад // нанчид - Хурал, ном уншалгын үед хэрэгтэй газартань бурханай урда үргэгдэж, адис аршаан болохон архи. Жэшэнь, сахюуса хуруулхадаа, энэ хэрэгтэ хабаадаан бүхы зон сахюусан-ийнгаа архиһаа багаханаар һүүлдэнь уудаг гэшэ.

* Это жертвенное вино, которое после чтения необходимых сутр, превратилось в амриту-дудзи, т.е. в божественный напиток, из которого устранены все негативные качества, могущие причинить зло человеку.

Наран мандахын ороной буддын шажан.

Түүхэһэнь хараад үзэхэдэ, буддын номнол «Наранай мандаг орондо» 4-дэхи, 5-дахи зуун жэлнүүдтэ хитад үзэг бэшгтэй хамта нэбтэржэ эхилээ. Гэбшье япон арад өөрын синтоизм гэжэ шажантай байһан тула, шэнэ номнолдо абаһаар ехэ орохо дурагүй байгаа. 6-дахи зуун жэлэй һүүл багта япон хаанай эгээл дүтын тон ехэ изагууртай Сога гэжэ зон буддын шажанда эгээн түрүүлэн ороһон гэжэ түүхэ соо бэшээтэй байдаг. Хаан болон тэрэниие тойроод байһан зоной иимэ жэшээ харуулхадань, бэшэ арадшье шэнэ шажанаар ехэ һонирходог болоо юм ааб даа. 593 ондо Сога изагууртанай дэмжэлтээр Сетоку Тайси гэжэ нэрэтэй хүн регент болоо. Энэ хүнэй үедэ буддын шажан Японидо үсэд нэбтэ-

рээ. Тиихэдэ ехэ олон хайху дасангууд, субарганууд, бэйбарилганууд бодхоогдоо. Сетоку Тайси Японой түүхэдэ «шэнэдхэн хубилгагша», агуу-ехэ политическэ ажал ябуулагша, реформатор гэжэ мэдээжэ болоһон. Энэ талаараа Сетоку Тайси Богдо Зонхоботой адлирхуу болоно. Богдо Зонхобо Түбэд орондо Буддын шажаниие ехээр һэргээһэн, номнолын тарааһан габыятай гэжэ мэдэнэбди. Сетоку Тайсин наһа барахада, 46 дасан, 816 ламанар, 569 эхэнэр ламанар Японидо бии болоод байгаа.

646 ондо Японидо Агууехэ реформо гэшэ болоо, тэрэнэй хойно буддын шажан энэ ороной гүрэнэй шажан боложо, синтоизмтай адли эрхэтэй болоо. Энэ үедэ Япон гүрэниие эхэнэр хүн - Фудзивара изагуурһаа гараһан хатан Гэммэй хүтэлжэ байгаа. Энэ Фудзивара изагууртан тухай хэлэхэ болоо наа, Японой мэдээжэ поэтесса Мурасаки Сикибу баһа энэ изагуурай нэгэ халааһаань гараһан түүхэтэй. Энэ юрэнхыдөө хүндэтэй, бэлигтэй, эрдэмтэй, хүсэ шадалтай, суутай изагуур байһан ха.

8-дахи зуун жэлдэ Японидо «ребусинто» гэжэ нэрэтэй шэнэ номнол бии болоо. Бурядаар оршуулхада, «дабхарлаһан харгы» гэжэ гү, али "хоёрлоһон харгы" гэхэдэ болохо ха. Энэ юн дээрэ үндэнэлөөб гэхэдэ, синтоизмын бурхад үнэн дээрэ Японой газарта зарлан будданар болоно, гансал эндэ ерэхэдэ, газада түхэлөө хубилгаа гэжэ - иимэ ойгосо оруулһан байна.

Японой хуушанай түбынь -

Нара гэжэ город байһан. Эндэхи газар ехэ гоё, тэндэ буддын шажанай гоё дасангуудыс барихадань, алтан ганжарнуудын наранда яларжа, мүнгэн хонхонуудын һэбшээндэ уриханаар жэнгиржэ, тойрод байһан оршон байдалта-яа нийлэжэ, хүнэй досоо ехэ баяр түрүүлдэг хадань, олон поэдүүд, философууд Нара гэшье харахаяа зорюуга ошодог байгаа.

Тэндэ долоон гэрһээ бүридэһэн барилгын «Гаран» гэжэ нэрэтэй комплекс баригдаһан байна. Тэрээн сон-ной юун ороноб гэхэдэ, дуган, мүргэлэй гэр, ном соносохо гэр, номой сан, дохёогой гэр, эдээлдэг газар, байрын гэр болоно. 17-дохи зуун жэлдэ ажаһууһан япон арадай агууехэ поэт Басё эндэхи байдалые иигээд зураглана:

Япон хэлэн дээрэ:
Нара нанаэ
Ситидо гаран
Яэдзакура
(Басё)
Ород хэлэн дээрэ:
Нара - семистенная
(Где) 7 монастырей святых
(И) цвет вишневый, многоле-
пестковый
(Конрад, Москва)
Буряад хэлэн дээрэ:
7 ханатай Нара
7 нангин дасангуудшни
7 үнгын холонгодол
(Намжилон, Улаан-Үдэ).

Басё тухай хэдэн үгэ эндэ бэшэлтэй. Тэрэ хүн японой уран зохёолдо айхабтар ехэ өөрынгөө хубитые оруулһан, шүлэгэй хургуули тайлажа, олон шабинарые хургаһан, уран үгэ, уран бүтээл гээшэдэ

өөрыгөө бүримүһэн үгэһэн хүн байгаа гэдэг. Тэрэ 1644 ондо нарин бэшгэ (каллиграфи) задаг багшын бүлэдэ түрэн юм. Залуу наһанһаа поэзидэ дурлаа. Бодото нэрэн Мацуо Мунэфуса, Басё гэжэ псевдоним доро алдаршаһан.

«Басё» гэжэ үгэ «бамбугай бургааһан» гэхэн удхатай, тэрэнэй нэгэ шабинь Сампу гэжэ нэрэтэй яһала баян хүпээс хүнэй хүбүүн байжа, багшадаа уһанай эрьедэ багахан гэр барижа үгөө хэн ха. Басё ёһотой поэт байһан тула ажабайдалай бэрхшээлнүүдые нэтэрүүгээр дабадаг, үгытэй тулоур байдалдаа гомдожо, уйдажа ябадаггүй хэн. «Үгытэйшье наа, сэдхэлни сүлөө», - гэжэ баярладаг хэн. Басё Китадай агууехэ поэдүүд Ли Хо (701-762), Ду Фу (712-770) гэгшэдые тон үндэрөөр сэгнэдэг хэн. Даоско философи шудалһанайнгаа ашаар тэрэ дэнбуддизмаар ехэ һонирходог болоһон юм. Нэгэ үедэ дасан ошожо, лама болохо гэжэ бододог болоо хэн. 1664 ондо 20 наһандаа эгээн түрүүшынгээ хоёр шүлэг сэтгүүлдэ толилуулһан байдаг. Тэрэнһээ хойшо аяар 20-ёод жэлэй туршада Басё өөрынгөө маяг, янза олохо гэжэ оролдоо. 1680 ондо Басё бүхы Япон арал дээрэ тэрэнэй нэрые суурхуулһан, японой түүхэдэ эрдэни зэндэмэни олоһон шэн-гээр сэгнэгдэһэн шүлэгөө бэшээ. Тэрэн япон хэлэн дээрэ:

Караэда-ни
Карасу но томиритару я
Аки но курэ.
Ород хэлэн дээрэ:
На голый ветке
Ворон сидит одиноко.

Осенний вечер.
Буряад хэлэн дээрэ:
Набшаһаа гүбинһэн
Нариһан мүшэр дээр
Наһажаал турлааг гансаар-данги.

Энэ шүлэгөө Басё хэдэн жэлэй туршада дахин дахин мүлэжэ байдаг хэн. Өөртөө ехэ эрилтэгтэй, харюусалгатай поэт байгаа. Пүүлэй һүүлдэ тэрэ өөрын «сефу» гэжэ маягаар бэшэдэг болоо хэн. Басёгой түрһөөр 300 жэлэйн оидо зоруулжа, манай Бурядай арадай поэт Баир Дугаров тэрэнэй дурасхаалда шүлэг ород хэлэн дээрэ бэшээ. Би тэрэни-иень буряадшалаа хэм.

Үглөөнэй мананай тунаадүйдэ,
Үдэр хүсэд болоодүйдэ,
Шүүдэр хүдэлгэхэ

сараагүйгөөр
Шүлэгшэн Басё алхалан
ябана.

Аалин байдалай
хуяг үмдэнхэй
Алим жэмэсэй сэсэрлиг
найгана.

Анханһаа дуулдаагүй,
таамаг хэлэн дээр
Алтан набшаһад эмнилсэн
яларна.

Японидо 7-дохи, 8-дахи зуун жэлнүүдһээ эхилээд, ехээр шүтэгдэдэг бурхан Арьяа Баала болоно. Гансал Эндэхгтэ болон бэшэ ороноудаар эрэ хүнэй дүрсэтэй наа, Японидо эхэнэр дүрсөөр зураглагдадаг болоо. Каннон гү, али Кудара Каннон гэжэ нэрэтэй. Мүнөө үедэ Японой урин нарин техникэ бүтээдэг фирмэ Каннон гэжэ Арьяа Баала бурханай нэрэ зүүжэ, ехэ урагшатай ябадаг.

(Үргэлжлэлэнь хожом гараха).

Понедельник, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "Доброе утро"
10.00, 13.00, 16.00 Новости
10.05 "Контрольная закупка"
10.40 "Жить здорово!"
11.40 "Право на защиту"
12.50 "Женский журнал"
13.10 "Модный приговор"
14.15 "Понять. Простить"
15.00 "Другие новости"
15.20, 04.50 "Хочу знать" с Михаилом Ширвиндтом
16.20 Т/с "Обручальное кольцо"
18.05 "Свобода и справедливость" с Андреем Макаровым
19.00 "Вечерние новости" с субтитрами
19.50 "Давай поженимся!"
20.55 "Пусть говорят"
22.00 "Время"
22.30 Т/с "Жуков"
23.25 "Звезда" на час"
00.30 "Познер"
01.30 "Ночные новости"
01.45 "На ночь глядя"
02.40 Х/ф "Голубой гром"

«РОССИЯ»

06.00 "Утро России"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 Вести-Бурятия. Утро
10.05 "С новым домом!"
11.00 "О самом главном"
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 Вести
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 Вести-Бурятия
12.50 Т/с "Кулагин и партнеры"
14.00 Т/с "Тайны следствия"
15.50 Вести. Дежурная часть
16.05 Т/с "Все к лучшему"

17.50 Т/с "Ефросинья. Продолжение"
18.55 Т/с "Хозяйка моей судьбы"
19.55 "Прямой эфир"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 Т/с "Семейный детектив"
23.50 "Россия от первого лица"
00.35 "Майя. Пророки Апокалипсиса"
01.35 Вести +
01.55 "Профилактика". Внимание! С 06.45 до 11.00 вещание на Москву и Московскую область осуществляется по кабельным сетям. до 03.05

КУЛЬТУРА

08.00 "Евроњуос"
11.00 "Наблюдатель"
12.15 Х/ф "Полеты во сне и наяву"
13.45 "Линия жизни"
14.35 Юрий Левитанский. "Я медленно учился жить"
15.15 Спектакль "Ваша дочь Александра"
16.40 Х/ф
16.50 М/с "Орсон и Оливия"
17.15 Т/с "Загадочные истории Энид Блайтон"
17.40, 03.25 Д/с "Обезьяны-воришки"
18.05, 02.40 "Монолог в 4-х частях". Владимир Хотиненко
18.30 "Мировые звезды фортепианного искусства"
19.25 Д/ф "Иоганн Кеплер"
19.35 Д/ф "Будда на Шелковом пути"
20.30, 20.45 "Главная роль"
21.05 "Сати. Нескучная классика"
21.45 "Полиглот". Выучим английский язык за 16 часов!
22.30 Д/ф "Великий консерватор"
23.15 "Тем временем"
00.00 Сталин и писатели
00.50 Д/ф "Эвакуационный роман"
01.45 "Документальная камера"

02.25 К. Сен-Санс. Вариации на тему Бетховена
03.10 Д/ф "Епископская резиденция в Вюрцбурге"

АРИГ УС

07.00 "Необъяснимо, но факт": "Гадания"
08.00, 09.00 "Вся Бурятия". Погода. Мультик ланч
08.35, 19.00 "Улан-Удэ: инструкция". Новости шопинга и развлечений. Погода
09.30 Т/с "Универ"
10.30 Т/с "Счастливы вместе"
11.40 М/с "Как говорит Джинджер"
12.40 Будьте здоровы
13.00 Рога и копыта: возвращение
13.30 М/с "Бен 10: инопланетная сила"
14.00 "Улан-Удэ: инструкция". Новости шопинга и развлечений
14.20 М/ф
14.30 "Дом-2. Live"
16.00 Х/ф "Последний бойскаут"
18.00, 20.00 Т/с "Интерны"
18.30, 20.30 Т/с "Зайцев +1"
19.20 "Спортивный экспресс"
19.30 "Восточный экспресс"
21.00 Х/ф "О чем говорят мужчины"
23.00, 00.30 "Восточный экспресс". Погода
23.35 "Дом-2. Город любви"
01.00 Х/ф "Снежные ангелы"

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.55, 11.25, 17.05, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 "Зурхай"
06.30, 09.30 "Объектив"
07.00, 09.00 "ПРО-обзор"
07.30 "UTUMATA"
08.00 "Кумиры: боль, о которой мы не знаем"
08.30 "Вкусно"
10.00 "Звездные истории: Битлз"

11.05 Т/с "Чужие тайны"
12.05 Д/ф "Лубянка"
11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00 Новости дня

13.05 Х/ф "Раскаленная суббота"
15.05 Мультфильмы
16.05 "Ваше право"
16.30 "В прокате"
17.05 Д/ф "Спецрасследование"
18.05 "Тайны века"
19.00, 23.30 "Горячая линия"
20.00, 02.30 "Середина Земли"
20.30 Т/с "Ключи от бездны"
22.00 Т/с "Убийство в высшем свете"
00.00 "Топ-модель по-американски"
03.00 Ночной канал на Тивикоме

СТС «БАЙКАЛ»

17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 Метеомикс на СТС-Байкал
06.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
07.00 М/с "Соник Икс"
07.30, 14.30 М/с "Приключения Вуди и его друзей"
08.00, 18.30, 19.00 Т/с "Даешь, молодежь!"
09.00, 13.30, 20.55, 00.00 По секрету на СТС-Байкал
09.30, 16.50, 23.45, 01.30 Т/с "6 кадров"
13.00 М/с "Пинки и Брэйн"
14.00 М/с "Тутенштейн"
15.00 Х/ф "Добейся успеха"
17.00 Т/с "Папины дочки"
17.30 "Галилео"
19.30 Т/с "Молодожены"
20.00 Т/с "Воронины"
21.05 Т/с "Дневник доктора Зайцевой"
22.00 Х/ф "Однажды в риме"
00.30 "Кино в деталях" с Ф. Бондарчуком
01.45 Х/ф "Байки из склепа. Крова-

вый бордель"
НТВ
06.55 НТВ утром
09.30 Т/с "Морские дьяволы"
10.30, 16.30, 19.30 Обзор. "Чрезвычайное происшествие"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "Сегодня"
11.20 Обзор. "Чрезвычайное происшествие". Обзор за неделю
11.55 "До суда"
13.00 "Суд присяжных"
14.25 Т/с "Супруги"
17.25 "Прокурорская проверка"
18.40 "Говорим и показываем" с Леонидом Закошанским
20.30 Т/с "ППС"
22.30 Т/с "Зверобой"
00.15 "Сегодня. Итоги"
00.35 "Честный понедельник"
01.25 "Школа злословия"
02.10 "Главная дорога"
02.45 Центр помощи "Анастасия"
03.35 "В зоне особого риска"
04.10 Т/с "Молодые и злые"
06.10 Т/с "2, 5 человека"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "Сейчас"
07.10, 21.00, 21.50 Т/с "След"
08.00 "Утро на 5"
10.25 Д/с "Криминальные хроники"
11.30, 13.30 Т/с "Улицы разбитых фонарей"
16.00, 19.00, 22.35 "Место происшествия"
17.00 "Открытая студия"
20.00, 20.30 Т/с "Детективы"
23.25 "Момент истины"
00.25 Х/ф "Огонь, вода и медные трубы"
02.05 Т/с "Братья по оружию"
04.20 Х/ф "Госпиталь Британия"

Вторник, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "Доброе утро"
10.00, 13.00, 16.00 Новости
10.05 "Контрольная закупка"
10.40 "Жить здорово!"
11.40 "Право на защиту"
12.50 "Женский журнал"
13.10 "Модный приговор"
14.15 "Понять. Простить"
15.00 "Другие новости"
15.20 "Хочу знать" с Михаилом Ширвиндтом
16.20 Т/с "Обручальное кольцо"
18.05 "Свобода и справедливость" с Андреем Макаровым
19.00 "Вечерние новости" с субтитрами
19.50 "Давай поженимся!"
20.55 "Пусть говорят"
22.00 "Время"
22.30 Т/с "Жуков"
23.30 "Валерий Ободзинский. Украденная жизнь"
00.30 "Ночные новости"
00.50 Т/с "Городские пижоны". "Следствие по телу"
01.45 Х/ф "Пробуждение"
04.05 Х/ф "Капитан зум: академия супергероев"

«РОССИЯ»

06.00 "Утро России"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 Вести-Бурятия. Утро
10.05 "Тайзан"
10.25 "Улгур"
10.40 "Сагай суурян"
11.00 "О самом главном"
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 Вести
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 Вести-Бу-

рия
12.50 Т/с "Кулагин и партнеры"
14.00 Т/с "Тайны следствия"
15.50 Вести. Дежурная часть
16.05 Т/с "Все к лучшему"
17.50 Т/с "Ефросинья. Продолжение"
18.55 Т/с "Хозяйка моей судьбы"
19.55 "Прямой эфир"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 Т/с "Семейный детектив"
23.50 "Россия от первого лица"
00.35 "Целители. Расплата за невежество"
01.35 Вести +
01.55 "Профилактика"

КУЛЬТУРА

07.30 "Евроњуос"
11.00 "Наблюдатель"
12.15, 00.50 Х/ф "Берега"
13.25, 21.45 "Полиглот". Выучим английский язык за 16 часов!
14.10 Д/ф "Будда на Шелковом пути"
15.00 "Мой Эрмитаж"
15.30 Х/ф "Шофер на один рейс"
16.40 Х/ф
16.50 М/с "Орсон и Оливия"
17.15 Т/с "Загадочные истории Энид Блайтон"
17.40, 03.25 Д/с "Обезьяны-воришки"
18.05, 02.55 "Монолог в 4-х частях". Владимир Хотиненко
18.30 "Мировые звезды фортепианного искусства"
19.35 Д/с "Секретный код египетских пирамид"
20.20 Д/ф "Фидий"
20.30, 00.30 Новости культуры
20.45 "Главная роль"
21.05 "Власть факта"
22.30 "Больше, чем любовь"
23.15 "Игра в бисер" с Игорем

Волгиным
00.00 Сталин и писатели
01.55 Д/ф "Джазмен из ГУЛАГа"

АРИГ УС

07.00 "Необъяснимо, но факт": "Дрожь земли"
08.00, 08.55, 23.00, 00.30 "Восточный экспресс". Погода
08.25, 19.00 "Улан-Удэ: инструкция". Новости шопинга и развлечений. Погода
09.30 Т/с "Универ"
10.30 Т/с "Счастливы вместе"
11.40 М/с "Эй, Арнольд"
12.40, 19.30 "Восточный экспресс"
13.00 М/с "Рога и копыта: возвращение"
13.30 М/с "Бен 10: инопланетная сила"
14.00 "Улан-Удэ: инструкция"
14.20 "Спортивный экспресс"
14.30 "Дом-2. Live"
16.00 Х/ф "О чем говорят мужчины"
18.00, 20.00 Т/с "Интерны"
18.30, 20.30 Т/с "Зайцев +1"
19.20 "Точка зрения"
21.00 Х/ф "Чего хотят женщины"
23.35 "Дом-2. Город любви"
01.00 "Иствик"

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.55, 11.25, 17.05, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 "Зурхай"
06.05, 07.30, 20.00, 23.30, 02.30 "Середина Земли"
06.30, 08.00, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00 Новости дня
07.00, 09.00 "ПРО-новости"
08.30 "Горячая линия"
10.00 "Стоп-кадр"

10.30 "Осторожно модерн"
11.05 Т/с "Чужие тайны"
12.05 Д/ф "Тайны века"
13.05 Х/ф "Только в мюзик-холле"
14.30 Мультфильмы
16.05, 20.30 Т/с "Ключи от бездны"
17.05 "Осторожно, модерн!"
17.35 "Портреты наций"
18.05 Х/ф "Тайны века"
19.00 "Хит-парад интервьюеров"
22.00 Т/с "Убийство в высшем свете"
00.00 "Топ-модель по-американски"
03.00 Ночной канал на Тивикоме

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 Метеомикс на СТС-Байкал
06.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
07.00 М/с "Соник Икс"
07.30, 14.30 М/с "Приключения Вуди и его друзей"
08.00, 18.30, 19.00 Т/с "Даешь, молодежь!"
08.30, 19.30 Т/с "Молодожены"
09.00, 13.30, 20.55, 00.00 По секрету на СТС-Байкал
09.30, 21.05 Т/с "Дневник доктора Зайцевой"
10.30 "Ералаш"
13.00 М/с "Пинки и Брэйн"
14.00 М/с "Тутенштейн"
15.00 Х/ф "Голый пистолет"
16.40, 23.45 Т/с "6 кадров"
17.00 Т/с "Папины дочки"
17.30 "Галилео"
20.00 Т/с "Воронины"
22.00 Х/ф "Фальшивая свадьба"
00.30 "Инфомания" Информационно-аналитическая программа
01.00 Х/ф "Как по маслу"
02.15 Х/ф "Джиперс Криперс-2"

НТВ
06.55 НТВ утром
09.30 Т/с "Морские дьяволы"
10.30, 16.30, 19.30 Обзор. "Чрезвычайное происшествие"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "Сегодня"
11.20 Внимание, розыск!"
11.55 "До суда"
13.00 "Суд присяжных"
14.25 Т/с "Супруги"
17.25 "Прокурорская проверка"
18.40 "Говорим и показываем" с Леонидом Закошанским
20.30 Т/с "ППС"
22.30 Т/с "Зверобой"
00.15 "Сегодня. Итоги"
00.35 "Судебный детектив"
01.45 Т/с "Детектив раш"
02.40 "Кулинарный поединок" с Оскаром Кучерой
03.35 "В зоне особого риска"
04.10 Т/с "Молодые и злые"
06.05 Т/с "2, 5 человека"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "Сейчас"
07.10, 21.00, 21.50 Т/с "След"
08.00 "Утро на 5"
10.25 Д/с "Криминальные хроники"
11.30, 13.30 Т/с "Улицы разбитых фонарей"
16.00, 19.00, 22.35 "Место происшествия"
17.00 "Открытая студия"
20.00, 20.30 Т/с "Детективы"
23.25 "Петровка, 38"
01.10 Х/ф "Зайчик"
02.55 Т/с "Братья по оружию"
05.20 Д/ф "Мы выстоим вместе"

Среда, 25

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "Доброе утро"
10.00, 13.00, 16.00 Новости
10.05 "Контрольная закупка"
10.40 "Жить здорово!"
11.40 "Право на защиту"
12.50 "Женский журнал"
13.10 "Модный приговор"
14.15 "Понять. Простить"
15.00 "Другие новости"
15.20 "Хочу знать" с Михаилом Ширвиндтом
16.20 Т/с "Обручальное кольцо"

«РОССИЯ»

18.05 "Свобода и справедливость" с Андреем Макаровым
19.00 "Вечерние новости" с субтитрами
19.50 "Давай поженимся!"
20.55 "Пусть говорят"
22.00 "Время"
22.30 Т/с "Жуков"
23.30 Д/ф "Среда обитания"
00.30 "Ночные новости"
00.50 "Городские пижоны". "Убийство"
02.00 Х/ф "Мэри Рейли"
04.05 Х/ф "Доктор Дулиттл: собака жизнь"

06.00 "Утро России"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 Вести-Бурятия. Утро
10.05 "С новым домом!"
11.00 "О самом главном"
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 Вести
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 Вести-Бурятия
12.50 Т/с "Кулагин и партнеры"
14.00 Т/с "Тайны следствия"
15.50 Вести. Дежурная часть
16.05 Т/с "Все к лучшему"
17.50 Т/с "Ефросинья. Продолжение"
18.55 Т/с "Хозяйка моей судьбы"
19.55 "Прямой эфир"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 Т/с "Семейный детектив"

23.50 "Россия от первого лица"
00.35 "Исторический процесс"
02.15 Вести +
02.35 "Профилактика"
КУЛЬТУРА
07.30 "Евроњуос"
11.00 "Наблюдатель"
12.15, 00.50 Х/ф "Берега"
13.25, 21.45 "Полиглот". Выучим английский язык за 16 часов!
14.10, 19.35 Д/с "Секретный код египетских пирамид"
15.00 "Красуйся, град Петров!"
15.30 Х/ф "Шофер на один рейс"
16.40 Х/ф
16.50 М/с "Орсон и Оливия"

Сагаалганиие угтуулан

Буряад нааданууд

Урда урдаһаан
Бү харалса.

(Эмээлэй хоёр бүүргэ).

2. Пойпогор соо пойпогор,
Пойпогор соо үшөө пойпогор.

(Гутал, оймһон, хүл).

3. Хадын хажууда
Жалжагы гутал.

(Шэхэн).

2-доху бүлгэмэй таабари

1. Хадын саанаһаа
Хандя-яндя
Хадаһани нүхөөр
Улхуу сулхуу.

(Тэнгэри дуугарха, бороо орохо).

2. Талада табхасаг.

(Хүнэй хүйһэн)

3. Үбэл дэгэлээ тайладаг,
Зун дэгэлээ үмдэдэг.

(Хуһан).

НААДАН

«АЛТАН, НААШАА ГАРА»

Үхибүүд олоороо зэргэлээд хууха.
Тэдэнэй нэгэниинь шара үнгэтэй
бэһэлиг гү, али алтан шара шагай дэ-
эшнэ үргэжэ, бултанда харуулна:

- Би энэ алта нюухамни. Бултандаа
альгаа тодоод хуугты.

«Алта» бариһан хүн зубшан ябажа,
үхибүүн бүхэнэй альга руу тэрэнэ хэ-
эшэ болоно. Наадагшад булта гараа
нюдаргалан адхаад хуунад. Хэнэй гар-
та алтан гээшэб?

Мэдэгдэнгүй. Алта нюухан хүмнай
урда гараад ооглоно:

- Алтан, наашаа гара!

Алтатай хүнэй хууриһаа бодохын

тэндэ зүүн гартань хуугша баряад
табинагүй. Баригдагыше алта нюугша
хажуудаа абаашажа хэлэнэ:

- Та баригдаһан зэмэтэйт. Юугээр
зэмээ арилгахатта? Дуу дуулаха гүт?
Уран шүлэг сээжээр хэлэжэ болоно,
үгышые хаа, хатар маанадта харуулаг-
ты. Али нэгыень гүйсэдхэхэ. Эдэ гур-
банай али нэгые гүйсэдхэжэ, алтая
нюуха эрхэтэй болохо. Дуулажа, хатар
харуулжа шадахагүй хаа, нааданһаа га-
раха болоно. Алтатай хүниие барингүй
алдаа хаа, зүүн гартань хууһан хүн
зэмэтэй боложо хэһээгдэнэ. Тиимэ
дээрэхэ хэргэг хууха.

НААДАН

«МАЛГАЙ ТОЙРУУЛХА»

Наадагшад - олон үхибүүд
дүхэриглэжэ, зосоошоо хараад хууха.
Малгай тойруулжа нюугша нара зүб
тойрохо зуураа, нэгэнэй арада малгай-
гаа табижархиха. Тойрожо ерэтэрнэ
малгай нюуһыень мэдэнгүй хуугаа
наань, малгай нюугша баярлажа, мал-
гайгаар сохижо, дүхэригэй дунда ору-
улха.

Пэргэг бэшэ, хүлэр хууһанайнгаа
түлөө зэмээ эдлэжэ, дуу дуулаха, ха-
тарха гү, али шүлэг хэлэхэ.

Тиигээд малгай нюужа, наадан
үргэлжэлхэ. Малгай арадань нюуһыень
дары тухайлһан наадагша шурд бодо-
жо, нюугша малгайень абаад, нюуг-
шые намнан, малгайгаарнь шэдэжэр-
хбод, хууридаа ерэжэ хуушаха. Ахир
нюугша оло дахин баригдажа, хэдэ
дахин малгай нюужа зобохо болоно.

НААДАН
«МОДО БЭДЭРНЭБДИ»

Бурятский танец

Ведущий:

Анханайнгаа найхан буряад ёһо
заншалаа хэргэжэ, энэрхы сэдхэл-
тэйгээр хүндэлжэ ябая.

Ведущий: Буряад ёһо заншалнуудаа
дуулан дурдажа байял!

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ц. Номтоев «Шагай наадан».
Улаан-Үдэ, 1996.

2. Г.Л.Ленхобоевой «Таабаринууд».
Улаан-Үдэ, 1978.

3. "Буряад үнэн". «Үхибүүдэй наада-
нууд», 1993, августын 14.

4. Г.Бадмаев «Буряад нааданууд»,
"Буряад үнэн", 1992, декабрь.

5. Тугутов И. «Урданай нааданууд-
дай удха шанар». "Буряад үнэн", 1990,
майн 24.

6. Цыденжапов Г. «Арадай ёһо зан-
шалнууд тухай», «Ажалай туг». Захаа-
мин, 1973, сентябрь, 20.

8. Виноградов Г. «К изучению на-
родных детских игр у бурят», Иркутск.

9. Хамаганова Д. «Для того, что-
бы возродить традиции: (о празднике
мальчиков)», "Бурятия", 1999, октябрь,
14.

10. Герасимова К.М. «Традицион-
ная культура бурят».

С.ХАНДУЕВА,
учитель бурятского
языка СОШ №40.
"К истокам мудрости"
гэһэн номһоо.

Цель: Приобщить учащихся к ду-
ховной культуре, возрождению тра-
диций и обычаяв бурятского народа,
развивать нравственное, духовное,
эстетическое воспитание детей.

Ведущий: Добрый день, дорогие
друзья!

Ведущий: Амар мэндэ!
Буряад ёһо заншалаараа
Сагаан хадагаар золгожо,
Сагаан эдээгээр хүндэлнэбди.

(Преподношение молока гостям).
Дети выходят на сцену под музыку.

Ведущий: 1. Приветственный танец
(Исполняют девочки 5 «а» класса).

Ведущий: Ямаршые үедэ, урдан-
шые, мүнөөшые сагта бага хүүгэдые
хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ нааданай үүргэ
айхабтар ехэ байгаа. Үндэһэн буряад
арадаймнай нааданууд үхибүүдые бу-
шуу солбон, ханаамгай һонор байха,
бодолоо гүйлгэхэ, сэдхэлээ ханаан
хүгжэхэ, ургаха хэрэгтэ шухала үүргэ
дүүргэдэг байһан.

(После этого танцуют ёхор, начина-
ются народные игры).

ТААБАРИ ТААЛСАЛГА

1-дэхи бүлгэмэй таабари

1. Ши нюлтагар,
Би нюлтагар,

«БҮТҮҮ ҮДЭР»

Сценари

Зорилго:

1) Буряад угсаатанайнгаа
гоё түүхэ домог түшгэлэн,
арадайнгаа ёһо заншалнууд-
тай, хургаал заабаринуудтай
таниссуулха.

2) Саашадаа буряад ара-
дайнгаа хургаал заабаринуудые
сахин хэрэглэжэ ябаха
эрмэлзэл түрүүлхэ.

3) Буряад оронойнгоо олон
арадуудай хоорондох хани
барисаа бэхижүүлхэ.

Эрилтэнүүд:

1) Түрэхэн гараһан тоонто
нютагтаа, түрэл дайдаа, хүн
зондоо дуратай болгохо.

2) Түрэл хэлэндэ, арадай
аман зохёолдо, урлалгада гам-
тай ба омогорхолтой ябахы-
ень хүмүүжүүлхэ.

3) Үхибүүдэй аман хэлэ
хүгжөөхэ, хурагшадта гүнзэгы
эрдэм болбосорол үгэхэ ба
арадайнгаа аман зохёолые эр-
химээр мэдэхэ болгохо.

Наадаха нюуриууд:

1) Хүгшэн нагаса эжы (пра-
бабушка) - 80 наһатай.

2) Эжы (мама) - 40 наһатай.

3) Аша басаган: Алтана -14
наһатай.

4) Зээ басаган: Дари - 13
наһатай.

5) Аша хүбүүн: Баир - 11
наһатай.

6) Айлшад: Овик - армян,
Тимур - татар, Андрей - ород,
Алина - башкир.

Хэрэгсэлнүүд (оборудова-
ние):

1) Эд бараан: ханза (сун-
дук), орон (кровать), стол ба
стулнууд, электрическэ зво-
нок.

2) Хадагууд, зула, санзай.

3) Буряад арадай хубсаһан

(дэгэл, тэрлиг, буряад эрмэг
гутал).

4) Шабар лонхонууд (гли-
няные кувшины).

ХОД ПОСТАНОВКИ

Ведущая: Буряад зон жэнхэ-
ни найхан хэлэтэй, угай баян
түүхэтэй, ёһо заншалнуудтай,
үндэһэн соёл болбосоролтой,
хүндэмүүшэ найхан абари зан-
тай дэлхэйн арадай нэгэн.

Ведущая: Из поколения в
поколение передаются поистине
золотые правила, помогающие
в воспитании и развитии детей.
До сих пор не теряют своего
значения глубокие по содержанию,
умные и мудрые традиции бурятского
народа.

(Хүшээ нээгдэнэ).

Хүгшэн нагаса эжы: Үхи-
бүүд, ашанар, зээнэрни, мүн-
өөдэр Сагаалганай урдахи
үдэр - Бүтүү үдэр гараба. Бидэ
энэ үдэр буряад ёһо заншала-
араа Сагаалганда бэлдэхэбди.

Аша басаган: Эжы, энэ
үдэрые юундэ буряад зон
Бүтүү үдэр гэдэг бэ?

Хүгшэн нагаса эжы: Энэ
Бүтүү үдэр буряад гурим зан-
шалаараа тон түрүүн бурханаа
дэлгээдэг. Хадагаа табидаг.

Зулаа бадараадаг. Бурхандаа
8 тахил 9 эрдэнидээ табидаг.
Бэлдээ һэм даа. Басагадни,
асарагты даа, хүхэ хадагаа
дэлгээе, табагуудаа табия,
зулаа бадараа, хүжээе уую-
ул даа. Гэрээ сэбэрлэе, утая.

(Утана гэрээ. Үхибүүд хүгшэн
нагаса эжыдээ тухална. Бур-
ханаа дэлгээнэ, зулаа бадараа-
на, табагуудаа табина).

Хүгшэн нагаса эжы: Зу-
лаяшые бадараабди, зам

харгыдатнай туһа асаруужаг.
Буряад заншалаар гэр соом-
най урыал зуламнай бадараг
согтой.

Аша хүбүүн: Эжы, хэды ха-
дагууд байдаг юм?

Хүгшэн нагаса эжы: Мэдээд
ябахадатнай тухатай юм даа.
Шагнагты, хадужа абагты.

1) Хүүгэдтэ баридаг хадаг -
Даша хадаг, хүхэ үнгэтэй, бо-
гонихон.

2) Аюуша хадаг - тон
хүндэтэй хадаг.

3) Соном хадаг - богонихон,
хүхэ үнгэтэй.

4) Нанзат хадаг - улаан
үнгэтэй, хаанда баридаг бай-
гаа.

5) Самба хадаг - ногоон
үнгэтэй, хүндэ баридаггүй, до-
шхон, шэрүүн хадаг юм.

6) Хара хадаг - бүтүүгэй.

7) Сагаан хадаг - басаганда
баридаг.

8) Баранзан хадаг - тэнгэри-
ин хүндэ зорюулһан.

9) Шара хадаг - бурханда
зорюулһан юм.

Хүгшэн нагаса эжы: Хэды
гарагууд байдаг бэ гэжэ
мартаагүй гүт?

Аша басаган: Үгы, үгы, би
һананаб. Мартаагүйб.

Тоолоһуу.

1 гараг - Нима

2 гараг - Дабаа

3 гараг - Мягмар

4 гараг - Пагба

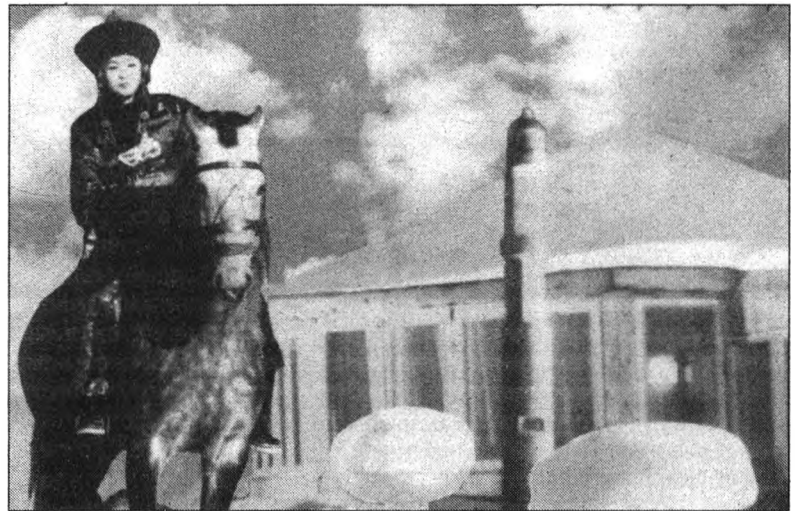
5 гараг - Пүрбэ

6 гараг - Баасан

7 гараг - Бимба.

Хүгшэн нагаса эжы: Зай,
бэрхэш даа. Мартаагүй хадаа.
(Үүдэнэй хонхо жэнгири).

Дари басаган: Эжы, би
нүхэдөө гэртээ уряа һэнби.
Минии ондоо яһатанай нүхэд

ерээ. Ягааад Сагаалганда бэл-
дэдэг юм гэжэ харахаа һанаа.

Эжы: Зай, урыал хадаа ору-
улыш даа нүхэдөө, басагамни.
(Дари үүдэ нээгэ. Нүхэдэнь
орожо мэндэшлэдэнэ). - Сайн
байна! Сайн!

Дари: Танисагты мин-
нии нүхэдтэй. Овик - армян
яһатанай хүбүүн, Тимур - та-
тар, Андрей - ород хүбүүн,
Алина - башкир басаган. Энэ
минии хүгшэн нагаса эжы, энэ
минии эжы.

Эжы: Сайн даа. Даримнай
нүхэд ерээ хадаа хубсаһаа тай-
лажа, дээшээ гаража хуугты.

Үхибүүд: Зай, болоно, бо-
лоно.

Аша хүбүүн: Эжы, би 12
һарануудай нэрэнүүдые мэдэ-
хэ болооб. Тоолохомни гү?
Тоолоод, хургуулидаа «5» сэг-
нэлтэ абаа һэнби.

Эжы: Тоолыш даа.

Аша хүбүүн: Нүхэдни, шаг-
нагты. Бидэ хургуулидаа үзөө
һэмнайбди. Хулгана, үхэр,
туулай, луу, могой, морин,
хонин, бишэн, тахья, нохой,
гахай.

(Үхибүүд бэе бэһээ хуранад:
«Ши ямар жэлэйбиши?»).

Хүгшэн нагаса эжы: Сага-
алганай түрүү эдээн юун бэ
гэжэ мэдэхэ гүт, үхибүүд?

Үхибүүд: Сагаан эдээн. Са-
гаан эдээн һүөөр хэгдэдэг.

Д.ДАШИЕВА,
учитель бурятского языка,

В.БУЯНТУЕВА,
учитель русско-

го языка и литературы,

Д.ПУРБОДОРЖИЕВА,
учитель технологии

СОШ №19.

(Үргэлжэлэлын хожом га-
раха).

Бэлигма ОРБОДОЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

УРАН ГУУРНАТАЙ, УРМА ЗОРИГТОЙ

гар табилгатай Баярай бэшэгүүдтэ, үнэтэ гар бэлэгүүдтэ «Бурятия» газетымнай корреспондент Татьяна Перевалова хүртээн байна.

Физическэ культурын болон спортын республиканска агентствын хүтэлбэрлэгшэ В.М.Бумбошкин спорт, физкультура дэмжэдэг журналистнуудта үндэр нэрэ зэргэнүүдые, медаль, Баярай бэшэгүүдые барюулжа, хани халуун амаршалга хүргөө, Олимпиин командада ороhon Бурядайнага бэрхэ спортсмен-санашан. Мухар-Шэбэрнээ гарбалтай Алиса Жамбаловада амжалта хүсөө, журналистнуудые бэрхэ басагы дэмжэнь уряалаа.

«Мистер спорта» гэхэн нэрэ хүндэ «Спорт-Тамир» газетын редактор, бэлигтэй журналист Борис Балдановта үгэбэ, эгээл дээдын шагнал – «За заслуги в спорте» гэхэн медаль бэлэг сэлэгтэйгээр барюулба. Ахамад физкультурна врач амаршалаа. «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшангай генеральна директорэй, ахамад редакторай орлогшо Александр Махачкевтэ, үнинэй журналист, хоригшо В.М.Сыдевтэ Баярай бэшэг хүзүүндээ зүүдэг медальтайгаар Владислав Бумбошкин дамжуулхан байна. Хүдөө ажахын министрствэнь Даржана Целовальникова («Бурятия») шагнагдаа. Буряад Республикымнай Пенсионно жасаһаа «За повышение уровня пенсионной грамотности» гэхэн Баярай бэшэг бэлэг сэлэгтэйгээр үдэр бүрийн «Бурятия» газетын редактор Светлана Донировада баярай оршон байдал-

Бүхы республика соомнай январин 13-да – Россиин Хэблэлэй үдэр үргэнөөр тэмдэглэгдэн, эрхим журналистнууд шагнагдахан байна. Правительство тухай актова зал соо суглархан республикымнай радио, телевидениин, хэблэлэй, газетэ, журналнуудай, электронно СМИ-гэй ажлашадые, журналистнуудые Буряад Республикын Правительствоин Түрүүлэшиин нэгэдэхэ орлогшо И.М.ЕГОРОВ хани халуунаар амаршалжа, зохёохы амжалта булганда хүсэбэ. Республикынгаа хэблэлэй ажалда габьяатай мэдээжэ журналистнууд болохо Бато-Жаргал Болоотовто, Леонид Синегрибовтэ Россиин Хэблэлэй министрствын үмэнхөө Хүндэлэлэй грамотануудые барюулаа.

Буряад Республикын Правительствоин Захиргаанай хүтэлбэрлэгшын орлогшо, мэдээсэлэй-шэнжэлгын комитедэй түрүүлэгшэ И.В.Смоляк амаршалгын үгэнүүдые хэлэхэдээ, республикымнай 350 жэлэй ойн баярай хайндэр, Россиин Президент Д.А.Медведев, Россиин премьер В.В.Путин, Хойто Солонгосой Президент Ким Чен Ир гэгшэдэй Буряад орондо ерхэн, бараалхан тухай СМИ-нүүд үргэнөөр харуулаа гэбэ. Буряад хэблэлэй манлай болохо «Буряад үнэнэй» 90 жэлэй ой, Бурядай радиогой 80 жэлэй, Бурядай телевидениин 50 жэлэй ойн баярай хайндэрнүүд, «Ариг Ус» ТРК-гай 20 жэлэй, олон тоото газетэнүүдэй, нэрлэбэл, Загарайн, Захаминай, бусад газетэнүүдэй юбилейнүүд журналистнуудай ажал эдбхижүүлээ, 27 шэнэ СМИ бии болоо гэжэ тэмдэглэбэ. 40 гаран журналистнууд Германи, США, бусад гүрэнүүдтэ стажировкодо, командировкодо ошохо, мэргэжэлээ дээшлүүлээ. 2012 ондо олон журналистнууд Англи зориго, дүй дүршлөө хубаалдаха, нэмээхэ зорилготой гэжэ мэдэжэ абаабди. Тийхэдэ ехэ хэльбэн шэнэлэлгэ, захабарилга Хэблэлэй байшандамнай (Каландаришвилиин үйлэс 23-дахы байшан) болоо гэжэ тэмдэглээ.

ЭРХИМ ЖУРНАЛИСТНУУД ЭЛИРБЭ

Республикымнай хүн зоние социальна талаһаа хамгаалгын министрэй орлогшо А.А.Мернинова хэблэлэй ажалшадта баяр-басхангаа мэдүүлхэнэй удаа ажаһуугшадтай

социальна байдал, гэр бүлын, инвалидуудай, наһатайшуулай шийдхэгдээгүй асуудалнууд тухай бэшэдэг «Буряад үнэн» хэблэлэймнай байшангай ахамад корреспондент Людмила Очировада, корреспондент Бэлигма Орбодоевада министрствынгээ Хүндэлэлэй грамота мүнгэн бэлэгтэйгээр барюулхан байна.

Элүүрые хамгаалгын министрэй уялга дүүргэгшэ А.О.Занданов эндэ сугларгшадта үнэн зүрхэнэйгөө үрэл үгэнүүдые зорюулба. Тус министрствын сонсохон «Пером поможем здоровью» гэхэн конкурс «За лучший журналистский материал по освещению проблемы социально значимых заболеваний» гэхэн номинацияр дипломдо («За активное формирование здорового образа жизни») «Спорт-Тамир» газетын редактор Борис Балданов хүртэжэ, үнэтэ бэлэгээр шагнагдаа.

СПИД болон инфекционно үбшэнүүдые эмшэлхэ ба тэмсэхэ үүргэтэй республиканска түбэй хүтэлбэрлэгшэ Е.Л.Имеева эрхим журналистнуудта дипломуудые үнэтэ бэлэгүүдтэйгээр дамжуулба. «Бурятия» газетымнай редактор Николай Бадмаринчиновтэ диплом («За информационную поддержку профилактики ВИЧ /СПИДа») сай шанаха, мүнөө үсын гоё гүсэ бэлэг үгтээн байна.

Тус министрствын Профсоюзунда эрхэин, тийхэдэ Эд зөөрийн, газарай харилсаанай министрствын зүгһөө шангууд хэблэлэй ажалшадта барюулагдаа. Дотоодын хэрэгүүдэй министрствын, мүн Онсо байдал хамгаалгын министрствын зүгһөө Россиин МЧС-эй министр С.К.Шойгугай

да үгтэбэ. Баһал энэ жасын дэмжэлгээр пенси тухай хүн зондо ойгууламжын хүдэлмэри ябуулхан И.В.Смоляк шагнагдаа.

Электронно СМИ-нүүдэй, бусад мүнөө үсын нанотехнологийн хүгжэхэ үедэ газетэ, журналнуудай үүргэ бүри дээшлэнэ гэжэ тэмдэглэхээр. Хуудаһан дээрэ үлэхэ үнэтэй сэнтэй үгэнүүд, уран гуурхан дороһо мүнделхэн мүнүүдьеимнай «Буряад үнэн», «Бурятия» газетэнүүдэймнай сайт (www.unen.ru) дээрэ уншаха аргатай гэжэ уншагшадтаа дуулганабди. Тийхэдэ «Буряад үнэн» газетымнай шэнэ дугаарнууд тухай «Мир-Бурятия» гэхэн кабельна телевиденээр (хүтэлбэрлэгшэнь – Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Гүнзэн-Норбо Гунзынов) хараха, хэдэн дахин дабуулжа байжа шагнаха аргатай гэжэ уншагшадта мэдээсэе. Газетэ, журналнуудаймнай хуудаһануудта эдбхитэйгээр хабаадахыетнай, Сагаан һараяа угтуулан, шүлэг, дуунуудаа эльгээгт гэжэ Тандаа ханданабди. «Путешествие в мир фольклора» гэхэн Улаан-Үдэ хотымнай конкурсдо (дүрим тухайн «Үнэндэмнай» январин 12-то хэблэгдээ) түрэл хэлээ, ёһо заншалаа дэмжэхэ, эдир артистнуудые элрхэйлхэдэ эдбхитэйгээр хабаадахые уряалнабди. Эдир уран гуурхатан, буряад хэлэнэй багшанар, хүдөө бэшэгшэд «Одон» журналдамнай, «Үнэн» газетэдэмнай зурагуудаа, зохёолнуудаа, шүлэгүүдээ эльгээгт!

Бэлигма ОРБДОЕВА.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Хэблэлэй үдэр
тэмдэглэгдээ

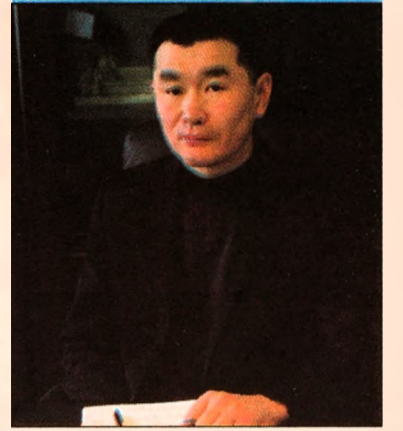

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Россиин Хэблэлэй үдэр тэмдэглэлгын үедэ.

Гүрэнэй Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай 80 жэлэй ойе угтуулан

ШЭНЭЛЭГДЭ ҺЭН БАЙШАНДАА ШЭНЭ УЛЬ ҺАТАЙГААР...*

Д.Ж.Балданов

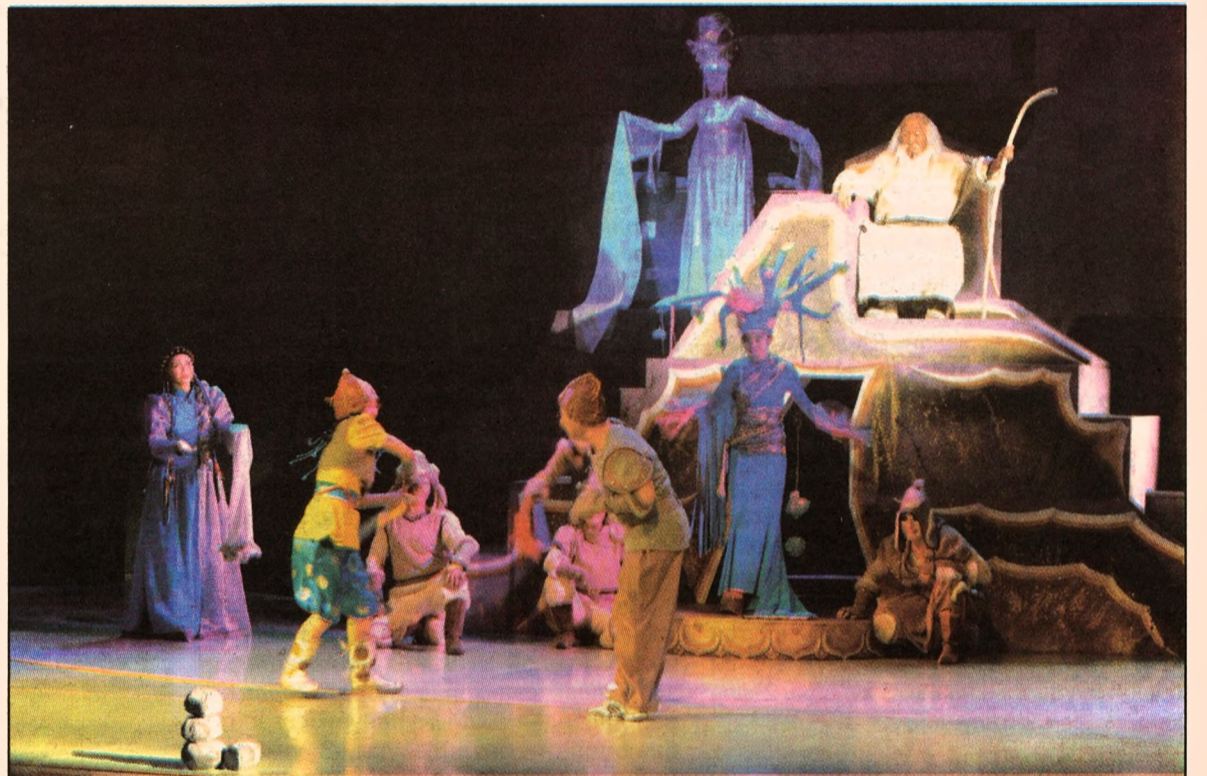
Намартаа 80 жэлэйнгээ нарата ойгоо үндэр хэмжээндэ угтахаар бэлдэжэ байһан түрэл хэлэнэймнай түшээг тулгуури, манлай болодог Гүрэнэй Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай эбтэй зетэй коллективыг шударгы бэрхэ, мүнөө үеын шэнэ хараа бодолтой, бэрхэ директор, Агын Ушарбай нютаг тоонтотой Доржо Жигмитдоржиевич БАЛДАНОВ нёдондонһоо (хабарһаа) амжалта түгэсөөр хүтэлбэрилнэ. Ээлжээтэ 80-дахи юбилейнэ театральна сезоноо эхилһэн түрэл буряад театрайнгаа коллективэй Шэнэ 2012 ондо бэелүүлхэ түсэбүүд, хараа зорилгонууд, ерээдүйн гастрольнууд, шэнэ зүжэгүүд, ябуулагдажа байһан амжал хэрэгүүд тухайгаа хөөрэхыень урагшаа ханаатай ударидагшанда хандаһан байнабди.

- Доржо Жигмитдоржиевич, шэнэлэн хэлыбэгдэһэн театрайнгаа байһан соо шэнэ түсэбтэйгөөр, шэнэ ульһатайгаар коллективнай хүдэлхэ зорилготой гэжэ мэдэжэ байнабди. Шэнэ 2012 онойнгоо түсэбүүд, шэнэ зүжэгүүд, ажалтайнгаа шэнэ онол аргууд тухай хөөржэ үгыг даа.

- Шэнэлэгдэһэн, заһабарилагдаһан байһан соогоо урда жэлэй һүүлэй нарын эхиндэ орожо, шэнэ хүсэ шадалтайгаар хүдэлхэ зорилго урдаа табиһабди. Театрайнгаа байгуулагдаһаар 80 жэлэй ойн хүндэлэлдэ 4-5 шэнэ зүжэг найруулан табиһаар харааланхайбди. Нёдондо жэлэй дүүрэхэ үедэ Ц.Шагжинай «Будамшуу» гэхэн комеди дахинаа шэнэлэн мэдэжэ режиссёр. Бүхэроссийн театральна шан болохо «Золотая маска» хүртэһэн Туяна Бадагаева табяа, тиихэдэ Шэнэ жэлдэ зорюулагдаһан хүүгэдэй үльгэр – Б.Ширебазаровай

«Волшебная страна предков» гэхэн үхибүүдэй зүжэг бэлигтэй режиссёр Баярма Жалцанова (нёдондо «Үнэнэймнай») «Буряадай түрүү хүнүүд-2011» гэхэн конкурсын лауреат) найруулаа, һонирхуулаа.

Шэнэ жэлдэ япон драматург Ясира Сиети гэгшын зүжэг республикын арадай артист, Гүрэнэй шангай лауреат, режиссёр Баста Цыденов табижа, мартын 31-дэ харагшадтаа дурадхаха түсэбтэй. Майн хуушаар бүхы Росси соогоо мэдэжэ болоһон режиссёр Олег Юмов Карло Гоцциин «Принцесса Турандот» гэхэн зүжэг мандаа табиһадаа, костюм бүтээхэ, шэмэглэхэ өөрын уран зураашатай-сценографтай, пластикын багшатай, өөрын композитортай ерэхэ, шэнэ удхатайгаар энэ зүжэг эндэмнай найруулха түсэбтэй байна. Тэрэшлэн алдар суута Д-Р.О.Батожабайн «Төөригдэһэн хуби заяанай» үргэлжэлэл болохо «Состра-

Б.Ширебазаровай «Волшебная страна предков» гэхэн хүүгэдэй зүжэгһөө хэһэг

дание» гэхэн пьесээр (авторынь – Болот Ширебазаров) зүжэг табигдажа, харагшадые һонирхуулха байха гэжэ найданабди. Үшөө тиихэдэ манда хүдэлдэг залуу артист, драматург Лубсан Нанзатовай «Тихий Булат» гэхэн шэнэ зүжэг табижа, гастрольнуудтаа харуулха хараа зорилготойбди.

Мүнөө үеын эрилтын ёһоор шэнэ ажалтание хүдэлмэридөө хабаадуулнабди. Жэшэнь, реклама, олондо мэдээсэл ябуулха «пиарщик-менеджер компани», «маркетолог» г.м. шэнэ мэргэжэлтэдые абаабди. Интернет, сайт хэрэглэжэ, илангаяа залуу харагшадые олошоруулха гэхэн зорилго табигдана. Тиихэдэ социальна программада хабадан, биледүүдэ үнэгүйгөөр, доошолуулагдаһан (скидки) сэнгээр худалдажа, харагшадтаа дэмжэхэ ханаатайбди.

Залуу артистнууднай контрактна гуримаар хүдэлнэ. Тиимэһээ олоһон мүнгөө зүжэгүүдтэ оруулха, салингын нэмээхэ талаар хэмжээнүүд абтана. Түсэбэймнай ёһоор зүжэгүүдые найруулагдаманай 4 миллион 800 түхэриг һомологдоо: тэдэнэй 1 миллиониень Соёлоймнай министерство дамжуулаа, 2 миллиониень бюджетһээ гадуур жасаһаа хэрэглэнэбди, бэшыень грантаар шүүжэ, өөһэдөө оложо абанабди. Байгша ондо 44100 харагшадые хангаха зэргэтэйбди, онсолбол, 205 харалгын хэмжээ ябуулгануудые, тэрэ тоодо 62-ыень хамтын (арендын гуримаар) хүсөөр үдэшэнүүдые эмхидхэхэ хараа түсэбтэйбди.

Цехүүдээ, газаахи байдалаа (гараж, мастерскойнууда) найжаруулха, материально-техническэ баазыень шэнэлхэ

ханаатайбди. Хоёр миллион шэнэ автобус абажа, хүдөө нютагуудаараа, хүршэнэртөө гастрольнуудта гараха зорилго табинхайбди. Артистнуудай, ажалшадтай салин 16 мянгада хүргэхэ түсэбтэйбди.

- Шэнэ жэлдэ хаагуур гастрольдо ошонобта? Сагаалганай үедэ хүдөө нютагуудаар айлшалха тухайгаа анхан мэдээсэ һэнга.

- Зүб даа. Сагаан нарынгаа һайндэрнүүдэй үедэ фольклорно бүлэгнай хүдөө нютагуудаар ябажа, бэлиг талаангаа харуулха, тиигэжэ мүнгэ зөөри олохо ааб даа. Сагаалганайнай найрай үедэ Хоридой мэргэнэй түүхэдэ зорюулагдаһан Сагаан нарын һайндэр Туяна Бадагаева бэлдэхээр уригдаа. Түүхэдэ удхалан, түрэл арадайнгаа үндэһэн хубсаһа мүнгэн, шүрэ гоёолтотойг оронь, зүүдхэлтэйгээрнь шэнээр оёжо байнабди. Ерэхэ зун «Алтаргана-2012» гэхэн Агада болохо уласхоорондын һайндэр-фестивальда хабаадахадаа, шэнэ хубсаһаа харуулха түсэбтэйбди. Тиин жэл бүри Сагаалганда 4 ондо ондоо уг унгида зорюулагдаһан удхатай, түүхэтэ Сагаан нарын зүжэгүүдые табижа зорилго табинхайбди. Бэлигтэй залуу артистнууд манда олон.

Январин 25-да, 26-да «Дэнзэ» гэхэн фольклорно ансамблиимнай солистнууд – «Алтаргана», бусад уласхоорондын конкурснуудай лауреадууд, залуу бэрхэ дуушад Сэсэгма Дондокова, Цыден-Еши Бимбаев – «Дэнзэ» гэхэн фольклорно бүлэг «Лотос» гэхэн хатарай ансамбльтай суг уран бэлигэе харуулхаа байна. Пүүлдэнь фольклорно бүлэгнай аймагуудаар Сагаан нараар амаршалгын гастрольдо гараха юм.

Январин 25-да, 26-да болохо «Дэнзэ» бүлэгэй концертдэе бултгыетнай уринабди!

Намартаа (сентябрь-октябрь) гастрольнуудаар хүршэ Шэтэ, Эрхүү, Ага, Монгол гарахадаа болохобди. Уданаар аймагуудаар ябаха бэшэ, харин 2-3 хоногоор ошоод, уриан нютагуудаар ябаад, зүжэг, концертэе харуулаад ерэхэ аргатайбди. «Волшебная страна предков» гэхэн хүүгэдэй зүжэг хүдөө гарахаар уран шэмэглэлтэй болонхой.

Концерт хүтэлбэрилэгшын, солистнуудай, эрэшүүлэй шэб шинэ, буряад ёһотой маягаар оёгдоһон, шанартай костюмууднай олон жэлдэ харагшадтаа баясуулха, бахархуулха байха гэжэ найданабди. Шэнэ фонограмманууд бэшэгдэнэ, тиигэжэ мүнгэ зөөриёе һайн шанартай ажал хэрэгтэ зорюулха хүсэлтэйбди. Намартаа 80 жэлэйнгээ ойн баярта тухай һара сонсохобди.

- Бүхы уншагшадтамнай, харагшадтаа, Буряад оронойнгоо хүн зондо Шэнэ 2012 ондо, гарахаа байһан Луу жэлдэ юу хүсэхэ байнабта?

- Хүндэтэ уншагшад, хани харилсаата харагшаднай бултандантай элүүр энхэ, ажалдаа амжалтатай, гэр бүлдөө, ажабайдалдаа зол жаргалтай ябахые хүсэһэб! Түрэл буряад театртаа ерэжэ, үетэн нүхэдөө, түрэл гаралаа, үри хүүгэдээ, аша зээнэрээ шэнэ зүжэгүүдтэмнай, концерт наадануудтамнай урижа, ходел бидэнгэ дэмжэжэ, баясажа байгыг даа гэжэ уряалха байнаб.

Бэлигма ОРБОДОЕВА хөөрөлдөө хэбэ.

Радна-Нима БАЗАРОВ фото-зурагуудые буулгаба.

ПРИГЛАШАЕТ

80 театральный сезон ГБТД им. Х.Намсараева

ЯНВАРЬ

18, 19	18.30	Драма	А.Вампилов
		УТИНАЯ ОХОТА	
20	18.30	Почти комедия	Н.Шабаев
		...ГЭРТЭЭ БАЙДАГ БОЛОХОМНИ (...ОТНЫНЕ Я БУДУ ЖИТЬ ДОМА)	
21	18.30		М.Мэндсайхан
		ЭХЭ (МАТЬ)	
22	18.30	Драма	Г.Башкуев
		ШҮДЭРЛЭГДЭ ҺЭН ЗУУН ЖЭЛ (СТРЕНОЖЕННЫЙ ВЕК)	
25, 26	18.30		
		КОНЦЕРТ «ДЭНЗЭ»	
27	18.30	Эксцентричная комедия	Раффи Шарт
		C'EST LA VIE CE LA VI	
		Простая французская история	
		Спектакль идет на русском языке	
28	18.30	Жестокий романс	Г.Башкуев
		СОЮЗ СОЛДАТСКИХ СЕРДЕЧНЫХ РАН	
		Лауреат Государственной премии РФ	
29	18.30	комедия	Ц.Шагжин
		БУДАМШУУ	
		преьера	

Справки по тел.: 23-50-10, 21-33-16, 66-80-41, 21-36-00.

ХУБИЛАЙН БААТАРНУУДАЙ ХУБИ ЗАЯАН

Хитадай эгээл баруун-урда буланда оршдог Юньнань можодо хүүлэй 750 жэлэй туршада монгол аха дүүнэрнай ажаһууна. Бүхы Хитадые эзэмдэжэ, Юань улас байгуулһан Хубилай хаанай ехэ сэрэгһээ үлэһэн тэдэнэр түрэл хэлээ, ёһо заншалаа мартаһаншье хаа, монгол зон гээшэбди гэжэ өөһэдыгөө мүнөө болотор омог бардамаар нэрлэһээр.

Юньнань можын түб Куньмин хотые газарай зураг дээрэ хараха болоо хаа, юрэдөө, Багдад, Дели, Каир зэргын "халуун тамаһаа" үшөөш урдуур түбхинэнхэй. Түхэрээн жэл соо наран шараашье хаа, бүгшэм бүтүү бэшэ, нэр-нэр нэбшээтэйхэн найхан уларилтай байдаг хадань Юньнань тухай "мүнхэдөө хабар байдаг нютаг" гэлсэдэг. Урдуураа Лаос, Вьетнам, баруугаараа Мьянма, хойгуураа Түбэдтэй хилэ залгадаг Юньнань можодо дүн хамтадаа 40 миллион хүн ажаһуудаг. Можын түб Куньмин хото - үдэр бүри үндын бодожо байһан Хитадай урда зүгэй томохон хотонуудай нэгэн. Энэ можодо манай монголшуудһаа гадуур, и, бай, дай, мяо гэхэшлэн, түбэд-бирма, мон-кхмер, тай хэлэтэ бүлэгэй 30-аад шахуу үндэһэтэн оршон нуудагыһе хаань, 3 хүнэйн 2-ынь хань гү, али хитадууд.

1252 ондо ерээдүйн ехэ хаан Хубилай Сүбэдэйн хүбүүн Урианхатай жанжантай энэ нютагта дайгаар ороһон юм. 70 мянган монгол сэрэгшэд Хүхэ мүрэнэй эрье, Тангадай нютагаар дайража, эртын түүхэтэй энэ хотые эзэмдэжэ, 100 гаран жэл соо зонхилжо нууһан.

Куньминһаа урагшаа 200 шахуу километрэй зайда Тунхай гэжэ газарта манай монголшууд ажаһууна. Эндэнь элүүр атараараа үлэһэн нэгш нөөм газар үгы - хуу таряалан болгогдонхой. Юньнань хадаа сагаан будаа, тамхин, сайгаараа Хитад соогоо алдартай нютаг. Жэлдээ гурба дахин ургаса хуряадаг Тунхайда орожо ерэнэнэ үгөөр хэлэшэгүй үмхэй үнэрөөрын мэдэрхээр.

Тунхайда юрэдөөл хаяа хадхаад гэхээр, Синмэн гэжэ тосхон бии. Хитадай засаг захиргаанай тон багахан хуби болохо энэ газар "Монголой өөртөө заһаха" гэнэн тодорхойлогтой. Эндэнь ниитэдээ 5 мянга гаран монголшууд ажаһууна.

Зам дээгүүр хүндэлэн үлгөөтэй самбар дээрэ хадаг дэлгэһэн таряашадай зураг, монгол бэшэгээр бэшэһэн мэндын тэмдэгтэй. Мүн захиргаанай байшанай урда талмайдань хитад, монгол бэшэгээр

тайлбарилһан адуунай шулуун хүшөө бодхоогдонхой. Юань гүрэн байгуулһан Хубилай хаанай сэрэгшэд - монголшууд Юньнаньда ерэжэ һуурижаһаар, 750 жэлэйнгээ ойдо зорюулжа, энэ хүшөө бариһан тухайнь бэшэгдэнхэй. Сэдьхэлээ хүдэлшэхөөр ушарын гэхэдэ, амиды адуунһаа байха, элжэгэнэйш үгы энэ нютагта бодхоогдон монгол морин толгойгоо хойшонь гү, али морин хүн хоёрой уг нютаг руу харууланхай. Түмэн адуунай табжаганаһан Монгол нютаг руугаа гүйн ошохоо байһан шэнги шулуун хүлэг туруугаа үргэн, газар сабшан зогсоно.

Хүшөөгэй хажууханда монгол гэрэй түхэлтэй мухалиг байна. Голдонь Чингис хаанай хүрэг, бүхы ханаарын зурагууд, мүн Монголой мүнгэн, тамхин, шиира, зуруулшы сэдьхэлдэ дүтөөр харагдана. Бидэндэл адли мүнөөнэй сигаретэ бааюулһан зон эндэ үгы, Зүүн-Урда Азида хэрэглэгдэдэг бүдүүн гааһандаа өөһэдынгөө ургуулһан тамжаа хээд татана.

Засагай ордондо орожо, ерэнэн ушараа мэргэжэлтэн эхэнэртэ хэлэхэдэмнай, уриханаар угтажа абаад:

- Уридшалжа дарганарта дуулгаһан хаатнай, ажалыетнай хаадгүйгөөр тааруулжа, мүнгэ гаргашыетнайшье дааха байгаал даа. Гэбэшье тэрэ холоһоо ерэнэн монгол аха, дүүнэртээ туһалхаһаа бэшэ ямар арга байхаб? Хэдэн түхэриг түлэбэлтнай, ямаршы асуудал үгы, - гэбэ. Энээнһээ урагша түрын түшэмд, эрдэмтэд Монголһоо ерэдэг нэн гэжэ тэрэ хөөрэбэ.

Хубилай хаанай һүүлээр 700 жэл болоод, 1970-аад онуудта манай Синмэндэ түрүүшынхией Монголһоо хүнүүд ерэбэ гэлдээд, эндэхийн бүхы зон жэнхэни монгол хүнийе хараха гэжэ гудамжын хоёр талаар жагсажа зогсоо нэн гэжэ нэгэ монгол үбгэн хөөрөжэ үгэбэ.

70-аад ондо Монгол-Хитадай харилсаан ямар байһыень, мүн Тунхай, Синмэн хүрэтэр хэзээ заһамал дардам замай табигдаһыень бодоходо, иишээ ерэнэн үнөөхи монголшуудые Үбэр-Монголой айлшад байгаа ха гэжэ тухайлхаар.

Монгол хаануудай мүргэлэй сүмэдэ ороходомнай, тэндэнь Чингис, Мүнхэ, Хубилай хаануудай хүрэгүүд залагдаһан байна. Засагай газарай тэдхэмжэ доро байдаг энэ сүмэдэ жэл бүри хабартаа Синмэнийн монголшууд сугларжа, тахилга мүргэлөө хэдэг. Мүн эндэһэнь холо бэшэ Хубилай хаанай хүлэг мориной газар сабшажа гаргаһан худаг байна. Иигэжэ агта мориной найгаар ангаһан олон монгол сэрэгшэд ундалһан юм гэжэ домог бии. Уулын үбэртэ, үдхэн шэрэнги ойн дунда бурьялһан хүйтэн уһатай булаг дээрэ һүүлдэнь бунхан барижа хамгаалһан байха юм.

5 мянганһаа халтал үлүүтэй Юньнанийн монголшууд монгол бэшэгһээ байха, монгол хэлээш мэдэхэе болиһон хүнүүд. Тэдэнэй олонхиянь хитадаар яридаггүй, ойлгохосһегүй. Энэ нютагта ажаһуудаг

үсөөн тоото бусад үндэһэтэнүүдшье, мүн олонхиянь болохо хитадуудшье эдээнэй хэлэ ойлгодоггүй. Ерэжэ һуурижаад, 700 гаран жэл болоһон эдэнэр хоорондоо тай, кхмер зэргын хэлэнэй бүлэгтэ багтадаг онсо ондоо хэлэн дээрэ хөөрэлдэнэ.

Анхан нүүдэлшэн угтай малшад байһан эдэнэр яба ябаһаар, ангуушан, загаһашан болоод, мүнөө эрьелтэ бусалтагүй таряшад болоһомди гэжэ өөһэдыгөө танилсуулна. Үнэхөөрөө, тэдэ бүгэдэ ногоошон, таряашан болоһон мүртөө, сөөрэм нуурнуудһаа могой, загаһа барина.

Иишээ ерэхын урда тээ "монголиан ланч" гэжэ нэрлэгдэһэн могой, нугаһанай мяха интернеттэ хараһанаа амидыгаарын бэлдүүлжэ, загаһашан монголшуудай эдэ зооглохо ушар тохөөлдобо. Энэнь холоһоо ерэнэн хүндэтэй айлшадта баридаг манайхяр хэлэхэдэ, хониной уусын маягтай эдээн бололтой. Годигоһон олон могой тогоондо халаагдаһан тоһон соо амидыгаар хуурана. Уһынь уубал, ёһынь дахаха ушартай нэн хойноо бэлэн болоһон могойнуудые Юньнанийн шэмэтэй юумээр даруулан жажалжа һуугаа бэлэйбди.

- Олон зуун жэлэй туршада энэ газарта сүлэгдөөд байһан бидэндэ монгол гэхэ юумэн үлөөгүй шахуул дээ... Чингис хаанай үсын монголшууд болон тэдэнэй гуламтые сахиһан таанар одоол жэнхэни баатарнууд гэшэт. Харин бидэнийе харыт даа, ямар баатарай үри хадаһамбиди? - гэжэ Юньнанийн монголшууд сэдьхэлээ хүдэлгэн байжа хэлэнэ.

Харин манай бодоходо, мүнөө болотороо өөһэдыгөө монгол хүн гээшэбди гэжэ зориг дүүрэн, омог бардам тодорхойлжо байһан эдээнйел жэнхэни баатарнууд гэжэ болоно.

Хубилай хаанай сэрэгһээ үлэһэн хүнүүд 700 гаран жэлэй үнгэрөөд байхада, юундэ оройдоол 5 мянга гара, иимэ үсөөхэн бэ? Тэдээнэй үнэржэн үдэхэ хэрэгтэ юун хаад болоо бэ?

Хубилайн байгуулһан Юань гүрэнийе залгажа ерэнэн Мин уласай үедэ монголшуудые асари олоор хюдаһан юм. Үсэгэлдэр албатан байгаад, мүнөөдэр эзэд болоһон зон иигэнгүй тээд яаха нэм даа? Олон монголшууд зугадан таража, ондоо отог омогой зонтой нэгэдэн, үгы болоһон. Зариманийн монгол гарбалтайгаа нюун, бусад үндэһэ яһатан соо шэнгэн хосорһон байна бшуу.

Үбгэ эсэгэнэрэйнгээ эзэлэн байһан газарта 700 жэлэй туршада доромжолуулжа байбашье: "Би монгол хүн гээшэб!" - гэжэ хэлэжэ шададаг, хэлэ соёлойнгоо ондоо болоошье хаань, хэн байһанаа мартадаггүй, үри хадаһадтаа заажа захижа байдаг эдээнйе баатарнууд гээгүй хаа, хэнийе баатар гэхэ болонобиди?

Монголой сэтгүүлшэн Мархаахүүгийн Буянбадрахын "Монголоо хайсан монгол" гэнэн номһоо. Харин Буряадай бүлэг эрдэмтэдэй болон олонийтын ажал ябуулагшадай Юньнань можодо ажаһуудаг монголшуудта айлшалһан тухай удаадахи дугаарта уншаарайгты.

Д.БОЛОТОВ бэлдэбэ.

02.00 Д/ф "Орсон Уэллс"
02.40 Д/ф "Каркасная церковь в Урнесе. Мировое дерево Иггдрасиль"

АРИГ УС

07.00 "Необъяснимо, но факт": "Легендарные животные"
08.00, 08.55, 23.00, 00.30 "Восточный экспресс". Погода
08.25 "Улан-Удэ: инструкция". Новости шопинга и развлечений. Погода
09.30 Т/с "Универ"
10.30 Т/с "Счастливы вместе"
11.40 М/с "Эй, Арнольд"
12.40, 19.30 "Восточный экспресс"
13.00 М/с "Рога и копыта: возвращение"
13.30 М/с "Бен 10: инопланетная сила"
14.00, 19.00 "Улан-Удэ: инструкция". Новости шопинга и развлечений
14.20 "Точка зрения"
14.30 "Дом-2. Live"
15.35 Х/ф "Чего хотят женщины"
18.00, 20.00 Т/с "Интерны"
18.30, 20.30 Т/с "Зайцев +1"
19.20 "Афиша". Погода

21.00 Х/ф "Крокодил Данди в Лос-Анжелесе"
23.35 "Дом-2. Город любви"
01.00 "Иствик"

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.55, 11.25, 17.05, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 "Зурхай"
06.05, 07.30, 20.00, 23.30, 02.30 "Середина Земли"
06.30, 08.00, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00 Новости дня
07.00, 09.00 "PRO-новости"
08.30 "Хит-парад интерьеров"
10.05 "Портреты наций"
10.30, 17.05 "Осторожно, модерн!"
11.05 Т/с "Чужие тайны"
12.05 Д/ф "Тайны века"
13.05 Х/ф "Если можешь, прости"
14.40 Мультфильмы
16.05, 20.30 Т/с "Ключи от бездны"
17.35 "Зарисовки: Коротко о главных"
18.05 Х/ф "Тайны века"
19.00 "Актуальное интервью"

22.00 Т/с "Убийство в высшем свете"
00.00 "Топ-модель по-американски"
03.00 Ночной канал на Тивикоме

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 Метеомикс на СТС-Байкал
06.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
07.00 М/с "Соник Икс"
07.30, 14.30 М/с "Приключения Вуди и его друзей"
08.00, 18.30, 19.00 Т/с "Даешь, молодежь!"
08.30, 19.00 Т/с "Молодожены"
09.00, 13.30, 20.55, 00.00 По секрету на СТС-Байкал
09.30, 21.05 Т/с "Дневник доктора Зайцевой"
10.30, 17.00 Т/с "Папины дочки"
13.00 М/с "Пинки и Брэн"
14.00 М/с "Тутенштейн"
15.00 Х/ф "Голый пистолет-2 1/2": "Запах страха"

16.35, 23.45 Т/с "6 кадров"
17.30 "Галилео"
20.00 Т/с "Вороныны"
22.00 Х/ф "Отпуск в наручниках"
00.30 "Инфомания" Информационно-аналитическая программа
01.00 Х/ф "Рождественские каникулы"
02.50 Х/ф "Консьерж"

НТВ

06.55 НТВ утром
09.30 Т/с "Морские дьяволы"
10.30, 16.30, 19.30 Обзор. "Чрезвычайное происшествие"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "Сегодня"
11.20 Внимание, розыск!
11.55 "До суда"
13.00 "Суд присяжных"
14.25 Т/с "Супруги"
17.25 "Прокурорская проверка"
18.40 "Говорим и показываем" с Леонидом Закошанским
20.30 Т/с "Ппс"
22.30 Т/с "Зверобой"
00.15 "Сегодня. Итоги"
00.35 "Судебный детектив"

01.45 Т/с "Детектив раш"
02.40 "Квартирный вопрос"
03.40 "В зоне особого риска"
04.15 Т/с "Молодые и злые"
06.05 Т/с "2, 5 человека"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "Сейчас"
07.10, 21.00, 21.50 Т/с "След"
08.00 "Утро на 5"
10.25 Д/с "Криминальные хроники"
11.30 Д/ф "Ночь леопарда"
11.45, 13.30 Х/ф "Ключ без права передачи"
14.15 "Петровка, 38"
16.00, 19.00, 22.35 "Место происшествия"
17.00 "Открытая студия"
20.00, 20.30 Т/с "Детективы"
23.25 Х/ф "Огарева, б"
01.15 Х/ф "Не ждали, не гадали"
02.50 Т/с "Братья по оружию"
04.55 Д/ф "Темные братства"
05.55 "После смерти"

Четверг, 26

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "Доброе утро"
10.00, 13.00, 16.00 Новости
10.05 "Контрольная закупка"
10.40 "Жить здорово!"
11.40 "Право на защиту"
12.50 "Женский журнал"
13.10 "Модный приговор"
14.15 "Понять. Простить"
15.00 "Другие новости"
15.20 "Хочу знать" с Михаилом Ширвиндтом
16.20 Т/с "Обручальное кольцо"
18.05 "Свобода и справедливость" с Андреем Макаровым
19.00 "Вечерние новости" с субтитрами
19.50 "Давай поженимся!"
20.55 "Пусть говорят"
22.00 "Время"
22.30 Т/с "Жуков"
23.30 "Человек и закон"
00.30 "Ночные новости"
00.50 "Контекст"
01.45 Х/ф "Слепая ярость"
03.20 Х/ф "Лето на балконе"

«РОССИЯ»

06.00 "Утро России"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 Вести-Бурятия. Утро
10.05 "Толи"
10.20 "Урок бурятского языка"
10.25 "Буряад орон"
11.00 "О самом главном"
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 Вести
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 Вести-Бурятия
12.50 Т/с "Кулагин и партнеры"
14.00 Т/с "Тайны следствия"

15.50 Вести. Дежурная часть
16.05 Т/с "Все к лучшему"
17.50 Т/с "Ефросинья. Продолжение"
18.55 Т/с "Хозяйка моей судьбы"
19.55 "Прямой эфир"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 Т/с "Семейный детектив"
23.50 "Поединок". Программа Владимира Соловьёва
00.50 "Россия от первого лица"
01.35 Вести +
01.55 "Профилактика"

КУЛЬТУРА

07.30 "Евроноьюс"
11.00 "Наблюдатель"
12.15, 00.50 Х/ф "Берега"
13.25, 21.45 "Полиглот". Выучим английский язык за 16 часов!
14.10, 19.30 Д/с "Секретный код египетских пирамид"
15.00 "Провинциальные музеи". "Тыва - древняя страна"
15.30 Х/ф "Поздний ребенок"
16.40 Х/ф "Орсон и Оливия"
16.50 М/с "Орсон и Оливия"
17.15 Т/с "Загадочные истории энид блайтон"
17.40, 03.25 Д/с "Обезьяны-воришки"
18.05, 02.55 "Монолог в 4-х частях". Владимир Хотиненко
18.30 "Мировые звезды фортепианного искусства"
20.20 Д/ф "Леся Украинка"
20.30, 00.30 Новости культуры
20.45 "Главная роль"
21.05 "Черные дыры. Белые пятна"
"Гении и злодеи"
Д/ф "Баальбек. Столпы Юпитера"
23.15 "Культурная революция"
00.00 Сталин и писатели
01.55 Д/ф "Мир после Освенцима"

02.45 "Музыкальный момент"

АРИГ УС

07.00 "Необъяснимо, но факт": "Знаки судьбы"
08.00, 09.00, 23.00, 00.30 "Восточный экспресс". Погода
08.35, 19.00 "Улан-Удэ: инструкция". Новости шопинга и развлечений. Погода
09.30 Т/с "Универ"
10.30 Т/с "Счастливы вместе"
11.40 М/с "Как говорит Джинджер"
12.40, 19.30 "Восточный экспресс"
13.00 М/с "Рога и копыта: возвращение"
13.30 М/с "Бен 10: инопланетная сила"
14.00 "Улан-Удэ: инструкция". Новости шопинга и развлечений
14.20 "Афиша"
14.30 "Дом-2. Live"
16.15 Х/ф "Крокодил данди в Лос-Анжелесе"
18.00, 20.00 Т/с "Интерны"
18.30, 20.30 Т/с "Зайцев +1"
19.20 "Точка зрения"
21.00 Х/ф "История золушки"
23.30 "Дом-2. Город любви"
01.00 "Иствик"

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.55, 11.25, 17.05, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 "Зурхай"
06.05, 07.30, 20.00, 23.30, 02.30 "Середина Земли"
06.30, 08.00, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00 Новости дня
07.00, 09.00 "PRO-новости"
08.30 "Актуальное интервью"
10.05 "Коротко о главных"

10.30, 17.05 "Осторожно, модерн!"
11.05 Т/с "Чужие тайны"
12.05 Д/ф "Тайны века"
13.05 Х/ф "Дневной поезд"
15.05 Мультфильмы
16.05, 20.30 Т/с "Ключи от бездны"
17.35 "Кумиры: боль, о которой мы не знаем"
18.05 Х/ф "Тайны века"
19.00 "Радар-спорт"
22.00 Т/с "Убийство в высшем свете"
00.00 "Топ-модель по-американски"
03.00 Ночной канал на Тивикоме

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 Метеомикс на СТС-Байкал
06.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
07.00 М/с "Соник Икс"
07.30, 14.30 М/с "Приключения Вуди и его друзей"
08.00, 10.30, 18.30 Т/с "Даешь, молодежь!"
08.30, 19.00 Т/с "Молодожены"
09.00, 13.30, 20.55, 00.00 По секрету на СТС-Байкал
09.30 Т/с "Дневник доктора Зайцевой"
13.00 М/с "Пинки и Брэн"
14.00 М/с "Тутенштейн"
15.00 Х/ф "Счастливчик Гилмор"
16.45 Т/с "6 кадров"
17.00 Т/с "Папины дочки"
17.30 "Галилео"
20.00 Т/с "Вороныны"
21.05 Т/с "Дневник доктора Зайцевой"
22.00 Х/ф "Последний отпуск"
00.30 Информационно-аналитическая программа "Инфомания"
01.00 Х/ф "Топаз"

06.55 НТВ утром
09.30 Т/с "Морские дьяволы"
10.30, 16.30, 19.30 Обзор. "Чрезвычайное происшествие"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "Сегодня"
11.20 "Медицинские тайны"
11.55 "До суда"
13.00 "Суд присяжных"
14.25 Т/с "Супруги"
17.25 "Прокурорская проверка"
18.40 "Говорим и показываем" с Леонидом Закошанским
20.30 Т/с "Ппс"
22.30 Т/с "Зверобой"
00.15 "Сегодня. Итоги"
00.35 "Судебный детектив"
01.45 Д/с "Всегда впереди"
02.40 "Дачный ответ"
03.40 "В зоне особого риска"
04.15 Т/с "Молодые и злые"
06.05 Т/с "2, 5 человека"

НТВ

06.55 НТВ утром
09.30 Т/с "Морские дьяволы"
10.30, 16.30, 19.30 Обзор. "Чрезвычайное происшествие"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "Сегодня"
11.20 "Медицинские тайны"
11.55 "До суда"
13.00 "Суд присяжных"
14.25 Т/с "Супруги"
17.25 "Прокурорская проверка"
18.40 "Говорим и показываем" с Леонидом Закошанским
20.30 Т/с "Ппс"
22.30 Т/с "Зверобой"
00.15 "Сегодня. Итоги"
00.35 "Судебный детектив"
01.45 Д/с "Всегда впереди"
02.40 "Дачный ответ"
03.40 "В зоне особого риска"
04.15 Т/с "Молодые и злые"
06.05 Т/с "2, 5 человека"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "Сейчас"
07.10, 21.00, 21.50 Т/с "След"
08.00 "Утро на 5"
10.25, 02.55 Д/с "Криминальные хроники"
11.30 Д/ф "Эльза: львица, изменившая мир"
12.05, 13.30 Х/ф "Не ждали, не гадали"
14.10 Х/ф "Огарева, б"
16.00, 19.00, 22.35 "Место происшествия"
17.00 "Открытая студия"
20.00, 20.30 Т/с "Детективы"
23.25 Х/ф "Приезжая"
01.25 Х/ф "Чужие здесь не ходят"
03.55 Д/ф "Смертоносные вирусы"
04.55 Х/ф "Волга-Волга!"

Пятница, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "Доброе утро"
10.00, 13.00, 16.00 Новости
10.05 "Контрольная закупка"
10.40 "Жить здорово!"
11.40 "Право на защиту"
12.50 "Женский журнал"
13.10 "Модный приговор"
14.15 "Понять. Простить"
15.00 "Другие новости"
15.20 "Хочу знать" с Михаилом Ширвиндтом
16.20 Т/с "Обручальное кольцо"
18.05 Жди меня
19.00 "Вечерние новости" с субтитрами
19.50 "Поле чудес"
20.55 "Пусть говорят"
22.00 "Время"
22.30 "Достоиние Республики: Роберт Рождественский"
00.40 Х/ф "Самка"
03.20 Х/ф "К северу от Аляски"
05.40 Х/ф "Любопытный Джордж"

«РОССИЯ»

06.00 "Утро России"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 Вести-Бурятия. Утро

10.05 "Мусульмане"
10.15 "С новым домом!"
11.10 "О самом главном"
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 Вести
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 Вести-Бурятия
12.50 Т/с "Кулагин и партнеры"
14.00 "Мой серебряный шар"
15.50 Вести. Дежурная часть
16.05 Т/с "Все к лучшему"
17.50 Т/с "Ефросинья. Продолжение"
18.55 Т/с "Хозяйка моей судьбы"
19.55 "Прямой эфир"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 Т/с "Семейный детектив"
00.50 Х/ф "Прячься"
02.30 Х/ф "Без изъяна"

КУЛЬТУРА

07.30 "Евроноьюс"
11.00, 20.30, 00.30 Новости культуры
11.20 Х/ф "Пятый океан"
12.45 "Тринадцать плюс"
13.25 "Полиглот". Выучим английский язык за 16 часов!
14.10 Д/с "Секретный код египетских пирамид"
15.00 "Письма из провинции"
15.30 Х/ф "Время для размышлений"
16.40 Х/ф "Орсон и Оливия"
16.50 М/с "Орсон и Оливия"

17.15, 02.55 Д/с "Обезьяны-воришки"
18.05 Д/ф "Баальбек. Столпы Юпитера"
18.20 "Билет в Большой"
19.00 Римма Казакова. Вечер-повествование в ЦДЛ "Мы все в этой жизни кому-то нужны"
20.00 "Смехоносталягия"
20.45 "Искатели"
21.30 Х/ф "Шерлок Холмс. Комнаты смерти"
23.20 "Линия жизни"
00.10 Д/ф "Фаунтейнское аббатство"
00.50 Спектакль "Разговор перед лицом молчания"
02.10 Кто там
02.35 М/ф "Музыкальный момент"

АРИГ УС

07.00 "Необъяснимо, но факт": "Роковые совпадения"
08.00, 09.00 "Восточный экспресс". Погода
08.35 "Улан-Удэ: инструкция". Новости шопинга и развлечений. Погода
09.30 Т/с "Универ"
10.30 Т/с "Счастливы вместе"
11.40 М/с "Как говорит Джинджер"
12.35, 19.30 "Восточный экспресс"
13.00 М/с "Рога и копыта: возвращение"

10.30 "Осторожно, модерн!"
11.05 Т/с "Чужие тайны"
12.05 Д/ф "Тайны века"
13.05 Х/ф "Почти смешная история"
15.45 Мультфильмы
16.05 Т/с "Ключи от бездны"
17.05 "Осторожно, модерн!"
17.40 "Стоп-кадр"
18.15 Д/ф "Спецрасследование"
19.20 "Детектор"
20.30 Х/ф "Женская интуиция-2"
23.30 Х/ф "Голова классика"
02.50 Ночной канал на Тивикоме

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 Метеомикс на СТС-Байкал
06.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
07.00 М/с "Соник Икс"
07.30, 14.30 М/с "Приключения Вуди и его друзей"
08.00, 18.30, 23.45 Т/с "Даешь, молодежь!"
08.30 Т/с "Молодожены"
09.00, 13.30, 20.55 По секрету на СТС-Байкал
09.30 Т/с "Дневник доктора Зайцевой"
10.30, 20.00 Т/с "6 кадров"
13.00 М/с "Пинки и Брэн"
14.00 М/с "Тутенштейн"

15.00 Х/ф "Последний отпуск"
17.00 Т/с "Папины дочки"
17.30 "Галилео"
19.00 Т/с "Вороныны"
21.05 Х/ф "Мистер и миссис Смит"
23.15 "Люди-ХЭ" Ведущий - Александр Ревва
00.15 Х/ф "Взаперти"
02.15 Х/ф "Ракон. Рассказ о жизни Брюса Ли"
04.30 Т/с "Сестра Готорн"

HTB
06.55 HTB утром
09.30 Т/с "Морские дьяволы"
10.30, 16.30, 19.30 Обзор. "Чрезвычайное происшествие"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "Сегодня"
11.20 Спасатели
11.55 "До суда"
13.00 "Суд присяжных"
14.25 "Суд присяжных". Окончательный вердикт

15.40 "Женский взгляд"
17.25 "Прокурорская проверка"
18.40 "Говорим и показываем" с Леонидом Закошанским
20.30 Т/с "Гончие-4"
00.25 "Концертный зал HTB" представляет: Лолита. Госпожа президент"
02.10 Х/ф "Я никогда не буду тобой"
04.10 Т/с "Молодые и злые"
06.10 Т/с "2, 5 человека"

5 КАНАЛ
07.00, 11.00, 13.00, 16.35, 19.30 "Сейчас"
07.10, 21.00, 21.50, 22.35, 23.25, 00.15, 01.00 Т/с "След"
08.00 "Утро на 5"
10.25 Д/с "Криминальные хроники"
11.30 Х/ф "О тех, кого помню и люблю"
13.30 Х/ф "Приезжая"
15.25, 19.00 "Место происшествия"

15.55 Торжественно-траурная церемония возложения венков на Пискаревском мемориальном кладбище в честь 68-летия полного снятия блокады Ленинграда. Прямая трансляция
17.05 "Открытая студия"
20.00, 20.30 Т/с "Детективы"
01.50 Х/ф "Криминальные любовники"
03.50 Х/ф "Марни"
06.20 Д/ф "Эльза: львица, изменившая мир"

Суббота, 28 ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 Новости
07.10 Х/ф "Вертикаль"
08.50 "Играй, гармонь любимая!"
09.40 "Джейк и пираты из Нетландии"
10.00 "Умницы и умники"
10.45 "Слово пастыря"
11.15 "Смак"
11.55 "Валерий Ободзинский. Украденная жизнь"
13.15 Д/ф "Среда обитания"
14.10 Т/с "Вербное воскресенье"
17.55 "Кто хочет стать миллионером?"
19.00 "Вечерние новости" с субтитрами
19.15 "В черной-черной комнате"
20.15 "Кубок профессионалов"
22.00 "Время"
22.25 "Первый класс" с Иваном Охлобыстиным
23.25 "Большая разница"
00.30 Х/ф "Все о Стиве"
02.20 Х/ф "Закат"
04.20 Х/ф "Возвращение скакуна"
06.05 "Хочу знать" с Михаилом Ширвиндтом

11.35 "Актуальное интервью"
11.50 М/ф "Шэдита ханза"
12.20 Вести. Дежурная часть
12.55 "Честный детектив"
13.25, 15.30 Т/с "Блудные дети"
16.40 "Субботний вечер"
18.55 Шоу "Десять миллионов" с Максимом Галкиным
20.00, 21.45 Х/ф "Не жалею, не зову, не плачу"
21.00 Вести в субботу
01.05 "Девчата"
01.40 "X Торжественная церемония вручения Национальной кинематографической премии "Золотой Орел"

КУЛЬТУРА

07.30 "Евроныус"
11.00 "Библейский сюжет"
11.35 "Доброе утро"
13.00 "Красуйся, град Петров!"
13.30 Х/ф "Личное время"
14.00 Х/ф "Ворообей на льду"
15.05 "Очевидное-невероятное"
15.30 Вокзал мечты
16.15 Спектакль "Мещанин во дворянстве"
18.50 Д/с "Планета людей"
19.40 Большая семья
20.35 "Романтика романа"
21.30 "Величайшее шоу на Земле. Франсуа Рабле"
22.15 Х/ф "Чайка"
23.50 Д/ф "Монастырь"
01.30 Концерт
02.40 М/ф
02.55 "Заметки натуралиста" с Александром Хабургаевым
03.25 "Личное время". Александр Журбин
03.50 Д/ф "Кацусика Хокусай"

АРИГ УС

08.00, 09.00 "Восточный экспресс".

Погода
08.30, 19.30 "Улан-Удэ: инструкция". Новости шопинга и развлечения. Погода
08.50 М/ф
09.35 "Мунгэн сэргэ". "Мультикланч"
10.00 "Великолепная пятерка": Школа №51 - гимназия №3
10.30 "Школа ремонта"
11.30 "Ешь и худей!"
13.00 "Тело на заказ. Мужская версия"
14.00, 15.00 "Comedi Woman "Комеди-клуб"
16.00 "Битва экстрасенсов"
17.00 "Суперинтуиция"
19.00 "Интерны"
20.00 "На ночь глядя" с А.Левантуевым. Погода
21.00 Х/ф "Пункт назначения-3"
22.50 "Комеди-клуб". Погода
00.00 "Дом-2. Город любви"
01.00 "Дом-2. После заката". Погода
01.30 "Ху из Ху"
02.00 Х/ф "Обитель зла-2": "Апокалипсис"

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 "Зурхай"
06.05, 07.30, 09.30 "Середина Земли"
06.30, 09.00, 11.30 Новости дня
07.05 "Радар-спорт"
07.50, 09.50 "Детектор"
08.00 Мультфильмы
10.00 "Хит-парад интерьеров"
10.30 Х/ф "Спецрасследование"
12.00 Х/ф "Раз на раз не приходится"
13.30 "УТУМАТА"
14.00 М/ф
14.10 "Кумиры: боль, о которой мы не знаем"

14.40 Х/ф "Голова классика"
17.15 "Зарисовки: Коротко о главных"
17.40 "10 самых"
18.10 "В прокате"
18.40 Х/ф "Кремль-9"
19.30 "Вкусно"
20.00 "Звездные истории: Шумахер"
21.00 Х/ф "Домино"
23.30 "Осторожно, модерн!"
00.30 Ночной канал на Тивикоме

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05, 17.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.50, 01.30, 01.50 Метеомикс на СТС-Байкал
06.00 Х/ф "Скамейка" Запасных"
07.30 М/ф "Верните Рекса", "Слононок"
08.00 М/с "Волшебные поппикси"
08.30, 16.00 По секрету на СТС-Байкал
09.00 "Галилео"
10.00 "Ералаш"
11.00 Семейная телеигра "Это мой ребенок!". Ведущая - Татьяна Лазарева
12.00 Т/с "Вороныны"
14.00 Семейная телеигра "Моя семья против всех". Ведущие - Татьяна Лазарева, Михаил Шац
15.00 М/с "Чип и Дейл спешат на помощь"
15.30 М/с "Легенда о Тарзане"
16.30, 17.00 Т/с "6 кадров"
17.15 Х/ф "Мистер и миссис Смит"
19.30 М/ф "Три богатыря и шаманская царица"
21.00 Х/ф "Моя супермама"
23.00 Шоу "Уральских пельменей". "Союзы - Аполлоны"
00.30 Х/ф "Джиперс Криперс-2"
02.25 Х/ф "Жадность"
04.30 Т/с "Сестра Готорн"
05.15 М/с "Настоящие охотники за"

привидениями"

HTB

06.35 Т/с "Агент национальной безопасности-5"
08.25 "Смотр"
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "Сегодня"
09.20 Лотерея "Золотой ключ"
09.45 "Академия красоты с Ляйсан Утяшевой"
10.20 "Готовим с Алексеем Зиминим"
11.20 "Главная дорога"
11.55 "Кулинарный поединок" с Оскаром Кучерой
13.00 "Квартирный вопрос"
14.20 "Своя игра"
15.10, 03.30 Т/с "Москва. Центральный округ-3"
17.20 "Таинственная Россия"
18.20 "Очная ставка"
19.20 Обзор. "Чрезвычайное происшествие"
20.55 "Программа максимум"
22.00 "Русские сенсации"
22.55 "Ты не поверишь!"
23.55 Х/ф "Ошибка следствия"
01.50 Х/ф "Парк юрского периода-3"
05.30 Т/с "2, 5 человека"

5 КАНАЛ

07.00 М/ф
09.30 Х/ф "Сказка о царе Салтане"
11.00, 19.30 "Сейчас"
11.10 Т/с "След"
20.00 "Правда жизни". Спецрепортаж
20.30 Т/с "Улицы разбитых фонарей"
00.35 Т/с "Тихоокеанский фронт"
02.25 Х/ф "Маркиза тьмы"
04.20 Д/с "Криминальные хроники"
05.20 Х/ф "А вы любили когда-нибудь?"

Воскресенье, 29 ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 Новости
07.10 Х/ф "Ты есть"
09.15 "Армейский магазин"
09.50 "Гуфи и его команда"
10.15 Здоровье
11.15 "Непутевые заметки"
11.35 "Пока все дома"
12.30 "Фазенда"
13.15 ДЕНЬ ВЛАДИМИРА ВЫСОЦКОГО НА ПЕРВОМ КАНАЛЕ
20.30 Минута славы
22.00 Воскресное "Время"
23.00 "Клан Кеннеди"
00.55 Х/ф "Белый плен"
03.05 Т/с "Детройт 1-8-7"
05.30 "Хочу знать" с Михаилом Ширвиндтом

11.00, 02.55 "Обыкновенный концерт с Эдуардом Эфириным"
11.35 Х/ф "Море студеное"
13.05 Х/ф "Легенды мирового кино"
13.30 М/ф
14.15 Д/с "Дикая природа Карибских островов"
15.05 "Что делать?"
15.55 Д/ф "Юрий Григорович"
16.45 Юрий Григорович. Юбилейный вечер
19.00 Контекст
19.40 Х/ф "Любить"
20.55 "Искатели"
21.40 Хрустальный бал "Хрустальной Турандот" в честь Марии Ароновой
23.05 Х/ф "Тайны и ложь"
01.35 "Джем-5" с Даниилом Крамером
02.45 М/ф "Скамейка"
03.25 "Легенды мирового кино"
03.50 Д/ф "Елена Блаватская"

АРИГ УС

08.00 М/с "Приключения Джимми Нейрона"
08.55, 11.50 М/ф
09.10 "Улан-Удэ: инструкция". Новости шопинга и развлечения. Погода
09.30 "Мунгэн сэргэ". Мультикланч
10.00 "На ночь глядя" с А.Левантуевым (повтор от 28 января). Погода
11.00 "Точка зрения"
11.30 "Будьте здоровы"
12.00 Суперинтуиция
13.00 "Чудеса все таки случаются"
14.00 "Золушка - перезагрузка"
15.00 Т/с "Зайцев +1"
16.30 "Великолепная пятерка": Школа №47 - школа №25
17.00 Х/ф "Пункт назначения -3"
18.50 "Комеди-клуб". Погода
19.30 "Вся Бурятия". Погода. Мультикланч
20.00 Х/ф "Пятое измерение"
22.05 "Комеди-клуб". Лучшее. По-

года
23.00 "Дом-2. Город любви"
00.00 "Дом-2. После заката". Погода
00.30 Х/ф "Зеркала"

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 "Зурхай"
06.30, 10.00 "Вкусно"
07.00 "Кремль-9"
08.00 Мультфильмы
09.00 "Русский чарт"
10.35 Х/ф "Долгая дорога в дюнах"
13.25 Т/с "Убийство в высшем свете"
17.00 М/ф
17.20 "Ваше право"
17.40 "10 самых"
18.10 "Стоп-кадр"
18.40 Х/ф "Любянка"
19.30 "Объектив"
20.00 "Безумно красивые"
21.00 Х/ф "Алиби"
22.50 "Осторожно, модерн!"
23.50 "Ночной канал на Тивикоме"

ханская царица"
19.00 Шоу "Уральских пельменей". "Из грязи в стразы"
21.00 Х/ф "Привидение"
23.25 Шоу "Уральских пельменей". "Гори оно всё... Конём!"
00.55 Х/ф "Четвёртый вид"
02.45 Х/ф "Папочка-привидение"
04.20 Т/с "Сестра Готорн"

HTB

06.20 М/ф
06.30 Т/с "Агент национальной безопасности-5"
08.25 Живут же люди!
09.00, 11.00, 14.00, 17.00 "Сегодня"
09.15 "Русское лото"
09.45 "Их нравы"
10.25 "Едим дома"
11.20 "Первая передача"
11.55 "Развод по-русски"
13.00 "Дачный ответ"
14.20 "Своя игра"
15.10, 04.05 Т/с "Москва. Центральный округ-3"
17.20 Следствие вели...
18.20 "И снова здравствуйте!"
19.20 Обзор. "Чрезвычайное происшествие". Обзор за неделю

20.00 "Сегодня. Итоговая программа" с Кириллом Поздняковым
21.00 "Чистосердечное признание"
21.50 "Центральное телевидение"
22.55 "Тайный шоу-бизнес"
00.00 "НТВшники". Арена острых дискуссий
01.05 Х/ф "День отчаяния"
03.10 "Кремлевская кухня"
06.05 Т/с "2, 5 человека"

5 КАНАЛ

07.00 М/ф
09.00, 05.25 Д/ф "Если б не было Луны"
06.25 Д/с "Тигр-шпион в джунглях"
11.00 "Сейчас"
11.10 "Истории из будущего" с Михаилом Ковальчуком
12.00 Х/ф "Мышеловка"
14.00 Т/с "Детективы"
18.30, 04.25 "Место происшествия. О главном"
19.30 Главное
20.30 Т/с "Улицы разбитых фонарей"
00.35 Т/с "Тихоокеанский фронт"
02.35 Х/ф "Маркиза тьмы"

«РОССИЯ»

06.25 Х/ф "Земля Санникова"
08.20 "Вся Россия"
08.30 "Сам себе режиссер"
09.20 "Смехопанорама"
09.50 "Утренняя почта"
10.30 "Сто к одному"
11.20 Вести-Бурятия. Неделя в городе
12.00, 15.00 Вести
12.10 "С новым домом!". Идеи для вас
12.25, 15.30 Т/с "Блудные дети"
15.20 Вести-Бурятия
16.55 "Смеяться разрешается"
19.05 Х/ф "Только Любовь"
21.00 Вести недели
22.05 Х/ф "Лесное озеро"
00.00 Х/ф "Жизнь взаимы"
01.50 Х/ф "Одиннадцать друзей Оушена"

КУЛЬТУРА

07.30 "Евроныус"

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05 Метеомикс на СТС-Байкал
06.00 Х/ф "Эйр Америка"
08.00 М/с "Волшебные поппикси"
08.15 М/ф "Непослушный котёнок"
08.30, 16.00 По секрету на СТС-Байкал
09.00 "Самый умный"
10.45 "Ералаш"
11.00 "Галилео"
12.00 "Снимите это немедленно!"
13.00 Х/ф "Моя супермама"
15.00 М/с "Чип и Дейл спешат на помощь"
15.30 М/с "Легенда о Тарзане"
16.30, 20.30 Т/с "6 кадров"
17.30 М/ф "Три богатыря и шаман"

Ректорат, БГУ-гай профком, багшын дээдэ хургуули, филологин болон методико заалгын кафедра педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент Сономбал Цыденович Содномовой хайрата эжынь

ДОРЖИЕВА

Нина Самбатовнагай

наһа бараһан ушараар гашуудал шаналалаа мэдүүлнэ. Хүдөө гараха болзор: Хэжэнгэ нютаг, Жамбалдоржиевай гудамжа, январин 20-до 13 ч.40 мин.

Сугтаа хураһан хани нүхэдынь педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент Сономбал Цыденович Содномовой хайрата эжынь

ДОРЖИЕВА

Нина Самбатовнагай

наһа бараһан ушараар гашуудал шаналалаа мэдүүлнэ.

ЭРХИМ ХҮНДЭТЭ АБГЫНГАА НЭРЫЕНЬ МҮНХЭЛНЭБ!

Сагаалгание угтуулан

ЗУУН жэлэй саада тээ Алцаг Нютагта хэрдэг угсаатанай Мүнгөө Лубсанайда Доржижаб хүбүүн түрэнхэн намтартай.

Халуун хүйтэниие үзэжэ, хаанта засагай үеһөө эхилжэ, зүблэлтэ гүрэнэй элдэб ажалые хэжэ, Агуюехэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын даие баатарлигаар дабажа, наян наһанай дабаан дээрэ гараад, үри хүүгэдээрэ үргүүлжэ, налайжа, хэшэг буянгаа бултандань хүртээлсэжэ, бурханай үршөөһэн наһые элдэжэ мордоо юм.

Ликбезэй хүсөөр ном урматай зоригтойгоор үзөөд, бээдээ эрдэмэй шэмые шадал соогоо шэнгээжэ, залуу наһандаа партиин гэшүүн болоһон.

Халхын голой байлдаанда, һүүлээрнэ Берлин хүрэтэр абарга дүрбэн жэлдэ даялалдажа, Илалтын туг доро алдар соло мандуулжа, амиды мэндэ түрэл нютагтаа, гэр бүлэдөө бусаха хубитай байгаа. Харин хайрата Семён дүүнэ залууханаар дайнай гал түймэртэ ами наһаа алдаа бэлэй.

Би абгынгаа гэртээ ерээд байханда, ехээн баяр найр уулзалгандань арбагархан басаган эмээл морёор Дээдэ - Торихоо гүйлгэжэ ерээд, таалуулжа байханаа одоошье мартадаггүйб. Намда олон сээсэгээр шэмэглэһэн зураг - откриткануудые бэлэглэжэ, би тэрээхэнэ шэл доро рама соо хэжэ, ханадаа үлгөөд байханаа ханадагби.

Минии эсэгэ Самбу, Аюша дүүнэ аханарын байһан. Самбу 1942 оной январин гушанда Красноярска хизаарай Канск шадар концлагерьта, Аюша дүүнэ баһал тэрэ аюултай 1942 оной февраль харын хахадта Москва хотын түлөө гайхамшагтай тэмсэдэ ами наһаа алдаа хэн. Тиигэжэ нэгэ айлай хоёр хүбүүд саһаа урид мордобо. Тэдэнэй

Лубсанов Доржи Лубсанович

үүлтэр манайхитай найман ашанар зээнэр гаража ябанхай.

Минии үншэрөөд, ном үзөөб гэжэ түрэл нютагтаан холуур, зүдэрүү, үлэн хооһон ябахадан, Доржижаб абгатын ухаан бодолоор гүнзэгы, халуун хүйтэниие үзэһэн зонууд хадаа, одоол туһалжа, дулаасуулжа, арбан класс дүүргүүлһэн гэшэ, тэдэнэй аша туйһе харюулжа шадаагүйб гэжэ оло дахин гэмэржэ, өөрыгөө голожо ябадагби.

Абгынни үхибүүд энэ олон жэлнүүдтэ намаяа эгшэмнай гэжэ хажуудаа хабшуулаад, ямаршы сагта харалсажа, туһалжа, үргэлсэжэ байдаг юм. Бүхы хүүгэдэйн дүүрэн жаргал элдэжэ, хүнэй зэргэ, аба эжынгэй нарин хургаалаар арад зондоо хүндэтэй, туһатай ябахадань би одоошье

Лубсанова Хандажап Лубсановна

үнэн зүрхэнһөө омогорходогби, баярладагби.

Манай абгатын зургаан басагады дээдэ хургуули дүүргүүлжэ, айл бүлэ болгожо табиһан. Олон зээнэрэ харалсажа, эрхэлүүлжэ, хүд дээрнэ гаргалсаха хуби заяатай байһан юм.

АБГАМНАЙ нарай бага наһандаа эхэһэн халажа, ехээр үншэржэ, аха дүүнэрэйнгээ хүсөөр хүд дээрэ гараһан гэхэ. Абари зангаараа даруу, хэһэн ажалдаа оролдосотой, ехэ журамтай, холын бодолтой зоной нэгэниинь хэн. Хани нүхэрын Хандажаб зүһөөр сэбэр, олон үггүй, элдэб зангүй, үхибүүдэ нарин нягтаар хургаа юм. Тэдэнэй гэр бүлэдэ шангаар дуугарха, хэрүүл шууа гаргаха гэжэ байгаагүй.

Айлшанай гэртэнэ ороходо, олон үхибүүдын аншые гэжэ дуугархагүй, тиимэ хайн хургаалтай айл байһан.

Пургуулин гэрэйхинэй суглаан дээрэ багшанар бүхэн Лубсановтанай хүүгэдые магтаха, жэшээ табиха, харин гэртээ тэдэн хоб-жэб зөөжэ, энэ тэрэ муу юумэ хэлэжэ ябадаггүй байгаа юм.

Энэмнай мүнөөнэй хэлэн дээрэ «гэр булын педагогика» болоно бээ?! Эхэ эсэгын жэшээ, хургаал үхибүүдтэнэ шэнгэнэ ха юм.

Манай абга ямаршы ноён дарга ябахандаа: ахамад товаровед, аймагай наймаанай түрүүлэгшэ, колхозой парторгооршые ажаллаханда, хамтын зөөриһөө хүртөөгүй, гэртээ салниһаа бэшэ нэгэ юумэ асардаггүй байһан.

Тэдэнэй үхибүүд бүхы наһаараа журамтай, болгоомжотой ябадаг, ямаршы ажалда эрхим хүнүүдэй тоодо оронхой.

Ехэ басаганиинь Нина Доржиевна Баяржап Намдакович нүхэртээ Россиин, Буряда габьяата врачнууд, Агада, Захамин, Сэлэнгэдэ ахамад эмшэн, терапевтээр ажаллажа, хүн зондоо туһатай, нюуртай, хүндэтэй ябажа, Улаан-Үдэ хотодо эбтэй, номтой хууна; Клара Доржиевна Владимир Шаропович хоёрнай - багшанар, нэгэниинь нютаг дээрэ бүхы наһаараа тооной багшаар хүдэлжэ, Россиин эрхим багшын зэргэдэ хүртэһэн, Володя хүрэгэмнай мэргэн харбагшадые аргагүй бэрхээр хүмүүжүүлжэ, Бурядайнгаа эгээн эрхим тренерүүдэй нэгэн; Екатерина Доржиевна Түмэн Базаржапович хоёр совхоздоо бухгалтер, агроном, директорээр хүдэлжэ, табан хүүгэдээ зүб замаар хургажа, бултандань гэр байра табижа, үргэн замда гарганхай; Света басаганиинь экономист мэргэжэлтэй, Агын Будалан нютагай эрхим хүбүүдэй нэгэн болохо Бато Мижитовэй хани нүхэр, гурбан хүүгэдээ дээдэ хургуули дүүргүүлжэ, ашанар зээнэрэ харалсажа, аба эжынгэй нютагта хүндэтэй айл хуудаг; Ва-

лентина Доржиевна эрхим ветврач байһан, залуу наһандаа хүндөөр үблэжэ, хоёр багахан үхибүүдээ үншэрүүлжэ мордоходонь, ехээн гашуудал болоһон, тээд Дамдин хүрэгэмнай хэнһээшье үлүү хоёр алтан үридөө наһаа табин хургажа, айл болгожо табинхай; Раиса Доржиевна, одхон басаганиинь, хүдөө ажахын институт бэрхээр дүүргэжэ, наһанайнгаа хани нүхэр Владимир Лубсановтай олон үхибүүдэй эхэ эсэгэ боложо, ажалдаа амжалтаттай, хүн зондоо хүндэтэй, нютаг дээрээ бүдүүн айлайхи ажаһууна.

Иигэжэ Лубсановай олон басагад хурьгэдэ аба эжынгэй нэрые мүнхэлжэ, үри хүүгэдээ зүбөөр хүмүүжүүлжэ хуунад.

МАНАЙ эхэ Алцаг нютаг ургы сээсгээр, наһа ногоогоор, аягангын үншэрөөр анхилжа, урда саһаа мүнөө болотор ажал хүдэлмэриэ болзор соонь бүтээжэ, найр нааданаа, түрэ хуримаа элинсэг хулинсагай ёһоор үншэргэдэг заншалтай.

Гол голой нохойн дуун ондоо гэгшэ, тэрэ тон зүб: манай нютаг-архид ехэ хүндэшэ, ямаршы сагта табатай сагаан эдэтэй, нэрэтэй мяхатай, хадаг бэлэгтэй айлшанаа угтадаг, бэлэглэдэг зантай юм.

Нютаг голоо суурхуулжа, залуушууддаа жэшээ болоһон зонууд олон: Доржиев Т.Д., Буянтуев О.Р., Лубсанов Д.Л., Дагбаев Д.Ж., Будаев Д.Б., Жапов Д.Ж., Сабсаев Ц.Р. болон бусад. Эдэнэй дунда минии хайрата эсэгэ Хадаасын Самбу, сууга бүхэ барилдаашан.

Нютагаархид, аха дүүнэр!
Ямаршы сагта ообо уулануудта мургэжэ, субаргануудта наманшалжа, нютагаараа мүнхэ зулаа бадаруулжа байдаг таанартаа ажаллоло хүртэжэ, арад зонойнгоо ёһо заншал барижа, «Дэбэсэнэм» дуугаа ханхинуулжа ябахыетнай хүсэгшэ Хадаасын Самбуугай Бадма-Ханда, Буряад Республикын габьяата багша.

НАШЕДШИЙ СВОЁ ПРИЗВАНИЕ

Юбилей

ВОДИН из студеных январских дней 1962 года в семье сельской интеллигенции родился на свет второй сын, нареченный именем Дагба, что означает в переводе с тибетского чистый. Симптоматично, что имя играет определенную роль в жизни человека. Хотя, в социальной обусловленной жизни, как правило, все складывается из взаимоисключений. В частности и его жизненный путь был весьма тернистым. Как вспоминает он в одном из своих многочисленных интервью, конечно, «как у всякого человека, были падения и взлеты».

Активную, социально значимую деятельность Дид Хамбо-ламы Очирова Дагбы Доржибаловича трудно описать в рамках газетной публикации. Следует напомнить, что столь высокий титул в буддийской иерархии был им получен в прошлом году за заслуги в миссионерской деятельности.

Дагба Очиров, как сказано в справочнике «Эдэрмэг от А до Я» (2010), «является одним из почитаемых и уважаемых людей. Он много сил и стараний прилагает для процветания родной земли, постоянно приезжает, радуется за судьбы земляков, оказывает большую помощь во всех делах». Так, например, 14-15 декабря минувшего года на «малой родине» Д. Очирова состоялась праздничные мероприятия по случаю открытия спортивного сооружения (борцовского зала), возведенного методом «народной стройки» и в данном

благостном деле его непосредственный вклад был весьма значительным. И таких примеров, подтверждающих его активное участие в социально значимых мероприятиях, великое множество. Здесь хочется сказать, что в нашей социальной жизни наличествует некоторый дефицит реальных «малых дел», проистекающих от конкретных индивидов.

Отдельно хочется отметить его грандиозную работу по пропаганде здорового образа жизни среди жителей Бурятии под руководством Пандито Хамбо ламы Дамбы Аюшеева.

Мы можем привести сотни примеров, когда Дагба Очиров сыграл не последнюю роль в судьбах знакомых и незнакомых людей. Поражает главным образом его энергичность, ведь порой приходилось ему решать разного рода проблемы, приходилось стучаться в кабинеты высокопоставленных чиновников. Следует подчеркнуть, что не только духовный сан обязывает его придерживаться в жизни определенных моральных принципов, а он был таковым с детства. Мы, его друзья и одноклассники, с удовольствием вспоминаем события из детства с его участием, когда порой он попадал в смешные, непрогнозируемые ситуации. Видимо, чистота его помыслов с самого раннего детства вела к жизненному выбору.

Описывая масштабы деятельности этого человека, все же следует выделять его

духовно-религиозную деятельность. Хотя об этой стороне его жизни говорят сами факты. Если в обобщенном виде представить его заслуги, то они заключаются не только в строительстве храмового комплекса на территории Иволгинского дацана, что, безусловно, сопряжено с духовной стороной бытия как самих носителей буддийской веры, так и мирян, а главным образом в преследовании чистоты помыслов людей в их разносторонней деятельности посредством ежедневных специальных молитв и мантр. В этом смысле, действительно, сложно определить «объем произведенной работы» в каких-то материальных единицах.

В той же мере невозможно пройти мимо образовательной деятельности Д. Очирова. Под непосредственным его руководством произошло становление и развитие университета «Даши Чойн-

хорлин», где студенты получают высшее духовное образование. Именно на этом пути проявились организаторские способности Д. Очирова, в том числе, как педагога. На сегодня в стенах данного учебного заведения учатся студенты из самых разных регионов России.

Он побывал во многих странах, где решались специфические вопросы, касающиеся отношений как между буддистами, так и межконфессионального характера. Вот и недавно побывал в очередной командировке в христианской Армении. Он обладает и необходимым даром дипломата. В должности ширээтэ Иволгинского дацана не раз приходилось ему принимать разного уровня официальные делегации, где проявлял себя как искуснейший переговорщик. Порой приходится буквально гадать, как ему удается решать самые разные вопросы, разрешать разные ситуации. Ему просто удается быть естественным и искренним в своих намерениях, несмотря на их социальный статус и обстоятельства.

С годами копится жизненный опыт, что формирует мудрость - качество души, столь необходимое в решении жизненно важных вопросов. Желаем ему дальнейших успехов в нелегком деле строительства общего дома - буддийского мира, в котором жилое бы хорошо и представителям иных конфессий.

Б. ЖАМБАЕВ.

ДАЙДЫН ЭЗЭДЭЙ БЭЛЭГ

Урдын урда сагта манай Хүрбэ нутагта, Тохорюгта тосхондо Бадмажаб ангуушан ажаһууһан гэж хэлсэдэг. Бэрхээн лэ ангуушан байгаа ха. Тиигэбэшье юр ээргын, дунда шатын байдалтай байгаал юм бэлэй. Тэрэмнай холо хүбшэдэ, Атархаан өөдэ агнуурингаа отогтой байгаа.

Нэгэтэ үдэшэ Бадмажаб отогтоо амаржа байба. Гэнтэ үүдэнийн торд гээд, ухаангүй сээрхэн, аб адлихан шарайтай хоёр басагад орожо ершэбэ. Хубсаһа хунарын аргагүй гоё найхан: яларма-толормо торгон дэгэлнүүдтэй, алта мүнгэн зүүдхэлтэй, булган малгайтай айшад байшаба. Атархаан багта хоёр адлихан, эхэнэрэй хүхэд шэнги хаданууд бии юм. Ангуушан охорхон ухаагаараа тухайлба: «Намда тэрэ хоёр адлихан хада уулын Эзэд айшалаа эрбэ! Бэшэ хаанаһаа энэ гүн тайга соо иимэ сээрхэн басагад намда орожо ершэхэб!»

Тэрэ эрэнэн хөөрхэн айшладынь

Бадмажабта хандаба: «Бэрхээн ангуушан байһыеш мэдэнэбди даа. Шамайе ходо ой тайгадаа хардаг байнабди. Харин мүнөөдэр бидэ шамдаа айлшалжа эрэхэдэ, ехэхэн гуйлтатый ербэлди. Бидэ хоёрто ульгэр, онтохо, домогууды хөөрэхыешни гуйнабди!»

Хурдан ухаагаар илгардаггүй Бадмажабнай онтохо, домогууды ехэ мэдэхгүй байба. Тиигэбэшье тэрэн соогоо яһала ухамайхан байшбал даа. Айлшалжа ороһон басагадаа аргадан, хожом, нэгэ

хэды хоногой туршада таанадаа һонирхолтой онтохонуудаар баярлуулхаб гээд найдуулжа үдэшэбэ.

Үүр сайха багта манай Бадмажаб гэртээ түргэн мордохо баатай болошобо. Энэ ангуушамнай айл бүлэ болоогүй, эжы, абатайа байдаг байгаа. Эхэнэ ехэ хурдан, түргэн ухаатай, шуран, бэрхэ, абааштай эхэнэр гээд нутагаархидынь мэддэг хэн.

Хүбүүнэйнгээ амьяа барижа ядан отогһоо ерэхэдэнь, эхэнэ шадаха зэргэ Бадмажабаа буряад арадайнгаа үнгын онтохонуудта хурганан байгаа. Пөөргөө ой, хүбшээз бусаха дээрэн хэлбэ юм ха: «Тэрэ хоёр отогтош ерэнэн Сабдаг басагад миин шамда харагдаагүй. Дайдын Эзэдтэй уулзаха гэртээ ехэл олзо, буян гэшэ. Хүн бүхэндэ энэ ушар тудадатгүй юм. Шими аза талаангаа алдангүй, тэрэ хоёр хадын Эзэд басагадһаа гурбан тэгшэ талаан эрихээ мартангүй, буян, хэшэг бэллэхынь гуйха ёһотойш. Зохидоор

эрижэ шадаа һааш, тэдэшни шамда эрдэни бэлиг, үри хүүгэдые, эд үршөөхэ. Харин али нэгыень эрихээ мартаа һааш, тэрэл юумээрээ хожом дугуу, дунда ябахаш. Тэрэнэ бү алдаарай, хүбүүмни!»

Бадмажаб тайгаяа бусажа, тэрэ хоёр Хадын Эзэд басагадтаа уулзажа олзо, хэшэг эрижэ шадаа бэлэй. Тэрэ гэнэн саһаа хойшо Бадмажаб ехэ баяжажа эхилээ хэн гээд урданай зон хэлсэдэг байгаа.

Хожомой хожом Бадмажабай уг унги ехэл бэрхэ худалдаа наймаа ябуулдаг, I-дэхи гильдин купецүүд нэрэтэй болоһон юм. Баян ургасатай Удын талаһаа Верхнеудинск хото хүртээр сарнуудаа туугаад ошоходонь, тэдэниинь тарган гэшэнь аргагүй, туруууудынь бээ даажа ядаад, нязаршадаг байгаа гээд дуулдадаг хэн.

Агууехэ Октябриин революциин урда Бадмажабтанай таһардаһан тэрэ үеын эгээл баян зоной нэгэн болонхой, томо гэгшын ордон гэртэй, «Зингер» фирмын оёолой машинатай, тэрэ сагтаа эд зөөрин дээжэ элдэжэ шадаал ха.

Мүнөөшье Бадмажабай таһардаһаниинь ажаһуудаг. Буряад зоной хэлсэдэгээр, тэдэнь эд зөөритэй, мунгэ, алтатай, бурхадайнгаа табисуураа алдаагүй, яһала һайн байдаг даа. Тиигэбэшье урданай зоной хэлсэдэгээр, Сабдаг басагадһаа уулзажа, ульгэр, домогууды хөөрөөд, Хоёр Хадын Эзэд басагадһаа буян, хэшэг эрихэдэ, гансал эрдэм бэлиг гуйһаая мартажархёол хадаа, зоболонтомнай.

Хэдынь баян, зөөритэй, адууһа малтай, үри хүүгэдтэй болошье һаа, эрдэм ухаа шудалха золгүй байшоо гэжэ хожом нутагаархимнай доохонуур хэлсэдэг байгаал даа. (Ангуушанай нэрэ һэлгэгдэнхэй).

Үнэн болоһон ушар

ЭМШЭН ДАЙДЫН ЭЗЭН ХОЁР

Урдын урда сагта манай нутагта ехэл бэрхэ эмшэн ажаһууһан юм ха. Ехэхэн лэ бэрхэ, дээдэ гарай эмшэн байһан. Ямаршы хүндэ үбшэ зоболондо баригдаһан хүн зондоо туһалжа, олохон зоной ами наһа абарһан юм хэн. Эхэнэрүүдэй хүнгэржэшы ядахада, ходо туһалдаг, олон үхибүүды алтан дэлхэдэ түрүүлһэн.

Нэгэтэ янгинама хүйтэн үбэлэй һүни энэ эмшэнай гэрэй үүдыень хэншыб ехээр тоншошобо. Ямаршы сагта гэрһээ гаража хураһанан энэ хүмнай түргэн сугларжа гарахадань, нэгэ эрэ хүн тэрэниемнай угтажа абаад: «Эхэнэрни хүнгэржэ ядашоод, хэдэн үдэр зобожо байна. Намтай ошолдожо, мааналтаа туһалжа үгыш даа», - гэб.

Энэ һүни гайтайхан харанхы, юшы харагдахаар бэшэ байба. Унихэн лэ энэ хоёрнай мори шаргаар ой модон соогоур гүйлгэдэбэл даа. Нилээн удаан ябажа, одоол зориһон газартаа хүржэ эрбэд. Эмшэн гэртэй орожо эрхэдээ, ехэл гайхаба. Энэ хүниинь баян байдалтай, харгама унахаар гоё, томо гэгшын гэртэй байба.

Шадалтай айлда эршэбэл хаб гэнэн бодол манай эмшэнай тархи соо орошобо. Тиигэбэшье ойлон гэхэдэнь, миин, юрын зоной байдал бэшэ, Дайдын Эзэнэйдэ эршэбэл хаб гэжэ тухайлжархива. Тэрэнһээ боложо, уялга ашамни бахардамаар болоһон лэ гэнэн бодол досоонь түрбэ.

Гэдэргээ бусаха аргагүйгөө ойлгожо, эмшэнай саһаа, эхэнэрэй талада залуулбал даа.

Үнэхөөрөө, гэрэй эзэн эхэнэр ехэл зобожо байба. Хамаг арга, дом, шадалаа гаргажа, энэ хүмнай Дайдын Эзэндэ хүбүүнэй түрэхэдэнь туһалаа хэн. Баярлаһан эхэ эсэгэ хоёрын эмшэндэ мунгэ, эд зөөри, арһа, шүрбэхэ бэллэгээд: «Энэ саһаа хойшо хэшэгтэй, буянтай, баян, жаргалтай байхаш. Хари бидэшни шамдаа нэгэ захяа хэлэхэ байнабди: заримандаа элдэбын найр, нааданай болоходо, боро хүн зон соо гаража эрдэгбди. Хаанашье гэнтэ маанадые хараа һаа, таниһан тэмдэг бү харуулаарайл даа! Энэ хэлһэн манай хоруул мартаал һаа, хожом мандаа бү гомдоорой!»

Тэрэ гэнэн саһаа хойшо эмшэнай байдал һэргээл хэн бэлэй. Ямаршы юумэ эхилхэдэнь, хамаг һанаһан хэрэгын бүтээмжэтэй, урагшатай боложо, ехэл баяжа.

Хэды олон саг хоног тэрэ ушарһаа хойшо үнгэрэ юм, бү мэдэе. Нэгэтэ зунай найр - Сурхарбаанай үдэр энэ эмшэнай үнөөхи Сабдагтаа уулзашаба. Хамаг юумээ мартажархёод, тэрэмнай уулзаһандаа баярлажа: «Сайн байна! Пайн байна гүт?» - гэжэ хэлхэтэеэ хамта, саг зуура һохор балай болошоо хэн.

Иигэжэ Дайдын Эзэн хэдышы туһаламжа энэ хүнэй хэһэншы һаань, хорилтые дүүргэжэ шадаагүй эмшэниие хэлһээн юм...

Сержуня БУДАЖАПОВА.

Бэшүүрэй аймаг. Шэбэртэ тосхон.

ЭГШЭТЭРЭЭ ЭНЭЭЛДЭЭ

ҮНГЭР ҺЭН ЖЭЛЭЭ ПРОВОЖАЙГААД, ШЭНЭ ЖЭЛЭЭ ВСТРЕЧАЛАЭЫ ДАА!

БИДЭНЭР гэхэдэ, Зархай Октябринатая, Мархай нүхэрни Ноябрьнатая гээд, гэр бүлэнүүдээрээ хамтаржа, бэе бээ урилсан, Шэнэ жэлээ угтадаг заншалтайбди.

Пүнийн 12-то ёдогор хүлтэ фужер-хундагар дүүрэн һайндэрэй хүндын архи шампанскаар түрюүлэн уугаад, газаашаа гүйлдэн гаража, хэнһээшье түрүүн Шэнэ жэлые угтабабди гэнэн тэмдэг ракетэнүүдээр тэнгэри тулатар буудаж, «манай хоёр бүлые Шэнэ жэлдэ сээр һайханаар, харгыемнай гэрэлтүүлэ» гэлдэн, үрээл табин туяаруулаг зантай һэмди. Шэнэ жэлые баян хүндэтэйгөөр угтабал, гараһан жэлдэ баян бүдүүн хууха зэргэтэй гэлсэдэг хадань бараг янзаар үнгэрэгхын хойноһоо оролдогош бэлэйбди. Таһалгадаа орожо, хуушан хубсаһануудаа мулталжа, шэб шэнээр хубсалжа, бэээ заһажа, шэнэ жэлнайш иигээд лэ эхилдэг гэшэ.

Зархай Октябринатая: «Танайнгаа талаантай һайхан бүлэдэ - элүүр энхые, тоһотой гараар баришагүй торгоор бэээ оройгты, торхоор дүүрэн тоһоор халижа ябагыт», - гэжэ үрээгээд, хундаганууды барюулан: «Пей до дна, пей до дна, будет богатство сполна», - гэлдэбэ.

Мархай Ноябрьнатая иигэжэ үрээлэе табиба: «Элүүр энхые, гэр бүлэдэтнай - эб найрамдал, жэлһээ жэлдэ жэгдэрэн мандахатнай болтогой, сагаан эдээгээр садхалан ябагыт, хоһодоо сало мяхаар буузалжа байхатнай болтогой!» Бултуулан: «Пей до дна, пей до дна, будет счастье сполна» гэлдэн, халима хундаганууды хэды хэдыгээр хүнтэрүүлбэд.

Угталга үдэшэлэн уужам харгыдаа ороһон янзатай.

Зархайнгаа түлөө «загаһандал олон боло», Мархайнгаа түлөө «мантагар томо боло», Октябринын - «олон язын үхибүүтэй боло», Ноябрьрины түлөө «ноорхын арһан дэгэлтэй, нерпын арһан гуталтай боло» гэлдэн, энэ тэрэнэйнгээ түлөөдэ гэлсэхээр, тоштын тоо тоолошогүй олон боложо, мүргэлдүүлхээш мартыдаг болобод.

Бэе бээ тэбэрин, һамга үбгэнтээ таалалдан, хаана хэнээш тэбэринһэнэ ойлгохоёо болинтожо, Ноябрьрина бодонхой: «Каким ты был, таким ты и остался орел степной, казак лихой» - гэжэ хангуурдана, харин Октябринын: «Намагтай болдогтой харгыдаа, набтархан бороёо гамнаарай» - гэжэ дуулана. Удангүй: «Елко пойдем, елхобать будем, каток пойдем, ханхиндаха будем» - гэлсэхэд, тэд нюдэдынь «бөөһэтэһэнхэйнууд» нэгые хоёр болгожо, хоёры дүрбэ болгоно.

«Давайте лучше чуть отдохнем и потом пойдем» гэлсээд, зөөлэн диван дэлгээжэ, бултааран тэрэн дээгүүрээ унан, үүр хираалтар хурхиралдажа, һэрээ болоходонь, юмэн хуу үнгэрэнхэй, мангартай тархи мэнэржэ, үнджэ харахадһаа, би - нүхэрэйхитэй, нүхэрни миннихитэй унталган болоһон, «ши юүндэ - миннихитэй, би юүндэ шиннихитэй» хэбтэб гэшэ-бибди гэлдэн, Октябрина Ноябрьрина хоёр үтэр-татар гэлсэхэй, үрэ үрээгэрнүүд хуужа хуурад.

Зархай Мархай хоёр үхэхыше тэнхээгүй; «түргэн тархья хабшаг, тархья заһаад тараеы», - гэжэ Зархай бодоод, энэ тэрээгүүр харан, «үлөөдэһэ дутаадаһаншы һаа, улаа ногооншы үлөөгүй юм гү» гэжэ стол дээгүүр шэншэлжэ, «үнгэрһэн жэлээ һонихоноор прововойабди, Шэнэ жэлээ встречалабди даа, юрэдөө, хойго жэл - манайда шиннихи, танайда миннихи бү болог даа». Нүгөөдэнь: «Одоло тэрэмнай... барагтай юм ааб дөө, шинийнгээ һамганайхие, минийнгээ һамганайхитай агсахада пустьяг».

«Андалдаһан эдээн амтатай, тэгшэлһэн таваар тэнсүүритэй» гэдэгтэл, бэе бээынгээ һамгадһаар унтахада һонин байжа болоо ааб даа гэжэ хоёр хүршэнэр хэлсэбэд ха. Шэнэ жэлээ шэнээр, ороһон жэлэйнгээ һуури ондоогоор табия гэжэ Зархай затайтараа эльгэлбэ, харин Мархайны маһайтараа манхалзаба.

Гараһан жэлдэ габьяа ехэтэй, ороһон жэлдэ олзоор баян ябаеы. Зархайн һамган зангаар сээр ябаг, Мархайн һамган маанадаа хүндэлжэ байг, хэбэд номхон хэжэнтгэрхин хээээдэш хүхюүтэй ябуужан гэлсэжэ, Тажяа жэлэй гатарат тархья заһаа гэлсэхэ.

ҮШӨӨ ТААЛУУЛХА ХҮН БИИ ГҮ?

Тээдыше хүн бүхэмнай шангашаг халажа эхилхэдээ, тухай өөрын табисууртай юм гү гэхээр боложо, элдэб аяг-маяг гаргажа: зарим нэгэниинь халажа эхилһэнһээ хойшо дуу дуулаха дуратай болодог; үшөө хэдынь наһаараа тамхи татадаггүй аад, тамхилжа; зариманиинь шангаар хуугайлха, бархирха, пашаганаса энехээ.

хүрэнэ ха юмбиди, дави дальше полный газ, - гэжэ байжа Борбоймнай харсаганана. - Үшөө 70 хүржэ, энэл заһаа угтажа мандахамнай болтогой! Таанартаа үнэн зүрхэнэй багырые хүгшэн бидэ хоёртой зүгһөө тогтоонобди, - гэхэ дуран хүрэнэ гэбэ.

Ябажа байһан сагнай яһала һайн эрбэ, хэээ урда сагта иигэжэ һанаһангаа тэбхэр ойн баярнууды

Мүнөө Борбой үбгэнэй заншалта маягын оронхой, олон айлшад буунхай, ехэ баяр зугаа дэлгэржэ, хухилдөөн, хүл хөөрсөг боложо байһан үе. Борбойнгоо жара наһанда үетэн нүхэдын бурядайнгаа һайхан заншалаар бэлэг сэлгээ барюулжа, һайхан үрээл дуунуудаар амаршална. «Үе сагай түргэн ябаха урдахань гайхалтай, мэнэ һаяхан хүхюун зугаатай наһамнай ямар түргөөр эрьежэ, гэдэргээше харангүй үнгэрөө гээшэб даа.

Энэ юртэмсын хурдые һөөргэнэ зрююулхэ жама ёһо гү, али бурхан багшын табисуур байдаг байхал даа» гэнэн бодолдо абтажа хуутарнь, хэншыб даа Борбойе һэрюулжэрхибэ.

- Гоёхон юумэ боложо байнал даа, үшөө үглөө эрээрэйгты, мүнгэн байха, үнданиншы баһал байха. Гасалангүй хүн один раз 60

удые тэмдэглэдэг байгаабибди. Халтад гэнэн юумэндэ хоһол угаал: приглашаем - үхибүүнэй милаан, день рождени - сайлалга, машина купил - угаал, гарнитур купил - обмыть надо, тоолоо һаа, дууһахагүйл даа.

Нараншы тонгойжо, таралганшы болобо.

Борбой үбгэн бодонхой, шандагарулаан болонхой. - Таалуулангүй бү ябагыт, илангаяа эхэнэрнүүдые таалаха дуратай хүмби, ородууд-хомнай тон дүтэрхы хошоо үгэ бии гэдэгтэл, имэ девизтэйб гэбэл даа: «Женщине нужна ласка, технике нужна смазка», чем хуже мы от них» - гэжэ бабарна.

«Үшөө хэн таалуулхаб, хасараа таһа аршаад дүтэлэгты» гэнээр Борбой дед үлөөл даа.

П.БУЯНТУЕВ, хүдөө бэшэгшэ.

САГААН-УУЛА – МАНАЙ НЮТАГ

САГААН-УУЛА НЮТАГ ҮНЭН ГАРА ҮНЭН ЗАРИМ НЭГЭН СУУТА ХҮНҮҮД ТУХАЙ НЭГЭ ХЭДЫ ҮГЭНҮҮД

Аюултай, хүрөөтэй, аймшагтай шанга дэлхэйн агууехэ дайнай боложо байһан үе. Баруугаархи олон тоото гүрэн түрын орон нютагай газарнууд дайсанай сэрэгтэ абтагдаад, зобожо, тулижа ажаһуугаа.

1943 оной августын 20-һоо Зугаалайн хүсэд бэшэ дунда хургуулида буряад хэлэ ба литературынын багшаар ажаллажа эхилээ һэмби.

Агынгаа педучилишида хуража ябахаданни, дайнай газарһаа шархатаһан, үлбэр болоһон Цыретор Бобонович Бобонов военрук боложо ерэхэн. Энэ багшыне Сагаан-Уулын гэлсэдэг байгаа. Энэ нютагай тон хаанахана оршодогыень хүсэд мэдэхгүй ябааб. Цыретор Бобоновичой бэнь муушаг гэжэ дуулаад, хоюулаа ошожо, хөөрэлдөө һэмди. Аргагүй ехээр баярлаа, баясаа һэн даа, аха зах ахайнай...

Зугаалайн хургуулида багшалжа эхилхэдэмни, Пүрбэ Балданжапов завуч, үшөө химиин багша ябаа. Нэгэтэ хөөрэлдэжэ байхадаа, Цыретор Бобонович тухай хэлэхэдэмни, Пүрбэ харюусаба: “Минии тоонто нютаг – Сагаан-Уула. Би саашань: “Энэ нютагай хоёр хүнүүдые мэдэхэ болобоб” гэхэдэмни, Пүрбэ хэлэнэ: “Хоёр” гэхэн тоо олон болгос. Эндэ үшөө нэгэ Сагаан-Уулын Пунцуков Чимит-Доржо хүдэлдэг. Эндэхи нютагуудай милиционер юм”.

Тиигэжэ аяар холын 1943 онһоо Ч-Д. Пунцыковичтай танилсажа, дүтын нүхэд боложо, үни удаанай сүг соо танил тала, худа ураг бололсоһон байнабди.

ЧИМИТ-ДОРЖО ПУНЦЫКОВИЧ ПУНЦУКОВ

Минии нүхэртэй дүтэ наһатай байха. Агын округой Могойтын, Дульдаргын, Агын – бүхы гурбан районуудаар милиционер тушаалтай ябаа гэшэ. Пайнаар хүдэлжэ ябахадань, ондоо район ябуулдаг байгаа ха юм. Чимит-Доржо Пунцуков тухай дэлгэрэнгыгээр бэшээ наа, ном болохо

ёһотой. Би энэ статья соогоо хүндэтэ нүхэртөө баяр хүргэжэ, энэ тэрэ ушарнууд тухай дурсаха болоноб.

Пүрбэ Балданжаповай гэр бүлэдэ бэрхэ сагта туһалһан, туһалдаг тухайнь бэшэхэ хүсэлэнтэйб.

1953 ондо гэр байраа, юухээгээ худалдажа эд болгоод, үхибүүдээ (Цокто, Цымжит, Света) абаад, хураха гэхэн ехэ зорилготой Москва хото ошохоёо түхээржэ байхаданнай, Пүрбын эгэшэ (1912 оной) Пильжит абжаа “манайда Светэеэ (1952 оной) орхигты, хаража тэжээхэбди” гээ һэн. Баярлаабди даа.

Москва ерэхэ, Пүрбэ аспирантурада, би – Гүрэнэй гурбан орденото пединститудта, Цокто хүүгэдэй саадта, Цымжит 2-дохи класста оробо. Булгадаа һайн ажаһуужа байгаабди.

Хуряахай наһа баража, Пильжит өөрынгөө Сэсэг, манай Света басагадтай үлэшэбэ.

Энэ үедэ Чимит-Доржо Пунцыкович Дульдарга тосхондо милиционерээр ажалладаг байгаа. Энэ хүнэй һүүлшын ямба өөрынгөө хүсөөр бүтөөгөө. Ямар ехэ туһа хүргэһэн хүн гэшэбэ.

Энэ ушар тухай манайда дуулгаагүй. Хайрлаа бэээ. Пүүлдэнэ Зугаалай ошожо, абжаае интернадай повар, гэр байратай болгоһон. Пүүлдэ эндэ зөөжэ ерэхэн хойнонь манайда дуулгаа һэн даа.

Уужам, сагаан сэдхэлтэй, һайн ханаатай хүн хадаа манай гэр бүлэдэ туһалһан гэшэ ааб даа. Энээн тухай үхибүүдтээ хэлэжэ ябадаг.

1956 ондо Москваһаа ерэхэдэмнай, энхэ элүүрнүүд, абжаа ажалтай, Света, Сэсэг томонууд, дорюун, хүхүчин болоһон байгаа һэн даа. Саашаашынь энэ хани барисаан таһараагүй. Агаяа ошоходоо хонодог, үнжэдэг һэмди.

Алхана агуула ошоходоннай хүнэг, шанага, аяга, хүнжэлшынь үгэдэг һэн. Нүхэрэйманай бэынь муушаг байхада, Пунцыкович Дульдарга хүргэжэ, Алхана ошохо зонуудтай танилсуулхаяа Агаһаа ошоо бэлэй. Дульдаргын районой түрүүлэгшэ танилнай байжа, Пунцыкович гэдэргээ бусаа һэн. Алханын колхозой түрүүлэгшэ гэртээ урижа, байра байдалыемнай бэлдэжэ, амархын газар хүргэжэ үгөөд, бусаха сагай бо-

СҮҮГЭЛЭЙ ДАСАН

Агууехэ мандан халбаран байгаа Монгол ороной захы холын Хэнтэй уулаһаа эхнээ абажса, шууян-хүүен аришан уһаа урдуулдаг Онон хатан эжынь зүүн гар талада аяар холын 1801 ондо алтан дэлхэй дээрэ мүндэлһэн дасан байдаг. Энэ хадаа хүсэтэй, хатуу шанга Шойжол сахюусантай суута Сүүгэлэй Дашичойнпеллинг дасан оршодог.

Энэ дасанда минии хүгизн абын түрэхэн аха Дэлгэрэй Агван-Галсан-Жимба хүдэлһэн юм. Үезлэ ламбагаймнай 1816 оной июниин 4-нэй үдэр Хүндэлэн буусадаа түрэхэн. Хэды ондо наһа бараһаниинь тон эли бэшэ. 1872 оной майн 5-да өөрынгөө “Намтар” түбэд хэлэн дээрэ бэшэжэ дүүргэһэн.

Арбан юһэн наһатай ябахадан шэрээтэ Дандарай ламхайн орлогшоор (Лацав) томилгодоһон. Бага, арбан найма наһанһаа оршуулга бүтээжэ захалһан. Дэлгэрэй Агван-Галсан-Жимба Лацав гэшэ 38-даа энэл дасанай шэрээтэ боложо ябахадан наһа бараһан. Аяар холын 1834 ондо Улаан-Үдэ ерэхэ, зүрхэнэй хии үбшэндэ дайрагдаһан Иван Трунёвой хамга аргалжа, эндэ “... нэгэ хэнэг удаарааб...” гээд “Намтар” соогоо Дэлгэрэй шэрээтэ бэшэһэн байдаг. Мүнөө энэ Иван Трунёвой худалдаанай гэр соо хотын стоматологическа поликлиникэ байдаг. Эм дом худалдажа абахаяа Бурын хаанай обоодо байлсаад, Хяагта хото ошоһон ха. Энэ үедэ Дэлгэрэй Агван-Галсан-Жимбагай шэрээтэ ябаха үедэ Сүүгэлэй дасанда мянга гаран ламбагайнар ажалаа ябуулжа байһан гэхэ.

ХАН – УУЛА

Дасанһаа холо бэшэ тахилгатай, мүргэлтэй Хан-Уула оршодог. Энэ үндэр уула тухай арад зоной дунда дэлгэрһэн сэсэн мэргэн, гүнзэгы нангин ухаан бодолой үгэнүүдтэй дуунууд мүндэлһэн. Жшээ болгон нэгыень дурдая:

-Хабтагай Ононой хойморто
Хүрин зандан дасан байна.
Хүрин зандан дасанинь
Хүрэнэй ламхайн арамнайтай.
Шааяа Ононой хойморто
Шара зандан дасан байна.
Шара зандан дасанинь
Шажанай ламхайн арамнайтай.

Сүүгэлэй Дашичойнпеллинг дасанай һэргээд, халбаржа байхада, XIV Далай лама багша 1991 оной зунай һайхан июль һарада Ага нютагаар, Алхана уулаар морилһон. Арад зондо зорюулжа, униалга бүтээһэн, адислаа, ариаланлаа, хүн зоноор уулзаа, хөөрэлдөө һэн бээ. Мүнөө мүргэл бүтээһэн газарта субарга мүндэлһэн. Хан-Уулын обоодо уһа шэрээг (водовоз) тэргээд хуузаад, Пүрбтэй ошоһон байнаб. Мүргөөбди. Үндэр уулын оройһоо орон нютагаа харахада, ямар һонин, һайхан, гайхамаар, нэгэ бага хүрөөтэйшэ.

лоходо, машина бидэндэ ябуулаа бэлэй. Бусалгандаа Алхана уулын ообо хүрэхэ хүзэглөө, мүргөөбди. Хэды 3-4 жэл болошобо гү, Пунцыкович Нимын Пурбын Хандажаб нүхэртээ, манай худагтай Улаан-Үдэдэ гэр бүлөөрөө ажаһуудаг Борис хүбүүнэйдээ ерээ һэн. Зуһаландаа байхаданнай манай худагтай Улаан-Үдэдэ гэр бүлөөрөө ажаһуудаг Борис хүбүүнэйдээ ерээ һэн. Зуһаландаа байхаданнай манай худагтай Улаан-Үдэдэ гэр бүлөөрөө ажаһуудаг Борис хүбүүнэйдээ ерээ һэн. Зуһаландаа байхаданнай манай худагтай Улаан-Үдэдэ гэр бүлөөрөө ажаһуудаг Борис хүбүүнэйдээ ерээ һэн. Зуһаландаа байхаданнай манай худагтай Улаан-Үдэдэ гэр бүлөөрөө ажаһуудаг Борис хүбүүнэйдээ ерээ һэн.

Чимит-Доржо Пунцыкович удаан жэлнүүдэй хугасаа соо дүн ехэтэй амжалттай ажал ябуулһанайнгаа түлөө гүрэн түрын олон тоото гүлдэб шагналнуудта хүртэһэн. Чимит-Доржо Пунцыковичай дээрһээ үгтэһэн наһанайнь харгы зам нангин арюун. Тиимэһээ ажалынь бүтэсэтэй байгаа. Үдэр, һүни – хамаагүй, үбэл, зун, жэлэй дүрбэн сагта хүдэлхэ гэшэ иимэ ажалтай хүндэ ямар байлтайб? Харгыһаа хажуу тээшэ алхаагүй ябаһан хүн ха юм даа. Олон эдэ жэлнүүд соо бэлдэб ушарнууд болоол һэн бэээ. Эдэ бүгэдэе бултгынь зүб мүрөөр дабажа гараһан майор милиционер Чимит-Доржо Пунцыковичта баяр хүргэхэ болонобди.

Байд-байд гээд лэ статьянууды бэшэхэ саг олохо. Намайшы хэблэлээр гаргаһан хүн. Чимит-Доржо Пунцыкович Ага тосхондо энхэ амгалан ажаһуудаг.

СОДБО ЖАМБАЛОВИЧ ЖАМБАЛОВ

Содбо Жамбалович үншэрхэ гэшые бэе дээрэ һайн үзэһэн хүн. Түрэхэн аба, эжы гушаад оной үезр баянай тоодо орожо тушаагдаа. Ондоо айлай хүбүүниинь боложо нютагтаа үлэһэн байгаа. Баһал үргэжэ абаһан, тэжээхэ зорилготой айл мүн лэ ябуулагдаа. Содбо ахай бага классай хурагша ябаһан байна. Гансаараа үлөөд, Зугаалайн хургуулин хурагша ябахадан, сүлөө сагай болоходо забһар оложо, дүтэхэн байһан дасанай хойто гүбөө дээрэ ошожо, үншэрһэн хүнэй

АГА НЮТАГ, ТООНТО ТУХАЙ

Аглаг һайхан Ага нютагаа зорихон тухай дурдаха ханаан байна. 1975 оной сентябрь һарада һаяан худалдажа абаһан саб сагаан “Москвич” машиннаараа Д. Банзаровой нэрэмжэтэ багшын дээдэ хургуулида хүдэлжэ ябаһан Сергей Цыбикович Ванчиков хурьгэмнай (Цымжид нүхэрнь) Ага нютагаа зорижо, Улаан-Үдэ-Петровско завод-Шэтэ-Ага станци-Могойто-Зугаалай-Хара-Шэбэ-

рэй урдуур хэтэ шударһаар, һүни орой болоһон сагта Сагаан-Уулаа буужа ерэхэн байнабди. Түрэл гарал байхагүй. Зүгөөр нүхэд, эдээнэй тоодо “Бэлшэр долоонгуудбди” гэлсэдэг нютагаархид байгаа. Эдэ “долоонгуудай” нэгэн болохо Бато-Болод Дондокович Дондоковтоо буугаабди. Бато-Болод нүхэрөө хаража, ханаа үнээн болоо. Аргагүй ехээр буужа ерэхэндэмнай баярлаа. Гурбуулаа хоноод, хүргэн гэдэргээ, Улаан-Үдээ тэхэрэ һэн. Сагаан-Уулын хургуули эхилэнхэй. Үхибүүд олон, шаг-шууяатай саг байгаа.

Содбо Жамбалович ахай бидэ хоёрой ерэхэн тухай дуулаад, хүдөө хонишон гэр бүлөөрөө (нүхэрнь Дылыгма – Бэлшэр долоонгуудай үри һадаһан), эжынь, Памажаб басаган түргэн лэ Бата-Болод Дондоковойдо ерээ һэн. Хөөрэлдөөбди. Бидэ хоёр тухай дүтын нүхэдтээ хэлсэжэ, Бата-Болодой Надя басаганай гэртэ байлгахэ гэбэ. Дүтын танил айлуудта Содбо ахай хэн яажа, юугээр туһалхаб гэлсэбэ. Пургуулин директор Намсарай Гунзыновтан – айраг тараг, Бата-Жаргалай эжы (нэгэдэхи дабхарта ажаһууһан) һү, Содбо ахайтан – мяхаар, Бата-Болодтон үдэр бүри эрьежэ, хаража байха. Лхамжапов Бальжи-Нима (“Заслуженный работник культуры” нэрэ зэргэтэй ябаһан бэрхэ багша, хизаар ороноо шэнжэлэлгын музейн дарга) – түлээгээр, хоёрдохи дабхарта байдаг Сэндэмэ Батуевна багшын басаган – Агын голһоо ууха, угааха уһа асарха. Бата-Жаргал Уржин хоёр машинаар (унаагаар) хангаха. Почтын дарга Цыпилма Цыреновна (Уржинай эгэшэ) иишэ-тиишэнь холбоо ябуулха.

Цыпилма Цыреновна үшөө үбэлэй үүсэ манай эдээр хэдэн жэл соо хангажа ябаһан дарга байха. Магазин дүтэхэн байгаа. Зэргэлээд хүүгэдэй сэсэрлиг, гүбөөгэй оройдо дайнда унаһан эршүүлдэ зорюулаһан гоё һайханаар бүтөөһэн хүшөө байха. Ошожо хараа һэмди.

Дулма ДАРИЖАПОВА,
педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент, арадай гэгээрэлэй отличник, Россия Буддын Сангхын хүрэл медалистка.

(Үргэлжэллын хожом гараха).

БУРЯТСКИЕ НАРОДНЫЕ ИГРЫ

Новая книга

Недавно в Улан-Удэ вышла книга «Бурятские народные игры». Авторы: Хамгушкев Н.М., Балдаев К.В., Сагалеев А.С. Учебно-методическое пособие. Улан-Удэ: НоваПринт, 2011. – 48 стр.: ил./.

В книге систематизированы бурятские народные игры. Анализ научной и методической литературы и собственные исследования авторов позволили определить наиболее интересные национальные игры. Подробное описание игр позволяет использовать их на уроках физкультуры.

Очень отрадно, что авторы возрождают старинные бурятские игры наших предков – «Габшагай хүбүүн», «Шагай наадан», «Хоргодоон боргодоон», «Пурагшад», «Урилдаан», «Саһанай наадан», «Мэргээр буудалга», «Дали ниидэлгэ», «Загаһашад», «Тетерин наадан», «Эрын гурбан наадан», «Бүхэ барилдаан», «Баабси», «Шоно ба тарбаганууд», «Зоска», «Хатар Морин», «Суур харбалга».

Одним из главных видов национальных игр у бурят является «сур харбах», что означает в переводе «стрельба из лука», отсюда и произошло название национального праздника «Сурхарбан». Так, например, сведения о Сурхарбане некоторых бурят после революции можно было получить не по бытующему и широко распространенному в народе спортивному празднику, а только по литературным источникам таких авторов, как Хангалов, Шагдарон, Очиров. В своем труде «Иллюстрированное описание быта сельского населения Иркутской области» П.Б.Кулаков описывает Сурхарбан 1895 года. Заслуженный учитель РСФСР, пенсионер А.Убугунов помнит это событие и многие подробности. Сурхарбан проводился в Боканском ведомстве Балаганского округа в пределах Идинской долины в пади Сухой Заглик. Туда съехались более 3000 человек.

На этом Сурхарбане высту-

пили соперники, представляющие улусы Аргадан, Заглик, Шунта, Хондолой, Акмарганта, Хохорск и Ишелха, а другие были из улусов Шарактуй, Хандагай, Кырма, Халтагай Бугутуй, Средняя и Верхняя Тараса и Буреть.

В середине полукруга, обремененного зрителями, втыкалась в землю рейка высотой 20-23 см. и шириной 3-4 см., обмотанная тонкими кожаными ремнями и служившая мишенью /хур/. Количество выставляемых хуров зависело от количества родов – участников соревнования, ибо каждый род должен был выставить свой хур, доставленный из родных мест.

В последние десятилетия прошлого столетия, как рассказывают очевидцы, выставлялось всего три. Стрельба проводилась на расстоянии 40 луков.

В Улан-унгинских соревнованиях принимало участие до 80 и более стрелков, каждый из которых получал по три стрелы. Победителем считался тот, кто попадал в цель. Кроме хура у кудинских бурят встречались и несколько иные формы мишеней. Так, например, житель села Бартурки П.Д.Доликов рассказывал, что видел, когда стрелки стреляли в натянутый между кольшками простой сыромятный ремень шириной 2,5 см. и длиной 1,5 м.

Лучники должны были не только попасть в мишень, но и выбить ее из земли. Победителем считался тот стрелок, которому удавалось выбить мишень так, что она отлетала на десять луков за черту. Участники соревнования были одеты в национальные костюмы, на бедре каждого из них красовался отделанный серебром колчан. Около мишеней и стрелков стояли судьи, и от стрелков до самых мишеней болельщики выстраивались в живой коридор. Они живо реагировали на каждый выстрел стрелка.

Одной из разновидностей

соревнования в силе и ловкости является соревнование «Һээр хухалга» /кто первым ударом кулака сломает отросток реберной кости коровы или быка/.

Радостным событием становился забой скота /үүсэ гаргаха/, где на свеженину приглашались родственники, друзья, соседи.

После угощения наступал момент, которого ждали с нетерпением – игра «Һээр хухалга». Берется нижняя кость /отросток с позвонком/, которую ребром ладони должны сломать одним ударом. Обычно это соревнование начинал младший из сыновей хозяина дома. При неудачной попытке кость передавалась среднему и т.д. Если средний сломал кость, то слава автоматически передавалась старшему. Если из сыновей никто не смог сломать, то кость передавалась одному из желающих гостей, предпочтительно начиная с молодых. В улусе все знали тех молодых, кто сломал кость. И, как всегда, победители пользовались большим авторитетом.

Игра «Һээр хухалга» в наши дни стала одним из кульминационных моментов на праздновании встречи нового года по восточному календарю – Сагаалгане.

Наиболее самобытной народной игрой бурятских скотоводов надо считать «шагай» - игру в лодыжки /таранную кость/.

Игра в «шагай» имеет много разновидностей. Многие старые игры пережили свое время, но и в наши дни дети по-прежнему любят «прятки», «догоняшки» и другие игры, навсегда вошедшие в сокровищницу народного творчества.

Но наиболее популярным и распространенным видом массового развлечения всех монголоязычных племен были игры в «шагай», «шагай наадан», в переводе «бараньи кости» /лодыжки-альчики/ или бабки.

Не подведи, мой конь вороной...

Эта игра является отражением основного занятия народа – скотоводства, поэтому альчики /бараньи кости/ означают пять видов животных:

1. «Хонхо» /с выемкой/, упавшие вогнутой стороной вверх, - это козел.
2. «Бүхэ» /горбатый/, упавшие выпуклой стороной вверх, - это овца.
3. «Морин» /конь/, упавшие набок ровной стороной, ребром, - это лошадка.
4. «Үхэр» /крупный скот/, упавшие набок резной стороной, - это бычок.
5. «Тэмээн» - кости, оказавшиеся в сидячем положении – встали на «дыбы» или берцом, - это верблюд.

В старину в бедных бурятских семьях практически не было игрушек, поэтому игры в «шагай» стали самыми доступными для детей. В каждой юрте собирали бараньи кости, раскрашивали их, складывали в кожаный мешочек и хранили для детских игр.

Школа, где работает Н.М. Хамгушкев, стала лауреатом Всероссийского смотра-конкурса на лучшую физкультурно-оздоровительную работу с детьми, подростками и моло-

дежью по месту жительства и учебы за 1997 год.

В 2004 году Ново-Ленинская средняя школа стала победителем Всероссийского конкурса «Школа-территория здоровья», в этом большая заслуга тренера-преподавателя, руководителя методического объединения Н.М. Хамгушкева.

Он один из первых внедрил в учебный процесс национальные игры, и достигает хороших результатов в работе, его воспитанники ежегодно становятся победителями и призерами районных, окружных, зональных спортивных соревнований.

Большая его работа по оздоровлению детей послужила основой создания экспериментальной площадки валеологического направления. Итог эксперимента - эта содержательная, красочно оформленная книга – настоящий подарок для читателей.

М.СМИРНОВА,
кандидат филологических наук, Почетный работник высшего образования РФ, член Союза писателей России.

«АРР-БАН, ГУРР-БАН, АБАРР-ГА»...

Иигэжэ адаряатайгаар, хүнэй ухаанда торсолдуулмаар хэлэжэ, олондо һонирхуулха ном «Бэлиг» хэблэлээр (2001) барлагдан юм. Авторын мэдээжэ журналист, уран зохёолшо ба сута шатаршан Н.Б. Галданов.

Хэды жэл урда энэ номые уншажа ехэл хужарлаһанби. Энэ тэмсэлтэ «дэлхэй» тээшэ тэгүүлһэн зориг түгэлдэр, шанга хүнүүд тухай баян хэлээр тобойсо татаһан мэдүүлэлнүүд сэдхэлымни ян гэтэр дайраал даа. Өөрынгөө эгээл дуратай юумые үгүүлэлээр (прозоор) бэшэхэдэ, томо шадабаритан байһыень дурсагдаша ном гэршэлбэ. Тоб гэмэ найруулгатай, тодо хурсаар бэшгэлдэһэн энэ номые ходолон уншабашье, бусажа, дахин, дахин шэнжэн хараһанби. Сэдхэлымни татажа шадаал даа.

Шадабаригүй хэлээр мэдүүлэлнүүдые хүрбэһэн туужа гү, романуудые уншахада, сэдхэлдэ абтасагүй байдаг гүб даа... Иигээд, тиигээд холбуулхаяа яагаа гээшэб гэжэ ханажа, өөрынгөө бодолтой зүршэлдэхэш. Ниигэ уншагшадта абтасатай боло-

хынь тулада уран зохёолшо гол нюурнуудаа зүрилдөөтэ үйлэ руу абаашадаг. Иигэхэдэнь эндэнь этигэхээр бэшэ, арсалдаатай ушарнууд, хэмэл богононууд бии болошодог. Саашань бү бэшэе.

Уран зохёолшо – ажабайдалай профессор мүн. Ондоогоор зэргэсүүлгэ хэхэдэ, тэрэшни арад зондоо маша туһатай, аша ехэтэ дархан гээ хаа, шэнжэлхы онолтой яб зохилдоно. Жэшээлэн хэлэе. Урданай томо дархашуул шаргын үргэ годисо татахаяа яарадаггүй һэн. Ехэ түүдэбшын үнэһэн соо хэжэ, хайса халаһанай удаа, тусгаар түхээрэгдэһэн хэб соо зүблэжэ, даамгайгаар матаруулхал даа. Ута үзүүрыень ооһорложо, бэлдэгдэһэн юумэнһээ бүхэ гэгшээр торомжодог байгаа. Холоһоо матагдаһан шаргын үргэн дороо бог суглуулжа түлхидэггүй, хургаагшые дээгүүр хүнгэнөөр холжоршодог гээшэ. Тон энээншүү зэргэсүүлгэнүүдые шатарай хюлгэ дээрһээ бариха болон.

Николай Галдановай энэ ном

сооһоо хэды мэдүүлэл буулгажа, жэшээ харуулаа: «1985 ондо Гастингска турнирта наадагдаһан Стейниц Бардебелен хоёртой парти шатарай алтан жасада оронхой юм. 22-дохи ябадалдаа Стейницэй эхилһэн комбинацинь энэ партиие уран хайханай бодото бүтээл болгоһон байгаа. 25-дахы ябадалай хүүлээр Бардебелен зал сооһоо гүйжэ гарашаһан гэхэ. Юундэб гэхэдэ, үшөө 9 ябадалай хүүлээр эрхэ бэшэ мат абаха байһанаа ойлгожорхёо ха юм»...

Холоһоо матагдаһан шарга – хүнгэн, Холоһоо бодомжолһон шатар – мэргэн.

Шатарай түүхын далай руу Н. Галдановай шэдэһэн «хахуули» ёһотойл «алтан загаһыень» гохолхо аргатай байба бшуу. Олье уншаһан, шатарые шудалһан, жэгүүрээ һодолһон хүн гэжэ номыень хаража һуухадаа ойлгоноб.

Бүмбэгэ – ганса бүмбэрсэг, Бүхэлээрэ – шатарай хюлгэл, Сэрэгэй дарганар – бэрсэ,

Сэхэл соносоһоо «шах» һэлгэн. Эндүүгэй эрхээр тэһэрсэ Эрьежэ болохо «мат» нэгэн...

Бардебеленэй «гүйжэ гарашаһан» ушар түүхын элдэб үйлэ хэрэгүүдые һануулна. 1941 ондо буруушаг дүлгын зүүдэ Гитлер үзэһэн юм гэдэг. Тэрэнь иимэрхүү юм гээд ама дамжаһан: «Хэдын хамхархай сооһоо харанхы һүни гаража ядажа яаранаб. Гэнтэ хаанаһаашьеб томо шулуунууд хабсагай сохин унахадаа, ехэ абяа гаргажа, гүнзэгы уһа руу пүлд, сүлд гэтэр дэлбэрэ хүргэхэдэнь, газар шэшэрнэ гээд, тэрэнһээ зэбүүрхэжэ һэришооб. Тэндэһээ гүйжэ гарангүй һэришгэһэмни муу байна».

Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙ,
Буряадай соёлой габьяата ажалшан,
СССР-эй кинематографин эрхимлэгшэ,
«Арадай хүндэ» шангай лауреат,
Россин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн.
(Үргэлжэлэлын хожом гарха).

(Продолжение. Начало в предыдущих номерах).

По-видимому, он просто подстраховывался от какого-нибудь непредвиденного случая. Мунлиг не стал говорить Дай Сэцэну о безвременной кончине Есугэй багатура. Причину объяснил тем, что Есугэй багатур очень соскучился по сыну. При расставании Дай Сэцэн неоднократно напоминает Темучину, чтобы он возвращался как можно скорее. В «Сокровенном сказании» есть только такое сведение об этом эпизоде. Но в «Лу. Алтан Тобчи» отмечается: «Когда Мэнлиг (по современному правописанию Мунлиг) привез Темучина, поскольку Есугэй багатур ушел на небо, Темучин упал ничком на

очень быстро ходил и при этом так шумел носом, будто там колокольчик был, последующие его поколения получили прозвище хонхотон (колокольные). В «Эрдэни иин тобчи» их называют «дологан хонхотон» (семь колокольных). По-видимому, Мунлиг принадлежал ответвлению, вышедшему от семи сыновей отца. За то, что Мунлиг выполнил наказ Есугэй багатура, Темучин всегда звал его «отец Мунлиг». Доссон в своем сочинении пишет по этому поводу, что после смерти Есугэй багатура мать Темучина Уэлун сошлась с Мунлигом. Хотя у древних монголов и был обычай, по которому младший

САЙШИЯЛ

между овдовевшими хатуньями Амбагай хана и матерью Уэлун, но на самом деле тайчигуты, используя момент кончины Есугэй багатура, попытались найти самостоятельное развитие для своего рода, расширить права предводительства над племенем. Об этом свидетельствуют их последующие действия.

Род тайчигутов является потомками второго сына Царахай Линху, рожденного от шестого поколения рода Темучина. Амбагай хан являлся предком именно

багатура Уэлун Ужин, чтобы собрать уезжающих подданных, с немногими верными ей людьми развернула боевое знамя Есугэй багатура, догнала их и сумела вернуть некоторых. Хотя Уэлун Ужин была отважным и сильным человеком, все же она была вдовой, женщиной, оставшейся после мужа с осиротевшими детьми на руках и не могла возродить все дела и деяния Есугэй багатура. Вернувшиеся подданные не задержались. Они опять уключивали за тайчигутами. Они не только

Детские и молодые годы Чингисхана

землю. Начал горевать безмерно. Чирхан из рода хонхотонов (сейчас ищут Чарха) ободряюще сказал:

Почему ты горюешь, страдаешь, словно рыба на берегу? Не собрат ли, проклятая, войско верное вокруг?

Услышав эти слова, Темучин перестал сокрушаться. Это конкретная и иносказательная запись.

Хонхонуты являются одним из ответвлений «хребетных монголов». Третьего сына старика, являющегося шестым поколением после Чингисхана, зовут Цужин Уртэгэй, второго сына Цужин Уртэгэй зовут Турлуйтэ (в «Сокровенном сказании» сказано: Хонхотон). За то, что он

брат мог взять жену старшего брата, невозможность соединения Мунлига с Уэлун доказали Дубаяши Тофаширу и Владимирцов. И в других летописях упоминаний об этом нет. То, что Мунлиг потом уехал от семьи Темучина, подтверждает невозможность такого союза.

Из-за неожиданной кончины отца, Есугэй багатура, Темучин не смог долго задержаться, как договаривались отцы, в доме будущего тестя Дай Сэцэна. Но в книге Зан Зен Пей под названием «Критический трактат о Чингисхане» отмечается, что Темучин в доме Дай Сэцэна прожил около года. Неизвестно, откуда появилось такое утверждение. Тем не

менее, без сомнения, за короткий срок пребывания у прогрессивного племени хонгиратов, в доме Дай Сэцэна Темучин многое увидел и многое узнал. Это был подходящий случай для обогащения чуткого ума и развития таланта Темучина.

РАСПАД РОДА ТЕМУЧИНА

Начиная со следующего года после кончины Есугэй багатура произошли коренные изменения в положении семьи, которая командовала степным племенем. Даже родное племя Есугэй багатура - тайчигуты - уключивало вверх по Онону. Внешне кажется, что откочевка тайчигутов была вызвана некоторой размолвкой

этого рода, поэтому приходится родственником Темучину. В XII и XIII веках тайчигуты жили в долинах рек Онон и Керулен. В это время их предводителями были Таргутай Хирилтуа и Тудугэн Хиртэ. Тайчигуты не только сами отделились, но и увезли с собой всех подданных, которыми командовал при жизни Есугэй багатур.

В это время отец Мунлига из рода хонхотоң, старик Цараха, подъехал к кочующим подданным, попытался отговорить их, но Тудугэн Хиртэ не внял его словам, копьем ткнул старика сзади, поранил его спину.

При таких обстоятельствах умная и отважная вдова Есугэй

оставили на произвол судьбы осиротевших детей, овдовевшую жену Есугэй багатура, но и увезли с собой его имущество, угнали скот, принадлежавший ему. Когда семья Темучина попала в такое трудное положение, даже друзья Есугэй багатура и пожилые слуги поехали искать свою дорогу. В довершение всех этих неприятностей отец Мунлиг, который выполнил наказ Есугэй багатура, отделился от своих соседей, начал жить отдельно.

Перевел со старомонгольского Норпол ОЧИРОВ.
Подготовила Г.ДАШЕЕВА.

(Продолжение следует).

Николай ДАМДИНОВ

ШИЛДЭЙ ЗАНГИ ТУХАЙ ДУУН

Поэмэ

Ухайш даа таанар, хонгор залуу зүрхэтэн!
Урайнай-сайнай домог дуулахаа ерээб гүт?
Убгэн үлгэршын шалшаруу амые гэтэн,
Үе сагуудай холбоо залгаха гэбэ гүт?

Утаата тамхиндам хахангүйгөөр,
Ундата хархагтам сасангүйгөөр,
Хуураймни хонгёо утаһанай

элэн халатар,
Хурдан хургадайм хухарһандал шалатар,
Шагнаха хүсэлтэй хүбүүд хадатнай,
Шадалаараа болохолби үлгэршэтнай.

Үдэшын наранай үүрээр мандажа ерэтэр,
Үлгэрэйм эсэсэй эхинтэйгээ зохиртор,
Урихан нюдээ унтараангүй хууха наа,
Урданай туужа дуулахалта намһаа!

Гансашье түрэ найраар үлгэр дүүрэдэггүйл,
Гансашье хэлмэ жада хоёр түүрэдэггүйл -
Тонгойн нагад хэбтэжэ үгэһэн, омог
Толгойн мухарьян тухайшье биил домог!
Үни холын хэрэг юм даа гэлсэгшэ,
Үнэн болоһон ушар гээд нэмэлсэгшэ.

1
Үлгытэйдөө үншэн хэнээ үлэһэн,
Үндын ерэхэдэ Шилдэй занги болоһон
Манай баатар гарбалаа дурдан гэхэдэ,
Мансы тоонто хоёроо нэрлэхэдэ, -
Ангар мүнэнэй эхиндэхи хабсагайе
Абамни гэжэ хэлэдэг бэлэйл,
Энхэ долгито Байгал далайе
Эхэмни гэжэ шүтэдэг бэлэйл.

Хүхэ ногоон буряад дайда-таляанаа
Хүгшэн төөдэй эжымни гэдэг байгаал.
Үүлэ тулаһан үндэр сагаан Саяанаа
Үбгэн эсэгэм гэжэ нэрлэдэг байгаал.
Сэлэнгэ, Онон, Ангар, Зүлхэ уһануудаа
Сэлмэг шарайта эгэшэнэр гээд
харадаг хэн.
Ууладаа ургаһан шэрүүн һабарта
хушануудаа
Унаган түрэл аха дүүнэртээл
һанадаг хэн...

Арбан дүрбэ наһандаа Шилдэй мэргэн
Ангуудай хаан бартахитай уулзажа,
Гансаарханаа, улаан шуһаяа сэсэргэн,
Гар хүсөөрөө тэрээнтэй бажуулсажа,
Айлтагүйгөөр диилээд гараһан бэлэйл -
Абашан олоной магтаал үгэдэ хүртэлэйл.

Эгсэ арбан таба наһатайдаа Шилдэй
Эсэгын орхинон Малаан Зээрдые

голожо,
Онон мүнэнэй үндэр эрьедэ эжэлтэй
Онгон сабидар хүлэг мори оложо,
Жалайр отогой зуугаад толгой адууень
Жабхалан дундаа намнаад асараа

юм лэ даа.
Энээн тухайдаа тэрэнэй дуулаһан дууень
Элиһсэгүүднай мэдэгшэ нэн лэ бултадаа.
Тэрэл нажарынь, отогой ехэ хуралдаанда
Тэнгис бөөгэй абарал уладта буугаа:
«Шэнэ зангидаа үгэхэ болоолди

дуугаа!»
- Шилдэй! - гэлдэлэйл барандаа тэндэ...

Уужам, ехэ даа Бурядай дайда шэлэнь!
Урдаһаань - хойшоо, баруун тээһэнь -
зүүлжээ

Шилдэйн отог, шэмэтэй газар шэлэн,
Шэбшэлэнгүйгөөр нүүгээ ходо, бэлшээ.
Малгай табиһан газараа - манай гэжэ,
Түүдэг табиһан газараа - түрэл гэжэ,
Үнжэһэн газараа - үглөөдэрынь орхижо,
Хоноһон газартаа - хожом

ерэхэбди гэжэ,
Зэнгэй дуу зэдэлгэжэ,
Зэрлиг тайга хүдэлгэжэ,
Ангар мүнэнһөө Зүлхэ хүрэтэр,
Алтай хадһаа Бархан уула хүрэтэр,
Отог аймагаараа нижэ нүүнэл гэдэ,
Отгоргойгоор тамарһан үүлэд мэтэ.
Оло дахин даа, зэгэтэ абын үедэ
Ондоо отогойхидтой ушаржархёод, тэдэ
Хүхэ шонодо гэжэ бэлдэһэн годлинуудаа
Хүнэй хүбүүд уруу табижархидаг хэм
шуу даа!

Тиигэжэ тэндэ урсууд обогтон,
харан гэхээ,

Тэлэнгүүдтэй хороо гаргалсан
байхал даа.
Булгашан хүбүүд түмэдэй урдаһаа зэхээд,
Булад һэлмээе хуга таталдан
далайхал даа.

Олонхон иимэ байлдаае Шилдэй үзөө,
Олонхон сээжэдэ жадынгаа мур

зуруулаа.
Хэмһээ халиса гаргаал баатар хүсөө,
Хэмһээ халиса шэн габьяагаа харуулаа.

Аглаг нэгэ харуул хайхан үглөөгүүр
Ангар мүнэн дээрэ отогынь ерээд

байба ха.
Шилдэй занги хэзээнхиһээшье үлүүгээр
Сэдьхэл хүдэлэн, эмээл дээрээ найгаба.
Арюун хонгёо, зэдэлүүр хоолой бии гэжэ
Аймаг зондоо айладаха иигэжэ:
- Эхэ хайхан Байгал нангин далайгаа
Эрьежэ тойроһоор эмниг морим

эсэбэ даа.
Хүнэй хүбүүдтэ мэсэеэ ходо далайһаар,
Хүдэр гарни мур далаараа хүшэбэ даа!

Нугархай уян хүзүүтэ зээрэг ангые
Нуурай эрьейн амтан хужар дуудабал.
Пуруша номото баатар Шилдэй зангиие
Пуунги ажана түбхин байдал дуудабал! -
Онгон сабидарай нурган дээрэһээ
бууншьегүй,

Омог Шилдэй хаадаг сооһоо шэлэжэ,
Годлиёо газарта багса шаабал шударгы:
«Гоёхон үргөө бодхохом эндэ»,— гэжэ.

Холын ороной суута урашуул залагдаба.
Хотоймо хүндэдэ гүрөөһэ, буга алагдаба.
Уутатай айраг хөөһэ бушхан, шууяба...
Урашуульшье даа хамсынуудаа шууба.

Хабсагай шулуугаар нуури табяал, өөлэн.
Халын наһадаар ханыень ябталан
торхолоо.
Үргэн хайхан үүдэ гаргаба, хээлэн,
Үнгэтэй шэлээр үргөө тураа сонхолоо.

Дал хушалтыень далитуулхаджа матан,
Далан жэлдэ хубилхгүйгөөр татаба.
Үндэр хүлгэй дэлһэн шэнги утаан
Үрхөөр хаялан, ара хойшоо манатаба.

Үбэр таладаа гажагүй мүнэн сэргэтэй,
Үсөөхншье наа, үсэд нэтэрүү сэргэтэй,
Отог үрхэ албантай,
Омог хайхан Наранлуу гэжэ хатантай,
Ара таладаа тарган тобир адуугай,
Амгалан даруу заншалаараа суутай,
Шилдэй занги хуунги байдал эхилбэ,
Шэнэ гуримые хуули болгон бэхилбэ.

Онын мэргээр олдодог мяханһаа хашаржа,
Отоогоороо мал, хони үдхээл гэбэ.
Талын монголой тараг, үрмэндэ аярхажа
Тайгын мэдэлһээ мултархаяа зүдхэбэ.
Үхэрэйнгөө олондо
Үргэн шэбээ бодхолойл.
Хонинойнгоо олондо
Хотон шэбээ бодхолойл.

Ажаглаһанаал зүбөөр ходо хэрэглэн,
Арад бүхэнэй хайень дагажа һурашаба.
Ой модые орбонтойгоорнь сэбэрлэн,
Ород гуримаар ороһоо таряадшье
туршаба.

Холоһоо хараатай ордон сагаан үргөөдэнь
Хододоо айлашад хонодог, буудаг болоно.
Үлдэһэн хүниие эндэ бодхонол өөдэнь,
Даараһан аяншан дал хушалта олоно.

Иигэжэ тэндэ, Байгал далайн үрнэ,
Баян дэлгэр байдалаа түхээрһэн энэ
Баатар Шилдэйн отогынь нэрлэгдэжэ,
Угынь уладай хайнай тоодо оробо;
Зошод олонтой зон гэгдэжэ,
Буудал ехэтэй буряад болон тодорбо.
Үргэн замуудай бэлшэр дээрэ ялараад,
Үндэр турань номин агаарта тунана.
Сайлаха, хонохын болзор гарган талараад,
Сагаан хаанай харгы иишэ залараад,
Саашаа, зүүлжээ, эршэ орон, һунана.
(Үргэлжэлэһын удаадахи дугаарта).

Сагаалганиие угтуулан

Буряад арадта хэшиээжэ ябахар хургаалнууд, мэргэн зүбшэлнүүд, еһо гурим уг залган дамжуулагдажа байдаг гэшиэ. Удахагүй монгол туургата арадуудай ехэ һайндэр болохо Сагаалганай дүтэлжэ байгаа хада бу-

ряад зоной заншалнуудые залуу үетэндэ һануулха дуран хүрэнэ. Тиимэһээ Батажаргалай Сэрсэгмаагай «Заяанай һабагша» гэжэ номһоо һонирхомоор тэмдэглэлнүүдые түүбэришэлэн, энэ хуудаһанда оруулбабди.

ҮНДЭҺЭН УГСААТАНАЙ ХҮНДЫН ЭДЕЭН ТУХАЙ

САГААЛХА ЁНО, УДХА ШАНАР

1206 ондо, улаан хулгана, жэлдэ сагаан эдээнэй дэлгэрэн, түл малай түлжэжэ байһан хабарай эхин һарада Ехэ Монгол Уласые тогтоһон ушарар бүхы монгол туургатанай агуу-ехэ баярай үдэр болоһон байна. Тэрэ гэгэһэнһээ хойшо үбэлэй үнгэржэ байхада сагаалнабди.

Сагаалганай гол удхада Ази, Европые эзлһэн, монгол түрэ байгуулһан үйлэ ушар багтаахын хажуугар уг гарбалаа тоолохо, аха захаяа хүндэлэн золгохо, түрэл гаралаа мэдэлсэхэ, нүхэд зонтойгоо танилсаха, үри хүүгэдэ соёл болбосоролтойгоор хурган хүмүүжүүлхэ гүн гүнзэги үүргэ багтаалсана гэшиэ. Сагаалган хадаа хүн бүхэнэй нэгэ һаһа нэмһэнэй баяр, ажа амидаралай һайн һайхан хэрэгүүдэй эхилхэ үдэр гэжэ тоологдоно.

Сагаалхадаа, гэр бүлөөрөө юу бэлдэхэ ёһотойб:

1. Эгээн голын гэхэдэ, Сагаалганан гүн сэдхэлһээ хүндэлжэ угтаха, тэмдэглэхэ ёһотой юм. Бүтүүгэй үдэр гэрээ сэбэрлээд, тахилаа һэргээгээд, бурхандаа зула бадараагаарайгты. Эдээнэй дээжэ урдань табярайгты. Бурхандаа мүргэжэ, нүгэлөө наманшалхадаа, һүгэдэжэ мүргэжэ болодог, һунажа мүргэжэ болодог. Бүтүү үдэшэ дасанда дүгжүүбэ галладаг гэшиэ.

2. Гэр бүлөөрөө архи дарһаа уунгүйгөөр, амтатай эдээгээ эдижэ, һайр хүгжэлтэйгөөр хөөрөлдөжэ, хэрүүл шууяа гаргахагүй. Энхэ тайбан амгалан байдалаар гэрээ һайхан уур амисхалтай болгохо хэрэгтэй.

3. Хүн түрэлтэнэй амидаралда дутагдажа болохогүй гал гуламта мүн. Тиимэһээ өөрынгөө сэбэр арюун сэдхэлые галтай адлидхажа, галайнгаа бурханда эдээнэй дээжэ, һү, тоһо даадхан зальбарха хэрэгтэй. Хэтэ эгүүридэ унтаршагүй гал дүлэн мэтэ ажал, амидаралаа бадараан хүгжөөхэ тухай үрээл тогтоохо.

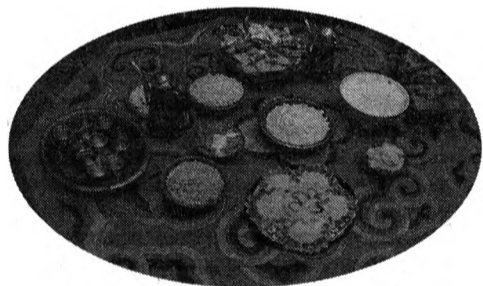
4. Шэнын нэгэнэй үглөөгүүр эртэ үүрээр бодожо, газаа гаража, тэнгэрийн шарайе адаглаарайгты, холье хараарайгты. Өөрынгөө һайн зүг мэдэжэ, ябагаршые, морёоршые, машинарыше тэрэ зүг руугаа гараад, монгол литэдэ заагдаһан зүгһөө гэртээ эрьежэ эрэхэ. Иихэдэ ороһон жэлэйнгээ һайн зүгые тогтообо гэшиэт. Заал һаа шэнэ хубсаһаа үмдэжэ гараха хэрэгтэй. Энэ хадаа хии мориёо һэргээхэ гэгһэн удхатай. Жэлэй эхин үдэртэ гарахада, энэ жэлдэ бүхы ушар ябадалтай бүтэмжэтэй, урагшатай, үбшэн зоболонгүй, энхэ амгалан байхат, гэгһын ушар тохёолдохогүй.

5. Шэнын хоёрой үдэр үхибүүд сагаалжа эхилхэ. Мүн ехэшүүлшые золгоодүй, хүндэтэй зонуудаа золгожо, үетэн нүхэдөөрөө сагаалжа гарадаг юм. Хоёрһоо дүрбэн шэнэ болотор залуушуул сагаалдаг юм һэн. Орохо ёһотой айлдаа сагаалжа, уулзаха ёһотой зоноо золгожо, ханилха хүсэлтэй хүнтээ танилсадаг. Табан шэнэһээ хойшо һаһатайшуул сүлөөтэйгөөр хоног табиха байгаад, аяараа сагаалдаг. Сагаалнаб гээд,

энэһэнһээ боложо, ажалаа һаатуулжа болохогүй. Ээлжэлэн сагаалжа, архи хэмһээ үлүү уужа болохогүй.

6. Шэнын нэгэнһээ 30 болотор айл аймагаараа оролсожо, гаралсажа байдаг. Пайхан эдэе хоолоо эдижэ, нүхэрлэжэ хамтарха. Энэ һара соо хүн бүхэн мэндэ амараа асуулсажа, гар холболсон золголсоно... Баяр дурасхалай һара ха юм даа.

7. Сагаан һарада хурган хүмүүжүүлхэ удхатай зүйл бүрийн наадан болодог. Шагай нааданһаа эхилээд, таабари, түүхэ хэлэлсэхэ, ёһор наада хатарха, дуулалдаха. Наһатайшуул үхибүүдтэ асуудалнуудые табиддаг. Уг гарбалын тоолууддаг, нагасынь хэлүүлдэг, нютаг уһыень, отог омогынь мэдүүлдэг. Энэ хадаа уг гарбалаа мартахгүйн хургаал болоно. Наһатайшуул золгоһон эдиршүүлдэ үрээлэй һайхан үгые хайрлажа, бэлэг сэлэгэе бариддаг. Бөгөнөр хэлээ һаа, сагаан һара гэшэмнай һайн һайханай бэлэгтэй, дэмбэрэлтэй һара мүн. Хүндэ ёһын һара. Хани нүхэсэлэй һара. Хүмүүжэлэй һара. Ажахын жэлэй һуури табиха һара.

БУРЯАДУУД ИИМЭ ЗҮЙЛЭЙ САГААН ЭДЕЭТЭЙ

1. Уураг
2. Бусалгаһан шэнгэн уураг
3. Бусалгаһан үдхэн уураг
4. Түүхэй һүн
5. Хөөрэхэн һүн
6. Пүнэй үрмэн
7. Үрмэн
8. Сагаан тоһон
9. Шара тоһон
10. Сүб
11. Түүхэй тараг
12. Хөөрэхэн тараг
13. Айраг
14. Аарса, бозо
15. Пүнэй архи (дарһан)
16. Шара шүүһэн
17. Пү аарса хоёр ниилэхэдээ, айрһан
18. Түүхэй һүн аарса хоёр ниилэхэдээ, хоймог
19. Түүхэй һүнэй тараг
20. Хөөрэхэн һүнэй тараг
21. Тараг һүн хоёр ниилээд, эзэгэй болоно.
22. Байлгаса аарса ниилээд, хурууд болоно.
23. Уһан һүн хоёр ниилэхэдээ, сиидэм болоно.
24. Уһан, сай, һү ниилэхэдэ, сай болоно.
25. Шэнгэн талхан һүн хоёр зутан болоно.
26. Мяханай шүлэн аарса хоёр ниилэхэдэ, шанаһан аарса болодог.

27. Барайгар һүн хоёр ниилэхэдээ, һүнэй барайгар болодог.

28. Үдхэн талхан ээдэһэн һүн хоёрые шарахада, олади болоно.

29. Үлир һүн хоёр - зуураһан үлир.

30. Шэнгэн аарса һүн хоёр зуурамаг болоно.

31. Машинадаад гараһан һүн обрат болоно.

32. Аарсые шүүгээ һаа, шүүһэн аарса гэдэг.

33. Зөөхэйгөө бусалгаад, талха һамараа һаа, саламат болоно.

(Зарим нютагта зөөхэй гэдэг).

34. Хатаагаад, нюдэһэн мойһые зөөхэйтэй худхахада амтатай.

35. Нэрһэ, алирһа, ондоошые жэмэсэй зүйлые зөөхэйтэй худхажа эдидэг.

36. Талхан соо зөөхэйтэй эзэгэй, үйрхэй саахар хээд худхаха. Энэ мэтээр гарай сагаан эдээн олон зүйл боложо хубилдаг.

Дээрэ ганса үнээнэй һүн тухай хэлгэдэбэ. Адуунай һүүер сэгээ хэжэ уудаг. Ямаанай, тэмээнэй һүн баһа шэмэтэ сагаан эдээн болоно. Парлаг, хайнагай һүн тон үдхэн, ехэ тоһолиг.

САГААН ЭДЕЭНЭЙ ЭМ ШАНАР ТУХАЙ

Тансаг һайхан амидаралнай, Тайбан энхэ жаргалнай. Табан хушуу малай һү һаалитай Таһаршагүй холбоотой. Үдэр бүри һү хөөрүүлэн уугаа һаа, үбшэн эмгые заһажа шададаг, эльгэһэй үбшэндэ онсо һайн. Пүнэй сүсэгые нюур гартаа түрхэе һаа, арһанай үнгые һайжаруулха, хүгшэрхые удаашаруулха. Гүүнэй сэгээ уужа байгаа һаа, үбшэний сэгээ уужа байгаа һаа, эдээн шэнгэхэдээ һайн. Хотодо онсо һайн. Эртэ урдын саһаа хойшо һү, һүнэй зүйлнүүдые олон хэлбэрээр хубилган, эдээн, ундан болгожо болбосоруулан, эм домдо оролсуулан хэрэглэдэг байһан юм. Чингис богдын сэрэгтэ дайнда мордоходоо, сэгээ уугаад мордожо, баатар габьяа гаргажа байһан тухай түүхэ домогууд олон.

ХҮНДЫН ЭДЕЭН - ҮРМЭТЭЙ ТАБАГ

Ондоо үндэһэтэниие хараад үзэхэдэ, ямаршые яһатан һаа, баяр дурасхалайнгаа болоходо, хамагай хүндэтэй эдээгээ эдидэг. Заал һаа тэрэ үдэртөө булгаараа эдижэ нарьдаг. Жэшээлэн хэлэхэдэ, хитад үндэһэтэн сагаан һарын болоходо, бүхы гүрэнөөрөө энэ эдэе бэлдэжэ худалладаг. Шэнын нэгэнэй үдэр гэр бүлөөрөө эдихэ, ерэхэн айлшанда шанаха. Хүндэтэ эдэениинь амтатай, олон зүйлһөө бүрилдэһэн, талхаар орёһон монсогорхон, сагаан үнгэтэй байдаг. Энэ эдээн хитадаар жанчио гэжэ нэрэтэй. Түбэд зон бурхан тахижа, хурал хурахадаа, манжан тогоо шанажа, барайгар, шара тоһо, шабга ниилүүлээд, дуква гэжэ эдэе шанадаг. Энээгээрэ ямаршые хүниие, гуйраншаниешые садатарнь эдээлүүлдэг гуримтай. Монголшууд айлшанай ерэхэдэ, һүнэй хатаһан үрмэ, хуруудаа табиддаг, энэ хадаа хүндэмүүшэ зангынь харуулна.

Буряадууд табгайнгаа орой дээрэ худхаһан үрмээ табилсадаг. Түрэ хуримда, мүн айлшаниие хүндэлхэдөө, иимэ табга табиддаг юм. Мүн сагаалганай урда, һарын 30-най бүтүүгэй үдэр, гэрээ сэбэрлэжэрхөд, бообо шанажа, үрмээ худхаад, тэнгэри бурхандаа, галдаа үргөөд, гэр бүлөөрөө булгаараа эдидэг. Айл, түрэлдөө үрмээ аяга, табга соо хэжэ үгэдэг заншал бии. Иигэжэ зэргэлээ айлаа хүндэлжэ байһанаа элишэлжэ, эдээнэйнгээ дээжые бэлэглэнэ гэшиэ.

Үрмэ худхахада, юһэ, арбан түрэлэй эдээн нэгэдэжэ бүрилдэдэг гэгбэл, шара тоһон, саахар, шабга, үзэм, хилээмэ, бообо боорсог, барайгар, мойһон, зөөхэй, эзэгэй болоно. Айлдай амидаралай элбэг баяниие табга табихаарнь сэгнэмээр. Ядамаргүй, харуу бэшэ айл айлшаниие хүндэлхэдөө, заабол худхаһан үрмэтэй табга табиддаг. Энээгээрэ арюун сагаан сэдхэлээ элидхэжэ байхыень харанабди. Үрмэ худхажа байхада, айлшан хүнэй орожо ерээ һаа, ехэ дэмбэрэлтэй гэжэ бодожо, тэрэ хүндөө баярлажа, "Та манда һай һанажа ерэхэлта", - гэжэ хэлэдэг. Тиимэһээ үрмэ худхажа, табгага табиха буряад зоной хүндын тэмдэг, сагаан эдээнэй дээжэ болоно.

Эльвира ДАМБАЕВА бэлдэбэ.

XVII ЖАРАНАЙ САГААГШАН ТУУЛАЙ ЖЭЛ

**ҮБЭЛЭЙ ДУНДА САГААН ХУЛГАНА НАРА -
ҮБЭЛЭЙ НҮҮЛШЫН САГААГШАН ҮХЭР НАРА**

Буряад литэ	30ДЖ	1ХЭ	2ХЭ	3	4	5	6
Европын литэ	23	24	25	26	27	28	29
Гараг Нэрэ Үдэр	ДАБАА НАРА ПОНЕД.	МЯГМАР МАРС ВТОРНИК	НАГБА МЕРКУРИ СРЕДА	ПҮРБЭ ЮПИТЕР ЧЕТВЕРГ	БААСАН СОЛБОН ПЯТНИЦА	БИМБА САТУРН СУББОТО	НИМА НАРАН ВОСКР.
Үнгэ Үдэр	харагшан Хонин	хүхэ Бишэн	хүхэгшэн Тахья	улаан Нохой	улаагшан Гахай	шара Хулгана	шарагшан Үхэр
Мэнгэ	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан
Нуудал	хиш	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула

Гарагай 2-го үбэлэй дунда сагаан Хулгана нарын январин 23 (хуушанай 30). Дүйсэн үдэр. Харагшан Хонин, 6 сагаан мэнгын, хийд нуудалтай үдэр. Даваажинтэй үдэр.

Бурханда зальбарха, лусууд ба тэнгэри тахиха, хэшэг даллага абаха, дасан хийд бодхохо, тарни уншаха, сан табиha, угаал үйлэдэхэ, харюулга хэхэ, ногтуу галзууе номгодхохо, бэри буулгаха, хурим хэхэ, мал газаашань гаргаха, ажалшание абаха, эм найруулга, хүрэнгэ эһээхэ, замда мур гаргаха, гэр байшан бариха, нүүдэлдэ хайн. Эхилжэ ном соносохо, холын замда ябаха, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шатааха, ханаха, төөнэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, тээрмэ бодхохо, шууяа гаргахада муу.

Хүнэй үһэ абабал, эрлигтэй ушарха.

Гарагай 3-да январин 24 (үбэлэй нүүлшын сагаан Хэр нарын шэнын 1).

Хүхэ Бишэн, 5 шара мэнгын, галда нуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда зальбарха, дасан хийд нэргээхэ, арамнайла, лама болохо, ном номлохо, буянай үйлэ бүтээхэ, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, түмэрөөр урлаха, бэри буулгаха, модо нуулгаха, сэсэрлиг байгуулга, бүжэг наада табиha, туг дарсаг хийдхэхэ, шэнэ ноёние табиha, захирхы тушаалай ажалда хайн. Эм найруулга, замда гараха, шэнэ хубсаha эсхэхэ, үмдэхэ, шэмэг оёхо, худалдаа хэхэ, газар халха, хурим хэхэ, нохой абаха сээртэй.

Хүнэй үһэ абаа хаа, наһан богони болохо.

Гарагай 4-дэ январин 25 (шэнын 2).

Хүхэгшэн Тахья, 4 ногоон мэнгын, шоройдо нуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда зальбарха, 8 лусууд тахиха, тахилда үгэлыгэ

үгэхэ, бэшэг зурхай зураха, дасан хийдэй тахил заһаха, үзэл үзэхэ, эм найруулга, ханаха, тангариг үгэхэ, хаад тодхор дараха, өөрын амидаралда туһатай ажал хэхэ, ураг садан болохо, худалдаа хэхэдэ хайн. Лама болохо, ном соносохо, юумэ газаашань үгэхэ, хүрэнгэ эһээхэ, мал агталха, хурим найр хэхэ, хуули сааза гаргаха, тушаалда дэбжэхэ, арамнай хэхэ, гэрэй нуури табиha, угаал хэхэдэ харша.

Хүнэй үһэ абабал, хараал шэрээл, арсалдаа хэрүүл, тэмсэл болохо.

Гарагай 5-да январин 26 (шэнын 3).

Улаан Нохой, 3 хүхэ мэнгын, түмэртэ нуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, лусууд тахиха, бэшэг зурхай зураха, санаар олгохо, дасан шүтээн бодхохо, «Чавдор», «Уһан балин», «Лудор», «Лусын балин» үргэхэ, эрдэмдэ нураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, замда ябаха, номын хурал байгуулга, эм найруулга, модо тариха, бэри буулгаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, урлаха үйлэдэ нурулсаха, гэр бүрихэ, хэлсээнэй ажалшание абаха, тангариг үгэхэдэ хайн. Аша туһатай үйлэ бүтээхэ, нүүдэл хэхэ, худаг малтаха, хүүгэдые хүлдэ оруулга, газаашань ябуулга, сэргэ хүдэлгэхэ, газар хэндэхэ, харюулга хэхэ, модо отолхо, хубаг татахые хориглоно.

Хүнэй үһэ абаа хаа, эд зөөри арьбажаха, үхэр мал үдэхэ.

Гарагай 6-да январин 27 (шэнын 4).

Улаагшан Гахай, 2 хара мэнгын, огторгойдо нуудалтай үдэр.

Лама болохо, огторгойн үүдэ сахиха, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэ бүтээхэ, замда гараха, ном заалгаха, гүлгэ тэжээхэ, бэри буулгаха, эрдэмдэ

нураха, худалдаа наймаа хэхэ, харюулгада хайн. Үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасан дуганай нуури табиha, гэр бүрихэ, нүүдэл хэхэ, худалдаа эрхилхэ, нохой абахада бүтэмжэгүй.

Хүнэй үһэ абабал, бэе махабад хайжарха.

Гарагай 7-до январин 28 (шэнын 5).

Шара Хулгана, 1 сагаан мэнгын, уһанда нуудалтай үдэр.

Бурханда, лусуудта зальбарха, тахиха, угаал үйлэдэхэ, харюулга хэхэ, түмэрөөр урлаха, шэнэ барилга ашагалгада оруулга, худалдаа хэхэ, гэрлэхэ, замда ябаха, наһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтахада хайн. Бэри буулгажа, хүрьгэ оруулга болохогүй, үзэл үзэхэ, мори урилдуулга, нохой тэжээхэ, хүүгэдые үргэжэ абаха, нялхые хүлдэ оруулга, газаашань ябуулга, ехэ гол гаталха, загаһа бариха, тангариг үүсхэхэ, хүүргэ бариха, хубаг татахада харша.

Хүнэй үһэ абаа хаа, эд зөөри арьбажаха, үхэр мал үдэхэ.

Гарагай 1-дэ январин 29 (шэнын 6).

Шарагшан Үхэр, 9 улаан мэнгын, уулада нуудалтай үдэр.

Бурхан тахиха, номын үүдэндэ орохо, хэшэг даллага абхуулга, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, лама болохо, адууһа мал хургаха, эм найруулга, эрдэм номдо хургаха, буянай үйлэ бүтээхэ, худалдаа хэхэ, байшан барилгын нуури табиha, гэр бүрихэдэ хайн. Ехэ хэрэг үүдхэхэ, ном уншаха, худалдаа хэхэ, урлан бүтээхэ, дархалха, эрдэм ухаанда нурулсаха, сэргэ хүдэлгэхэ, эд, мал газаашань үгэхэ, байшан гэрэй нуури табиha, шэнэ гэр бариха, хүн, мал намнаха, ханаха, төөнэхэ, бэри буулгахые тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абабал, шэг шарай хайжарха.

ХАМБЫН БЭЛЭГ

Ажабайдал гээшэ орёохон даа. Алтан дэлхэйн хүрьһэ хүндэжэ, айла аймагай дунда, арад зонийнгоо дундахана нютаг нугынгаа үргэмжөөр хүн зоной дунда орожо, хүн боложо ябаха гээшэ энэ наһанай жаргал ха юм даа. Газар дэлхэй уужам, Эхэ орон баян, зүб мүрөөр бээе абажа ябабал, хүн гээшэ элүүр энхэ, ажал хэхэ, амаа тоһодожо, амидын жаргал эдлэжэл ябаха жэшээтэй ха юм даа.

Урда түрэлдөө хэн байһанаа мэдээшьегүй хаа, энэ наһанайнгаа байдлаар бага-сага тухайлааршые байжа магад. Зүгөөр энэ наһандаа тохёолдоһон бэрхэшээлнүүдые тэсэмгэйгээр дабан гаража, эжы аба, аха заха зоной үгэ дуулажа, буддын санаартанай хэлэһые бүтээжэ, бурханда үнэн зүрхэнһөө хүзэглэн, арбан хара нүгэл тэбшэжэ, арбан сагаан буян үйлэдэжэ, хүн зоние өөрыгөө хайрлаһандал адляар хайрлажа ябабал, хамаг муу юумэн халдахагүй, хэһэн хэрэг урагшатай, бүтэсэтэй байхань дамжаггүй гэжэ ханагдана. Дэлхэйн зарим зоной сэдхэл муудана, атаа мэээндэ, хорото наһанда абтажа, бэе бээе хорлохо, алаха, хюдаха ябадалнууд олошорно, илангаяа алта мүнгэнэй, засаг турын, баяхын түлөө хүниие алхаад гарадаг зон бүришые годооролдоно. Теэд энэ нүгэлтэ ябадалнуудайнгаа түлөө тэрэл дороо харюусахабди гэжэ тэдэ мартана гээшэ гү?

Нэгэ нютагай, нэгэ голлой уһа уужа үндһэн хоёр нүхэд нэгэтэ эбээ ехээр таһарба ха. Эбээ таһарагшань - засаг түрэ булялдан. Засаг бариха, ноён болоод, бүхы түрэл гаралаараа бээе тойруулаад, тэдэнһингээ хобоор хоолложо, арад зоноо хюдажа, арһа мяхыень шулажа таргалшоод, баяжаад, энэ тэрэ городуудаар гэр бараа абаад, үри бээнэрээ холуур түбхинүүлээд, хари гүрэнүүдээр зайжа амаржа ябадаг болоһон нэгэндэ нүгөөднэ атаархаад, хорложо, бодохогүй муухай үбшөөр үбдэхөөбэ ха. Тэрэнһингээ мухарихагүйднэ хоролхожо, энэ тэрээгүүр гүйлгэжэ, муу юумэ хүүлэбэ, одоошые наһагаа амараад, тэрэнһингээ тангайхыень хүлээнэ, теэд тэрэн нэгэ хэды сагай үнгэрхэдэ хайн болошобо. Пүнийн харанхыгаар мэдлэшэндэ ошожо зүүлбэ, тэрэн урдаһаань хүлэжэ: "Энэ ши хэндэ ошообой, ямар оргойтой амитан минии урдаһаа үргөөб?" - гэбэ. Тэрэ хоёргоо бусажа ябатараа, харгын аюулда орожо ехээр гэмтэбэ, аргын газараар жэлэй туршада ябаад, дасанда буян хэгты гүүлээ хэн ха. Энэ үеднэ тэрэ засаг баригша хомхойн үбшэндэ ехээр нэрбэгдээд (үлүү гараад), хүн зон муурхажа, тэрэниие түрмэдэ хааба, орондоо хульгээ ноён болгоһониинь тэрэньшые ажалһаа хаюулба. Эдэнэй орондо ехэ хотодо эрдэм хэһэн, залууханшые хаа ухаатай, хүбэлгэн, үншэншые хаа өөдэргэ хубүүн ноён боложо, үнэн сэхэ, үгытэй ядуу зоние үргэдэг, туһалдаг болоо бэлэй.

Нэгэтэ намарай дулахан үдэр олон мүргэлшэд дасан тойрожо гороо хэжэ ябанад, тэдэнэй дунда нэгэ таягтай хүн эсээд, тогтожо амарба янзатай, эрхиез татасагаан зогсобо. Хажуудань аалихан дүтэлөөд: «Та Этигэлэй Хамбада мүргөө хэн гүт?», - гэжэ нурабад.

Тэрэм: «Ошохо наһан биил даа, теэд ошоол улы байнаб даа», - гэбэ. «Би танда Этигэлэй Хамбын аршаан залаһууб, гансал та муу юумэ бу наһарайты, тиигээ хаа, та дары эдэгшэхэт», - гээд, Эрдэни Мүнхэ Бэсын тарни уншаад, шэдитэ аршааниинь залаа хэм.

Нэгэ хэды саг үнгэрһэнэй удаа тэрэл дасанай газар үнөөхи хүнтээ уулзабад, тэрэм хоёр хүл дээрээ тоб байса алхан, хүхюун дорюунаар мэндэшлээ бэлэй.

Цыдыма БАБУЕВА.

Хүндэтэ Дулма Бальчиновна ОЧИРОВАДА 65 наһанайн ойдо амар жаргалые хүсөөд, энэ шүлэг зориулнаб

Энэ түрэнэн наһандаа
Элдэб юумэ үзөө бэлэйш.
Үглөөнэй бадарһан нарандаа
Үүглэн, баярлан ябаалши.
Үдэшин зарларһан наранда
Үйдхаран, голхорон үнгэрөөш,
Мүнөө үсын сагта
Мундаха хайхан ябанаш.
Мүнхэдөө наһыеш дамжуулан

Эрдэм -
Дурата хайхан хүбүүнши,
Дарима - сэбэрхэн басаганши.
Шинии нэрые мүнхэрүүлһэн
Ашанар - Тимур, Марат,
Зээхэн Юля басагахан
Залан шамаяа үргэлжлүүлхэл.
Тойроһон зондо атаархангүй,
Тоомтой хайнаар ябаналши.
Табихан, наһанан хэрэгээ
Түсэбтэнь хайнаар бүтээнш.
Түрэл гарбалаа, нүхэдөө
Тоомтой хайханаар хүндэлнш.
Түрэнэн үдэрыеш тэмдэглэжэ,
Түмэн наһа наһалхыеш

Тойрон байһан нүхэдшини
Тон ехээр найдана.
Саашадаа ходо сэбэрхэн,
Сарюун зандаа ябаарай.
Сагын хатуу

дайралдаашые хаа.
Сэхэ дабшан дабаарай,
Олон жэлдэ зоболон үгы
Удаан жарган хуугаарай.
Дууланаб шамдаа Дуламни:
Улаан наранай элшэдэ
Ургы сээсүүд халбаран байна.
Урихан сэдхэлэйш дүлэндэ
Ухаан зүрхэм бадаран байна.
Сэбэр наранай элшэдэ
Сэнхир сээсүүд халбаран байна.
Сэбэрхэн сэдхэлэйш дүлэндэ
Сээжэ зүрхэм бадаран байна.
Халуун наранай элшэдэ
Хамаг сээсүүд халбаран байна.
Халуун сэдхэлэйш дүлэндэ
Халуун зүрхэм бадаран байна.

Д.ЦЫДЫПОВ.

Буряад үнэн
Дүхэриг

Учредители: Президент, Народный Хурал, Правительство Республики Бурятия
Ген.директор-гл. редактор - Э.Д.ДАГБАЕВ
Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА
Редакционная коллегия:
И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В. Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С. Коренев, Ц.Б.Батыев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев (замгендиректора - руководитель редакций газет), Л.Г.Будаев (замгендиректора-директор по экономике и развитию), С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

Телефоны:
21-54-54 - приемная
21-33-61 - замгендиректора - руководитель редакций газет
21-68-08 - замгендиректора - руководитель специализированных изданий
21-55-97 - замгендиректора - директор по экономике и развитию
21-64-36 - редактор
21-60-21 - бильд-редактор
21-67-81 - выпускающий редактор
21-66-76 - производственный отдел
21-55-97 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 - отдел социально-политических проблем
21-54-93 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, отдел оперативной информации
21-35-95 - редакция журналов «Байкал» и «Байтал»
21-55-97 - редакция журнала «Морин Хуур»
21-62-62 - редакция издательского отдела
21-62-62 - реклама
21-60-91, 21-35-95, 21-50-52 - подписка и распространение

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы.
За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

АДРЕС:
670000, г. Улан-Удэ,
ул. Каландаришвили, 23.
ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн».
Учредитель -
Правительство
Республики Бурятия

Подписной индекс 73877
Газета зарегистрирована ФГУ
«Восточно-Сибирское
межрегиональное
территориальное управление».
Регистрационный №60079
e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн».
Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО
«Республиканская типография» тиражом 4000 экз.
Объем 6 п. лл. Заказ №150.
670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13.
Подписана в печать 18.01.2012 в 16.00 - по графику; 18.01.2012 г. в 16.00 - фактически.
Общий тираж изданий ИД «Буряад үнэн» - 18900 экз.
Цена свободная.

* Материалы на платной основе.
ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж),
Тел.: 21-62-62, тел./факс: 21-54-54

ВОСЕМНАДЦАТОЕ ЗАНЯТИЕ

Содержание: Тело человека - Хүнэй бэе. Здоровье - Бэеын элүүр. Грамматика: Склонение числительных

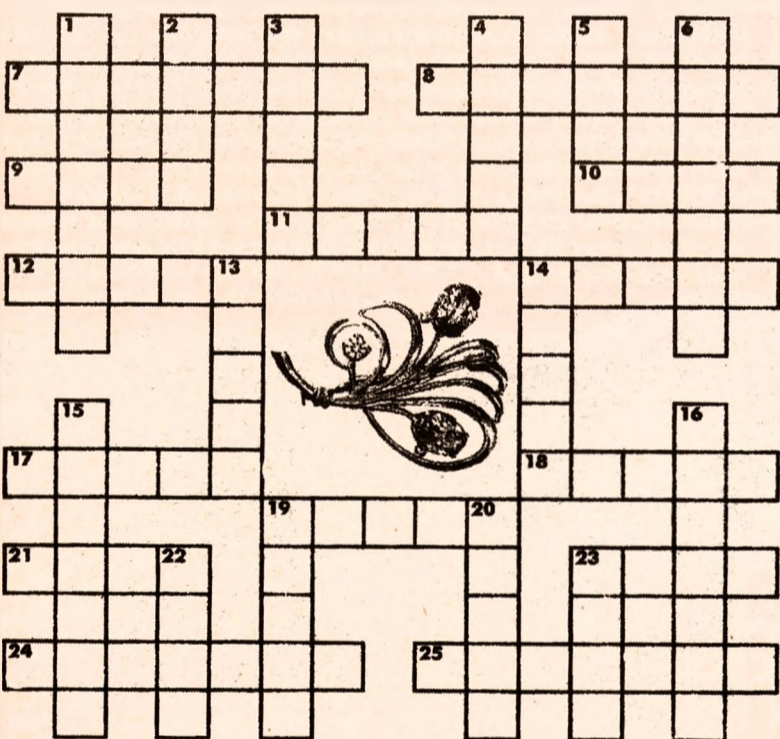
1. Ознакомьтесь со следующими словами:

- аман — рот
духа — лоб
нидхэ — бровь
нюдэн — глаза
хоолой — горло
шүдэн — зуб
үбдэг — колено
шуһан — кровь
бэрхэ — умелый, опытный
үбдэхэ — заболеть
халуурха — температурить
ханыаха — кашлять
толгой — голова
урал — губы
хасар — щеки
хамар — нос
хурган — палец
хүл — нога
шэхэн — ухо
тоблиг — рецепт
нохор — слепой
зүрхэн — сердце
нюрган — спина
хүзүүн — шея
хэлэн — язык
һудал — пульс
таяг — костыль
үргэн — подбородок
эм — лекарство
дохолон — хромоу
хүйтэ абаха — простудиться
даараха — мерзнуть
зобохо — мучиться, беспокоиться
эмнэхэ - лечить
үзэхэ - обследовать
хюмһан - ноготь
һорьмоһон - ресницы
дүлии - глухой
бараг даа (хамаагүй) - ничего

2. Прочитайте слова, запомните словарь-минимум:

- һудал — пульс
эм — лекарство
толгой — голова
нюдэн — глаза
хамар — нос
аман — рот
шэхэн — ухо
хоолой — горло
шүдэн — зуб
шуһан — кровь
хэлэн — язык
зүрхэн — сердце
элүүр хүн — здоровый человек
үбшэн хүн — больной
хүниие үзэхэ — обследовать
хүниие эмнэхэ — лечить человека
хүйтэ абаха — простудиться
һорьмоһон - ресницы

КРОССВОРД

- Хажуу тээшээ:
7. Далитай таршаа
8. Газар элдүүрилдэг зэмсэг
9. ...хүдэлмэри
10. Үндэр газар
11. Шара улаан зүһэтэй уһанай шубуун
12. Ууралда шанагдаһан мяхан эдеэн
14. Заһагдаагүй эрэ тэмээн
17. Зохёохы шадабари
18. Ламанарай һуудаг тэбхэрхэн шэрдэг
19. Гурба дахин нэрэһэн тогоной архи
21. Эсэгын аха гү, али дүү хүбүүн
23. Заһагдаагүй эрэ үхэр
24. Халуун ороной мяхаша томо амитан
25. Бургааһанай түхэлэй һөөг

- Доошоо:
1. Монгол литээр 60 жэлэй хугасаа
2. Уһаар хүрээлэгдэһэн хуурай газар
3. Амяараа түхээрэгдэһэн байра байдал
4. Дэгэл хубсаһанай сээжэ, урда тала
5. һаалта, түбэг
6. Аман зохёолой жанр
13. һургаадаагүй залуу морин
14. Тоһондо шанаһан дабһагүй талхан эдеэн
15. Гэрэй орой
16. Хаарта наадан
19. Айлшанда баридаг гонзогор торгон
20. Уһанан модоной үндэһэн
22. Ньюрай нэгэ хуби
23. Түрэхэ мал

Эрдэни ДАРИБАЗАРОВ.

ХАРИУ:
1. Рабжуун, 2. Аран, 3. Бууца, 4. Энгар, 5. Хаад, 6. Таабари, 13. Ардаг, 14. Бобо, 15. Дээбэри, 16. Борхожы, 19. Хадат, 20. Орбон, 22. Аман, 23. Бодд
ДООШОО:
Арсалан, 25. Боролжо, 7. Шааруул, 8. Азаһан, 9. Ажал, 10. Добо, 11. Ангар, 12. Бууца, 14. Буура, 17. Балит, 18. Олбор, 19. Хорзо, 21. Абра, 23. Буха, 24.

ХРАНИТЕЛИ ВЕРЫ И ТАРЫ

В белом лотосе Сидишь Ты, прекрасная, нежная. Ласково смотришь на нас Взглядом любящим.

О мать наша! Приди к нам.

Вот они мы. Слабые и потерявшиеся.

Омой нас своею любовью. Осыпь нас лепестками белыми. Жажги в наших сердцах огонь прозрения. Любви мы все жаждем твоей!

Открой наши уши, Чтобы услышали мы Хор голосов ваших, Поющих Песнь Радости.

Мы, дети ваши, Хотим быть с Вами, Здесь, на Земле. ОМ ТАРЕ ТУТАРЕ ТУРЕ МАМА АЮРБУНИЕ ДЖНЯНА ПУШТИМ КУРУЕ СУУХА!

ТАРЫ

Нас защищают не только духи-воины, отсекающие и сжигающие плохую энергию. Есть ещё другая помощь. Она как подпитывающий, очищающий и ободряющий свет, ласковый и нежный. Это Тары, наши заботливые мамочки. Изредка встречаются очень добрые женщины - это воплощения Тары. Форм у

Тары раньше было известно две, впоследствии их число было увеличено до двадцати одной. Некоторые Тары - воительницы с очень грозным видом, например, Алая Тара, Голубая Тара, Желтая Тара. Они также сражаются против энергий злобы, ненависти, раздражения, уменьшая тем самым количество

зла в нашем мире. Тары с мирным обликом уничтожают зло своей добротой. Они посылают лучи любви в сердце человеку, побуждая его к доброму, удерживая от агрессии. А если человек ранен злобой, они залечивают светом разрывы ауры, и человеку становится легче.

Белая Тара

Рассказ

Жила-была когда-то в Индии очень добрая принцесса. У неё было такое нежное и большое сердце, что она любила и жалела всех. Она любила всё, на что обращался взор её ласковых глаз: небо, зелёные холмы, покрытые цветами, сгорбленных усталых людей, даже камни под ногами. Она была не такая, как все принцессы. Её желание помогать всем было таким сильным, что это заметили высшие духи с Неба. - Чьё это сердце горит там, на Земле, такой любовью, что свет его виден с других планет? - Это Тара, маленькая принцесса. Она хочет избавить людей от страданий. - Давайте поможем ей! Тара с честью прошла все испытания, которые уготовила ей жизнь. Любовь её становилась всё крепче и ярче свет её сердца. Она делала всё, что было в её силах, для тех, кто жил рядом. Благодарные люди стали сочинять про неё сказки и песни, величая её Спасительницей. А когда она ушла из этой жизни, боги неслыханно щедро наградили её. По просьбе Тары она была оставлена на Земле, хотя заслужила отдых в Нирване. Она добровольно осталась здесь помогать людям. Уже без тела, в виде доброго духа. Дух этот обладает великой силой и возможностями. Жизнь Тары стала такой интересной и прекрасной! Она теперь свободна. Она не льёт

слез над бедами и несчастьями, потому что знает причины происходящего и видит то, чего не видела раньше, чего не видим мы. Она помогает теперь гораздо больше, потому что сил у неё стало больше. Она теперь - Хозяйка и Мать. Особенно любит она высматривать огоньки чистых сердец и помогать им разгораться ещё ярче. Впрочем, это любят делать все добрые духи. Позови Тарочку - Спасительницу, когда тебе трудно или больно. Она прилетит сразу лёгким ароматным ветерком. Ты почувствуешь её как внезапную радость и облегчение. Её щедрая любовь наполнит твоё сердце. Она обязательно поможет. Боль отступит, сложная или опасная ситуация повернётся в твою пользу. Твоя душа, пообщавшись с Тарой, станет чуточку мудрее и добрее, а это и есть наша цель. Мантра Белой Тары: ОМ ТАРЕ ТУТАРЕ ТУРЕ МАМА АЮРБУНИЕ ДЖНЯНА ПУШТИМ КУРУЕ СУУХА. Мантра Зеленой Тары: ОМ ДАРИ ДУДАРИ ДУРИ СУУХА. Повторяя мысленно или вслух эти мантры, ты станешь добрее, увидишь много светлого вокруг себя, и сердце твоё станет чище!

Виктория АЛАГУЕВА. Полосу подготовила Галина ДАШЕЕВА.